

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

anadolum

e K a m p ü s
ve

anadolu mobil

dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK

AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili

merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sistemimde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum

/Anadolu_Univ

instagram.com/anadoluuniv

Bölüm 1

Temel Kavramlar

öğrenme çıktıları	1	Önemli Kavramlar	2	Bilgi İşleme Modeli ve Bilgi İşleme Süreçleri
	1	Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme	2	Bilgi işleme süreci ve aşamalarını örneklerle tanımlayabilme
	3	Bilgisayarların Bileşenleri	4	Bilgi İşleme ve Teknoloji
	3	Bilgisayarları oluşturan bileşenleri sıralayabilme	4	Bilgi işleme sürecinde teknolojinin oynadığı rolü açıklayabilme
	5	Sosyal Hayatta Teknoloji		
	5	Teknolojinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini tartışabilme		

Öğrenme çıktıları

Bölüm içinde hangi bilgi, beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

Bölüm Özeti

Bölümün kısa özetini gösterir.

Sözlük

Sözlük

Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

Karekod

Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

Tanım

Bölüm içinde geçen önemli kavramların tanımları verilir.

Dikkat

Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Neler Öğrendi ve Yanıt Anahtarı
Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

Öğrenme Çıktısı Tablosu

Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş

İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamla İlişkilendir

Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmaları gösterir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

Sporda Psikososyal Alanlar III

Editör

Prof.Dr. Semiyha TUNCEL

Yazarlar

Prof.Dr. Semiyha TUNCEL

Arş.Gör. Damla GÜLER

Yağmur GÜLER

Arş.Gör. Caner CENGİZ

BÖLÜM 1

Doç.Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN

Arş.Gör. Özgün PARASIZ

BÖLÜM 2

Doç.Dr. Atahan ALTINTAŞ

Öğr.Gör. Selen KELECEK

Arş.Gör. Umut SEZER

BÖLÜM 3

BÖLÜM 4 Dr.Öğr.Üyesi Hidayet Suha YÜKSEL

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI

ANADOLU
ÜNİVERSİTESİ

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 4056

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2838

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2020 by Anadolu University

All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcısı

Dr.Öğr.Üyesi Halil Cem Sayın

Grafik Tasarım ve Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünal

Dil ve Yazım Danışmanı

Öğr.Gör.Dr. Mustafa Ever

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Sıdika Şen Gürbüz

Grafikerler

Ayşegül Dibek

Gülşah Karabulut

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Selin Çakır

Saner Çoşkun

Murat Tambova

Yasin Narin

SPORDA PSİKOSOSYAL ALANLAR III

E-ISBN

978-975-06-3874-9

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

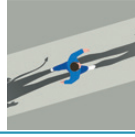
ESKİŞEHİR, Eylül 2020

3517-0-0-0-2009-V01

İçindekiler

BÖLÜM 1

Antrenörlük Meslek Etiği II

Giriş	3
Etik ve Ahlak	3
Toplum Hayatında Ahlakın Rolü	
Önemi ve Yeri	4
Etik Sistemler	5
Etik Teoriler	5
Antrenörlük ve Etik	6
Antrenörlük Meslek Etiğinin Önemi ..	7
Yetişkinlerde Antrenman Planlamasında, Uygulamasında ve Yetişkin Sporcu-Antrenör İlişkisinde Uygulanması Gereken Etik İlkeler	8
Antrenör Sporcu İlişkisinde Yaşanan Etik Dışı Davranışlar	11
Mobbing	11
Doping	12
Şiddet	13
Taciz	13

BÖLÜM 2

Sporda Koruma III

Giriş	25
Uluslararası Spor Yönetiminde Sporda Koruma ve Çocuk Koruma Politikaları	25
Birleşmiş Milletler	26
Avrupa Birliği	27
Uluslararası Olimpiyat Komitesi	28
Uluslararası Spor Federasyonları	29
Ulusal Çocuk Koruma Politikaları	30
Kamu Kurumları	31
Ulusal Spor Federasyonları	32
Spor Örgütlerinde Önleyici ve Koruyucu Politikalar	33
Sporda Çocuk Koruma Kulüp Eylem Planı	34
Çalışanların ve Antrenörün İşe Alımı ..	35
Seyahat	36
Sosyal Medya	37
Video ve Fotoğraf Kullanımı	38
Alkol ve Sigara	39
Antrenörler İçin Sporda Koruma ve Sporda Çocuk Koruma Etik Kodları	40
Etik Kodların Uygulamasının Öncelikleri	41
Uluslararası Örgütlerin Etik Kodları ...	42

BÖLÜM 3 Spor Psikolojisi III

Giriş	53
Sporda Grup Birlikteliği	53
Grup Sarginlığı Kavramının Gelişimi ..	55
Grup Sarginlığının Boyutları	56
Grup Sarginlığının Kavramsal Çerçevesi	57
Yüksek Grup Sarginlığı Oluşturmak İçin Kullanılabilecek Stratejiler	58
Sporda Zihinsel Dayanıklılık	59
Zihinsel Dayanıklılığa Kuramsal Bakış..	60
Sporda Zihinsel Dayanıklılık	60
Sporda Zihinsel Dayanıklılığın Geliştirilmesi	62
Sporda Tükenmişlik, Aşırı Antrenman ve Sağlıksız Davranışlar	64
Sporda Tükenmişlik ve Aşırı Antrenman	64
Sporda Tükenmişlik Durumunun Belirtileri ve Korunma Yöntemleri	65
Sporda Sağlıksız Davranışlar	66

BÖLÜM 4 Bilimsel Araştırma Yöntemleri I

Giriş	79
Bilgi ve Bilim	79
Bilgi ve Bilimin Tanımı	80
Bilim Kavramı Üzerine Yaklaşımlar....	81
Bilim Felsefesi ve Bilimin Özellikleri	84
Bilim Felsefesinin Konusu	84
Bilimin Temel Özellikleri	85
Bilimsel Yöntem	86
Bilimsel Yöntemin Önemi	86
Bilimsel Yöntemin Aşamaları	87
Bilimsel Yöntemin Temel Nitelikleri ..	88
Bilimsel Paradigmalar	89
Rasyonalizm	90
Empirist Yaklaşım (Deneycilik)	90
Pozitivizm	90
Post-pozitivizm	91

■ Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Maddi değerlerin hızla manevi değerlerin yerini almakta olduğu günümüzde toplumların "iyi"nin arayışı içinde olma çabaları bir takım değerlerinde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu değerler genelde tüm insanlar tarafından da kabul edilmektedir. Bu ortak kabul, insanların bir arada yaşamalarını sağlamaktadır. İnsanlarda var olan bu değerler etik olarak ifade edilmektedir. Spor çok boyutlu, toplumsal yapılı bir olgu olmakla birlikte, insanın varlık yapısının vazgeçilmez bir unsurudur. Antrenörler sporun temel eğitici kadrolarıdır. Başarı ve ahlaklı sporcuların yetiştirilmesinde en önemli rol modeldirler. Bu nedenle antrenör

eğitimi son derece önemlidir. Antrenörlerin kendi spor branşlarına ait temel teknik ve taktik beceri ve bilgileri ne kadar iyi bildikleri kadar, bu beceri ve bilgileri antrenörlük meslek etiği ilkeleri doğrultusunda ve sporcu koruma politikalarına uygun olarak sunmaları son derece önemlidir. Kitabı çalışırken, araştır, ilişkilendir, anlat ve paylaş bölümünü inceleyiniz ayrıca neler öğrendik bölümündeki soruları cevaplayınız; bu sizin eksiklerinizi görmeyi ve öğrenmeyi pekiştirmeyi sağlayacaktır.

Editör

Prof.Dr. Semiyha TUNCEL

Ülkelerin her alanda olduğu gibi spor alanında da uluslararası düzeyde rekabet edebilirliği ve yeniliklere öncülük edebilmesi, yetiştirdiği nitelikli insan gücüyle ilişkilidir. Spor eğitimine ilişkin gerekli bilgi, beceri ve yeterliliğe sahip yetkin antrenörlerin yetiştirilmesinde yenilikçi ve nitelikli eğitim modellerinin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Şüphesiz ki sektörde ihtiyaç duyulan nitelik ve nicelikte insan kaynağının yetiştirilmesinde ise nitelikli eğitim modelleri ve yaklaşımlarına atfedilmektedir. Spor alanında da beşerî sermayenin ülkelerin sportif başarıların arttırılmasında, devamlılığın sağlanmasında ve yapısal değişiminde önemli tartışmasıdır. Nitekim, eğitim düzeyinde nitelik arttıkça beşerî sermayenin niteliklerinin de artacağı ve bunun da hayat boyu eğitim ile mümkün olabileceği unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, 21. yüzyılda bilişim teknolojileri sayesinde artık yaygın olan hayat boyu eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde uzaktan eğitim önemli bir yer tutmaktadır. Spor alanında hayat boyu eğitim ile birlikte uzaktan eğitimin etkin kullanımı, antrenör eğitiminde fırsat eşitliğinin oluşturulması, yaşam kalitesinin arttırılması, sosyal eşitsizliklerin azaltılması gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de önemli rol oynadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca yakın zamanda yaşamaya başladığımız Covid-19 salgını sürecinde özellikle uzaktan eğitimin önemi bir kez daha anlaşılmıştır.

Ülkelerin sportif başarılarının elde edilmesinde ve devamlılığın sağlanmasında önemli rol oynayan aktörlerden biri de antrenörlerdir. Avrupa Birliği Konseyine göre antrenör; performans, rekreasyon ya da sağlık amacıyla bilgi ve becerilerini ortaya koyarak, spor eğitimini planlayan ve güvenli bir ortamda bireylere eğitim veren, rehberlik eden kişidir. Çağdaş toplumlarda antrenörler, yalnızca antrenmanları planlayan, uygulayan teknik bir eleman değil aynı zamanda sporculara, katılımcı bireylere ve topluma rehberlik eden ve rol model olan bireyler olarak gösterilmektedir. Antrenörlerden beklenen bu toplumsal roller, nitelikli bir antrenörün tüm özellikleriyle tanımlanmasını ve bu çerçevede hazırlanan antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim politikalarının hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Son yıllarda, başta Avrupa Birliği olmak üzere pek çok ülkede sektördeki antrenör ihtiyacını karşılamak, nitelik ve niceliğini arttırmak amacıyla antrenör yetiştirmeye yönelik çeşitli eğitim modellerinin geliştirilmekte ve uygulanmakta olduğu görülmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığımız; ülke genelinde spor federasyonları ile iş birliği içerisinde spor

federasyonlarına bağlı antrenör ve eleman yetiştirilmesinde toplumun her kesimine eşit eğitim olanakları sunan bir kurumdur. Bakanlığımız, bu süreç içerisinde dünyada ve Avrupa'da yaşanan gelişmeler doğrultusunda ülke gerçeklerini ve antrenör eğitimindeki gelişmeleri takip ederek, antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim politikalarında daha nitelikli eğitim ve öğretim taleplerinin karşılanmasında ve geliştirilmesinde en güçlü kurum olma özelliğini de korumaktadır.

Dünyada spor ve rekreasyon sektöründe yaşanan son gelişmelere bağlı olarak ülkemizde de bu gelişmelere uygun politikaları hayata geçirebilmek amacıyla antrenör eğitimi alanında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerin temel ve öncelikli basamağını ise antrenörlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin çalışmalarımız oluşturmaktadır. Bu çalışmalarımızın başında yürürlüğe giren Antrenör Eğitimi Yönetmeliği kapsamında hayata geçirilen toplumun her kesimine eşit biçimde eğitim olanakları sunabilmek için tercih edilen uzaktan eğitim modeli ve modüler eğitimidir. Bu doğrultuda Bakanlığımız, antrenör eğitimlerinin daha nitelikli bir biçimde sunulması amacıyla antrenör adaylarının kazanım ve yeterliliklerinin üst düzeye çıkarılması, eğitim ortam ve süreçlerinin geliştirilmesini hedefleyerek, Antrenör Eğitimi (Temel Eğitim) Müfredat Programını antrenörlük kademeleri itibarıyla Avrupa Yeterlilik Çerçevesine uygun şekilde güncelleyerek antrenör eğitiminde uygulanacak olan uzaktan eğitim sisteminde kullanılmak üzere modüler eğitime uyumlu kitapların hazırlanması çalışmalarını hayata geçirmiştir.

GSB Spor Eğitimi ve Bilim Kurulumuz iş birliğiyle gerçekleştirilen bu çalışmaların ürünü olarak ortaya çıkan Antrenör eğitimi Müfredat Programı ve modüler eğitime uyumlu kitaplar başta Bakanlığımız olmak üzere, Spor Federasyonları ve Spor Bilimleri Fakülteleri için antrenör yetiştirmeye yönelik eğitim programlarının geliştirilmesinde temel bir referans oluştururken; antrenörlerimiz için de kişisel ve mesleki gelişim konusunda bir rehber niteliği taşıyacaktır.

Kısa süre içerisinde gerçekleştirilen bu çalışmalarda emeği geçen çok değerli GSB Spor Eğitimi ve Bilim Kurulu üyelerine, Bakanlığımız çalışanlarına, akademisyenlere ve eğitim ile ilgili tüm paydaşlarımıza teşekkür eder; bu önemli çalışmanın antrenörlerimize ve ülkemize hayırlı olmasını temenni ederiz.

Gençlik ve Spor Bakanlığı

■ Bölüm 1

Antrenörlük Meslek Etiği II

öğrenme çıktıları

Etik ve Ahlak

- 1 Etik ve ahlak arasındaki ilişkiyi ifade edebilme
- 2 Etik sistemleri tanımlayabilme
- 3 Etik teorileri tanımlayabilme

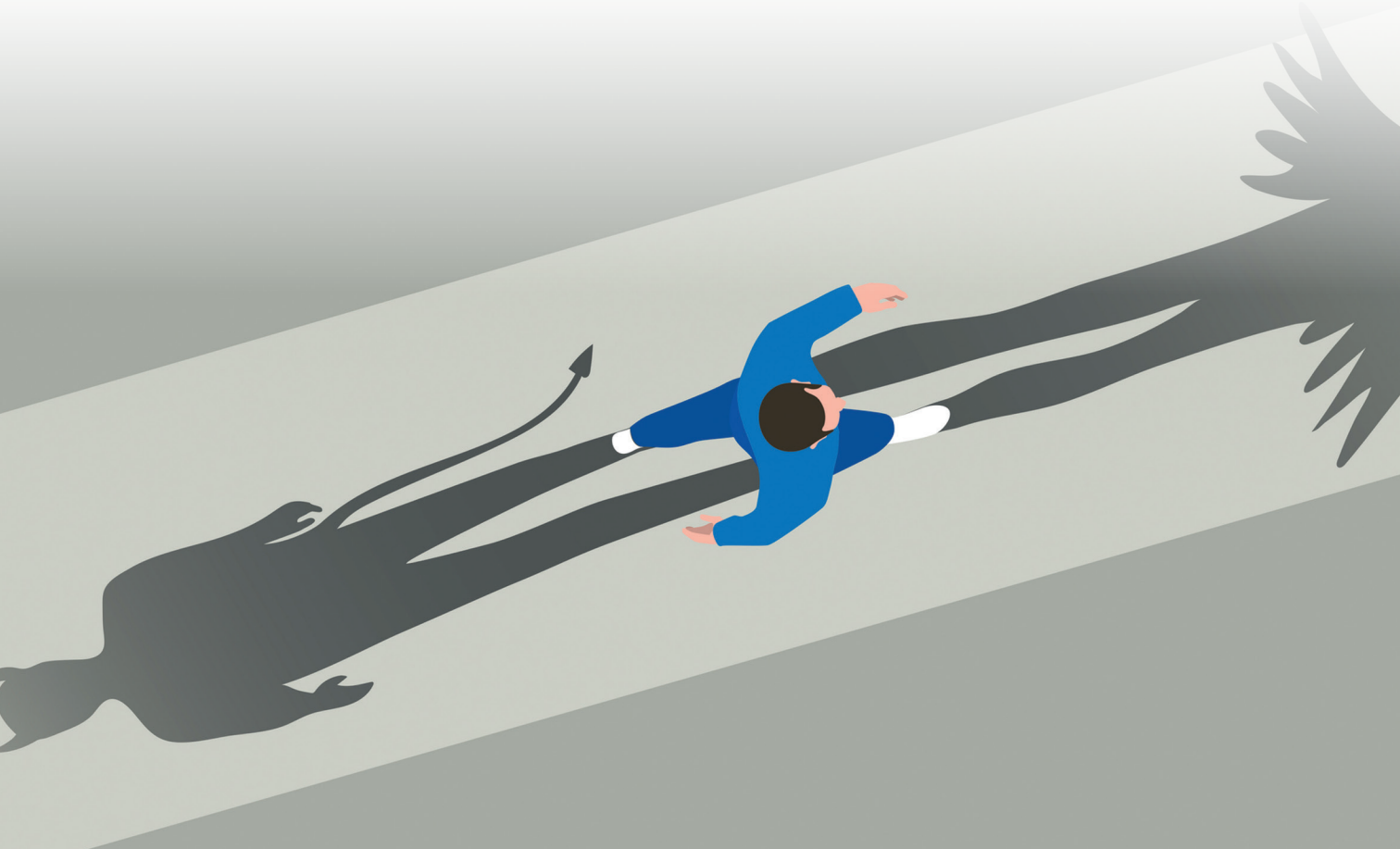
Antrenör Sporcu İlişkisinde Yaşanan Etik Dışı Davranışlar

- 6 Mobbing, doping, şiddet ve taciz kavramlarını tartışabilme
- 7 Spor ortamlarında mobbing, doping, şiddet ve tacize karşı sahip olunması gereken etik ilkeleri uygulayabilme

Antrenörlük ve Etik

- 4 Antrenörlük meslek etiğinin önemini açıklayabilme
- 5 Yetişkinlerde antrenman planlamasında, uygulamasında ve yetişkin sporcu-antrenör ilişkisinde uyulması gereken etik ilkeleri ifade edebilme

Anahtar Sözcükler: • Etik • Antrenörlük • Mobbing • Doping • Şiddet • Taciz

GİRİŞ

Bilindiği gibi sporcuların yetiştirilmesinde en önemli görev, temel rol model olarak antrenörlerle düşmektedir. Çünkü sporcu için antrenör sadece teknik öğreten, taktik bilgi veren kişi değildir. Antrenör aynı zamanda sporcuların hayata bakışlarını etkileyen, davranışları ile örnek olan eğiticilerdir. Antrenörler küçük yaşlarda kendilerine emanet edilen çocukların kişilikleri şekillenirken sporcuların en yakından gözlemledikleri bireylerdir. Unutulmamalıdır ki sporcu olarak kazanılan temel değerler, yaşamları boyunca anne, baba, eş, öğretmen, doktor vb. olarak kendilerini takip eder. Bu nedenle antrenörler sporcularının iyi bir sporcu olarak yetiştirilmesi, hayata ahlaklı, erdemli bireyler olarak hazırlanması noktasında davranışlarında etik ilkeleri sergilemelidirler.

Yaşamla İlişkilendir

Ateş, Su ve Ahlakın Hikâyesi

Su, ateş ve ahlak dostluk kurmuşlar. Bir gün ormanda dolaşmaya çıkmışlar. Fakat bir müddet sonra içlerine bir korkudur düşmüş. Orman çok büyük ve çok karmaşıkmiş.

Her türlü ihtimale karşı birbirlerini kaybederlerse nasıl bulacaklarını düşünmeye başlamışlar.

Ateş ve ahlak suya sormuş:

-“Kaybolursan seni nasıl bulacağız?”

Su cevaplamış:

“Nerede bir sırıltı duyarsanız ben oradayım.” demiş.

Sıra ateşe gelmiş.

Su: -“Seni yitirirsek ne yapalım?” diye sormuş.

Ateş:-“Duman gördüğünüz yerde ben varım.” cevabını vermiş.

Sıra ahlaka gelince cevabı şu olmuş:

-“BENİ ASLA KAYBETMEYİN; EĞER KAYBEDERSENİZ, BİR DAHA ASLA BULAMAZSINIZ!”

Kaynak: <https://www.wattpad.com/137465751-hayata-y%C3%B6n-veren-hikayeler-su-ate%C5%9F-ve-ahlak>

dikkat

Etik davranış söyleyerek kazandırılmaz, davranış boyutunda sergilenmelidir. Elinde sigara ile antrenmana gelen bir antrenörün sporcularına tütün maddelerinin zararlarını anlatması ne kadar anlamlı olabilir?

ETİK VE AHLAK

Toplumların “iyi” nin arayışı içinde olmaları, koşturmaları bir takım değerlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu değerler genelde tüm insanlar tarafından da kabul edilmektedir. Bu ortak kabul, insanların bir arada yaşamalarını sağlamaktadır. İnsanlarda var olan bu değerler etik olarak ifade edilmektedir. Etik, hangi hareketler ahlakça doğru, hangi hareketler doğru değil gibi sorulara temas eden felsefenin bir dalıdır ve değer yüklü bir tanımlamadır.

Ahlak insan davranışları ve bu davranışlar sonucu ortaya çıkan ilişkiler üzerinde durur. Temel amacı da bireylerin toplum tarafından kabul gören davranışları oluşturmalarını sağlamaktır. Diğer bir deyişle ahlak, bir toplumda birey ya da grupların uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları ifade ederken, ahlak felsefesi ya da etik ise ahlakî yargılarımızın doğruluğu ya da yanlışlığının ardında yatan eylem zorunluluklarını aydınlatıp çözer.

✓ Etik doğru ve yanlış davranışları tanımlayan kurallar bütünüdür. Bu etik kurallar bizlere davranışlarımızın kabul edilebilirliğini, kabul görmezliğini ve yanlışlığını söyler.

İnsanlığın var olduğu günden bugüne “iyilik” ve “kötülük” daima var olmuştur. Burada temel varsayım, varolmanın “iyilik” üzere kurulduğu ve daima “iyiliğin” kazanacağıdır. Bu varsayımdan hareket edildiğinde yanlış ve kötü davranışlarımızı kendimizce gerekçeler bulmaz, doğru ve iyi davranma noktasında kendimizi ve etrafımızdaki insanları güdüleriz.

Toplum Hayatında Ahlakın Rolü Önemi ve Yeri

Temel evrensel değerlere sahip olan ve bu değerleri benimseyerek davranışlarına yansıtan insan ruhsal, zihinsel ve ahlakî yönden sağlıklı bir bireydir. Temelde birey ve toplumun barış, huzur ve mutluluğu, ahlakî değerlerin varlığına ve yaşatılmasına bağlıdır. İnanç, sanat, tarih, bilim, ahlak, din, dil gibi temel değerler toplumların kültür ve medeniyetini oluşturur. İnsan tarafından üretilmesinden dolayı insana ait bir kavram olan değer, fert ve toplum için en geniş kapsamlı kavramların başında gelir, içinde birçok farklı özellikleri barındırır ve öğrenilerek nesilden nesile aktarılır. Bu nedenle süreklidir.

Değerler, insanın söz ve eylemlerini iyi, güzel, doğru, yanlış, kötü şeklinde nitelendirme etkisine sahiptir. Değerlerin oluşmasında ailenin büyük payı vardır. Zira ahlakî değerlerin temeli ailede atılır. Çocuk dünyayı anlamlandırma çabası içerisinde en yakın çevresi olan ailesinde sevgi, saygı, merhamet, iyilik, doğruluk, hoşgörü gibi birçok değeri görüp öğrenir. Doğuştan sahip olunan özellikler ile sosyal çevrenin de etkisiyle değerler oluşur ve toplumun tüm bireyleri tarafından benimsenir. Değerler, toplumu ayakta tutma ve bireylerini birbirine bağlama

özellğine sahiptir. Toplum içinde “neyin iyi, neyin kötü” olduğu hakkında ortak bir anlayış bulunmazsa insanlar arasında düzen, istikrar, sükûnet, huzur yerine kargaşa hüküm sürer, bu nedenle toplumun barış, huzur ve güven içinde yaşaması bakımından değerlerin önemi büyüktür. Değerlerin olmadığı yerde kaos, şiddet, yanlış eğilimler baş gösterir.

dikkat

Sokrates “Hiç kimse isteyerek kötü olmaz” sözüyle erdemlerin bilgisine olan ihtiyacımızı vurgulamıştır. Böylece, toplumun her alanında, eğitimde ve mesleki eğitimde etik değerlere ve etik eğitime daha fazla önem vermemiz gerekmektedir.

Günümüzün modern yaşam anlayışının ahlakî değerlere gereken önemi vermemesi, manevi değerlerin yerini hızla maddi değerlerin almasının en temel göstergesidir. Bu nedenle toplumları huzur, barış ve güvenli bir şekilde ayakta tutan temel ahlakî değerlere önem verilmeli, davranışlarımız bu değerler doğrultusunda şekillenmelidir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Eudaimonia'nın Sokratik Görünümü: Erdem Bilgidir ve Hiç Kimse Bilerek Kötülük Yapmaz

Sokrates İlk Çağ felsefe tarihinde bir dönüm noktasıdır. Kendisine gelinceye kadar birçok düşünür tarafından insan üzerine bir felsefe geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle Sofistler insanî problemleri ele almalarıyla Sokrates'in felsefi düşüncelerine temel teşkil etmişlerdir. Ancak Sokrates'in insanı ve özellikle de onun ahlakî doğasını ele alış tarzı oldukça farklılık arz etmektedir. Bu bakımdan kendinden önceki felsefe “Presokratik Felsefe” olarak nitelendirilmiştir. Sokrates asıl olarak bir ahlak filozofudur. O, düşünceleri ve öğretisi ile yaşayışı uyum içinde olan ender şahsiyetlerden biridir. Aynı zamanda doğru bildiklerinden sonu ölüm bile olsa, ki öyle de olmuştur, asla vazgeçmemiş bir ahlak kahramanıdır. Sokrates bütün ömrünü doğru yaşayış nedir ve insan davranışlarının ulaşmak istediği son bir amaç var mıdır? gibi sorulara cevap bulmaya çalışmakla geçirmiştir. Sokrates'in bu ve benzeri sorulara cevabı tek kelime ile şudur: Eudaimonia (mutluluk). Bütün insanlar mutlu olmak istemekte, mutluluğun peşinde koşmaktadırlar. O halde eudaimonia (mutluluk) insan doğasının peşinden koştuğu şey, onun ereğidir. Akıl ve bilinç sahibi bir varlık olarak insanın amacı erdemli olmaktır. Sokrates'in ahlak anlayışının temelinde erdem (arate) düşüncesi yatmaktadır. İnsan mutlu olmak istiyorsa erdemli olmalı, erdemli yaşamalıdır. Erdem nedir? diye sordüğümüzde Sokrates'in cevabı yine nettir: Erdem bilgidir. Dolayısıyla bilgisizlik de erdemsizliktir. Bütün insanların iyiyi isteyip kötünden kaçan bir yapıda olduğunu düşünen Sokrates için hiç kimse bilerek ve isteyerek kötülük yapmaz, kötülük bilgisizlikten kaynaklanır.

Kaynak: Odabaş, U. K. (2019). Eudaimonia'nın Sokratik Görünümü: Erdem Bilgidir ve Hiç Kimse Bilerek Kötülük Yapmaz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 93-102

Etik Sistemler

Doğru kararı almada bireyleri etkileyen unsurlar; beklentileri, toplum kuralları, yasalar ve vicdanlarıdır. Bu unsurların her biri dört tür etik sistemi temsil etmektedir: (1) Amaçlanan sonuç etiği, (2) Toplumsal sözleşme etiği, (3) Kural etiği, (4) Kişisel etik.

Tablo 1.1 Etik Sistemler.

ETİK SİSTEMLER	TANIMI	GÜÇLÜ YANLARI	ELEŞTİRİLER
Amaçlanan Sonuç Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.	Pratik, sonuçlara dönük, ilgili pek çok kişiyi göz önüne alan, bireylerin sağduyusuna dayalı olması.	Belli bir eylemin sonuçları tam olarak nasıl kestirilebilir?
Toplumsal Sözleşme Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, belli bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.	Demokratik devletin kurulmasında felsefi bir temel oluşturmaları.	“Kamu yararı”nın anlamı nedir?
Kural Etiği	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir.	Kurallar kesinlik sağlar ve belirsizlikten hoşlanmayan bireylerin işlerini kolaylaştırır.	Çatışmalı kurallardan hangisi tercih edilmelidir?
Kişisel Etik	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.	Bireylerin kendini ifade etmelerine olanak sağlar, bireyi kural ve geleneklerle sınırlamamıştır.	İki kişinin çatışan bakış açıları nasıl bir çözüm getirecektir?

Kaynak: Hitt, 1990, 99 akt. Aydın, 2002, 21, 33.

Yukarıda belirtilen etik sistemlerin her biri kendi içinde olumlu ve olumsuz taraflar barındırmaktadır. Her bir etik sistem her türlü durumda karşılaşılan etik sorun ve ikilemde tek başına çözüme yetmemektedir. Bu nedenle söz konusu durumun çözümüne ilişkin bir veya birkaç etik sistemin ilkeleri sorunun çözümüne yardım edebilir.

dikkat

Bir antrenör etik bir ikilem yaşadığında karar almadan önce durumun özelliğine bakarak, kararının yasa ve kurallara uygun olmasının yanı sıra toplum normlarına ve vicdanına uygunluğuna da dikkat etmelidir.

Etik Teoriler

Etik teoriler, bireylerin davranışlarının arkasında yatan seçim kararlarını etkileyen ilkeleri ifade eder. Bireyler seçimlerini yaparken yalnızca bir etik

teoriden değil birden fazla etik teorisinin birleşiminden etkilenebilir. Etik üzerine yazılan kitaplar incelendiğinde etiğin farklı kriterlere dayandırılarak farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir.

Etik, tarihi gelişimi çerçevesinde ele alındığında; mutluluk ve hazzı temel alan yaklaşımlar, erdem temel alan yaklaşımlar, faydayı temel alan yaklaşımlar ve meta (üst-öte) etik yaklaşımlar olmak üzere dört başlık altında toplanır.

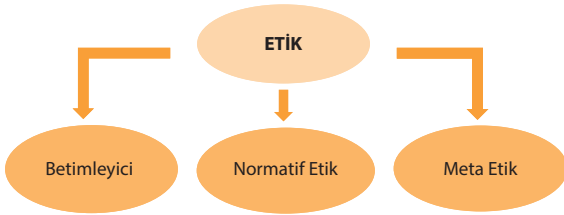
Etik, vurguladığı temel problemlere göre ele alındığında;

- iyi veya en yüksek iyi problemi,
- doğru eylem problemi,
- irade (istenç) özgürlüğü problemi olarak sınıflandırılmaktadır.

Bu problemler;

- Neyi seçmeliyim?
- Ne yapmalıyım?
- Neyi istemeliyim?

sorularına yanıt aramaktadırlar.

Şekil 1.1 Pieper tarafından yapılan etik sınıflandırması.

Kaynak: Pieper, 1999: 224.

Pieper'in (1999: 224) çalışmalarına göre etik; betimleyici etik, normatif etik ve meta etik olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmaktadır.

Betimleyici Etik

İnsanların sergiledikleri davranışları inceler ve davranışlarının nedenleri üzerinde durur. Betimleyici etikte kavramlar olgusal olarak ele alınır ve üzerlerinde tartışılır. Betimleyici etiğin iki temel iddiası vardır: (1) Etik, ahlaki bir eylemi nedensel olarak açıklamakla görevlidir, (2) İnsan, eylemleri aracılığıyla özgür değildir.

Normatif Etik

Normatif etik, bireylerin durum ve olaylar karşısında nasıl davranması, nasıl bir insan olması gerektiği ve neyin faydalı, neyin faydasız olduğu üzerinde durur. Normatif etik odaklandıkları temel noktaya göre ikiye ayrılır. Bunlardan ilki olan Teleolojik Etik, bir eylemin ahlaki olup olmadığını o eylemin sonucu belirlemektedir. Eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı, iyi ya da kötü olması ortaya çıkan sonuçları tarafından belirlenir. Burada temel nokta bireyin kendini gerçekleştirme, daha fazla kişiyi mutlu etmesi ve iyi olanın kötünden daha çok olmasıdır. Deontolojik etik ise, eylemlerin sonuçlarına değil eylemin gerçekleştirilmesindeki niyete odaklanır. Bu etik teoriye göre ahlaki bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı bireyin ahlaki ödev ya da eylemleri yerine getirmesi ile ilişkilidir. Birey ahlaki bir eylemi iyi niyetle yapmaya karar verir ve yaparsa sonuç ne olursa olsun eylem ahlaki olarak görülür.

Meta Etik

Etiğin doğası ve ahlaki davranışların nedenleri üzerinde çalışır. Nasıl ahlak etiğinin konusu ise etikte meta etiğinin konusudur. Etiğin öznel olup olmadığı, insan davranışlarının bir çıkara ulaşmak için yapıp yapılmadığı gibi konular üzerinde çalışır.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Etik ve ahlak arasındaki ilişkiyi ifade edebilme
- 2 Etik sistemleri tanımlayabilme
- 3 Etik teorileri tanımlayabilme

Araştır 1

Ahlaki doğrunun temelini arayan etik, doğruyu nerede aramalıdır? Bu sorunun yanıtını etik sistemler ile ilişkilendirerek araştırınız.

İlişkilendir

Etik ve ahlak kavramlarının toplum üzerindeki etkisini değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Bireylerin davranışlarının arkasında yatan seçim kararlarını etkileyen etik teorileri arkadaşlarınıza anlatınız.

ANTRENÖRLÜK VE ETİK

Antrenörlük mesleği içinde yaşanan etik dışı davranışlar, sporda yaşadığımız olumsuz örnekler (madalya kazanmak için sağlıklarını hiçe sayarak her türlü zararlı maddede alan sporcular, alınan yasaklı maddelerin ortaya çıkmasını engellemek için harcanan zaman ve çaba, her türlü şiddet, bireyler arası duygusal yıldırma vb). antrenörlük meslek etiğinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Antrenörlük Meslek Etiğinin Önemı

Günümüzde hızla manevi değeri yerini maddi değeri alması birçok meslekte etik dışı davranışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplumun en önemli sosyal olgularından spor ortamlarında da etik dışı davranışlar maalesef varlığını sürdürmektedir ve sporun saygınlığını azaltmaktadır. Bu olumsuz durumun ortadan kalkmasında en önemli görevin de sporun temel eğitici kadrosu olan antrenörlere düştüğü ve antrenörlerin sporcuları için rol model oldukları unutulmamalıdır. İngiltere Antrenör Stratejisi Birliği antrenörün rollerini; bilgilendirici, değerlendirici, danışman, örnek, arkadaş, teşvik edip yönlendirici, araştırmacı, eğitmen, gözlemci, organizatör, destekleyip motive etmek olarak belirlemiş ve bu rolleri yerine getirirken sahip olması gereken becerileri şu şekilde belirtmiştir:

- Sporcularla etkin iletişim kurabilmelidir.
- Öğrenme sürecini ve antrenman prensiplerini kavramalı ve farklı antrenör stillerini anlamalıdır.
- Genç neslin becerilerini görebilmelidir.
- Sporculara güvenlikleri hakkında tavsiyelerde bulunmalıdır.
- Fazla antrenmanın sebeplerini ve belirtilerini anlayabilmelidir.
- Sporcuların sakatlanma riskini azaltma yollarını bilmelidir.
- Her bir sporcunun ihtiyacına cevap verebilecek antrenman programları hazırlayabilmelidir.
- Sporcuların yeni beceriler kazanmasına yardımcı olmalıdır.
- Antrenman işleyişini ve sporcu performansını takip etmek için değerlendirme testleri kullanmalıdır.
- Sporculara beslenme ihtiyaçları hakkında tavsiyelerde bulunmalıdır.
- Sporcuların enerji sistemlerini geliştirme yollarını bilmelidir.
- Sporculara rahatlama ve zihinsel görüntüleme egzersizleri hakkında bilgi vermelidir.
- Destekleyici yasal yan ürünler hakkında sporculara tavsiyede bulunmalıdır.
- Sporcuların yarışma ve antrenman performansını değerlendirebilmelidir.

Amerika Birleşik Devletleri olimpiyat komitesi, antrenörlerin önde gelen görevlerini, antrenörlerin sporcuları ile iyi bir iletişim kurması ve olumlu yönde ilerlemelerine yardımcı olması biçiminde ifade etmiştir. Bu iletişimin temel kaynağı da antrenörlerin sporculardan ne beklediğinin ve bu beklentilerin gerçekleşmesi için uygun davranışların belirlenmesidir. Bu davranışların belirlenmesinde antrenörlerin sahip oldukları etik ilkeler son derece önemlidir. Çünkü bu davranışlar etik ilkeler doğrultusunda belirlenmelidir.

Antrenörün en önemli kişilik özelliklerinin başında sporcularına karşı olumlu davranış ve tutumlarla model olması gelmektedir. Antrenörler sporculara hem bilgileri, hem de kişilik özellikleri ile örnek olan spor eğitmenleridir. Antrenörlerin davranışları sporcular tarafından sürekli gözlemlenmektedir. Bu nedenle, antrenörlerin davranışlarında etik ilkeleri gösterebilmeleri, sporcuların da bu ilkeleri benimsemelerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Sporun istenilen düzeye erişmesinin temel şartlarından biri de her düzeyde uygulama yapabilecek bilgili, becerikli, yetenekli ve iyi eğitilmiş antrenörlere sahip olmaktır. Değişik spor branşlarında yetiştirecek antrenörlerin spor dalının özelliği dikkate alınarak bir model içerisinde eğitilmesi ve geliştirilmesi bir zorunluluktur.

Spor Bilimleri Enstitüleri Avrupa Ağı antrenörlüğün genel prensiplerini şu şekilde belirlemiştir:

- Antrenörlerin performansı artırmalarının yanında sporcuların sağlığı ile de ilgilenmesi beklenir.
- Antrenörlerin oyuncuların çıkarlarını ve sağlıklarını koruyup gözetmesi beklenir.
- Antrenörlerin sporcuların performansını artırması ve sağlıklarını koruması konusunda sorumlu kişilerle işbirliği içinde olması beklenir.
- Antrenörler yüksek seviyede antrenmanı geliştirmeli, uygulamalı ve teşvik etmelidir. Bunu yaparken de bilimsel bilgi ve tecrübelerini yansıtmalıdır. Aynı zamanda antrenmanın yapılabilişliğini iyi değerlendirmelidir.
- En yüksek seviye olan beşinci seviyedeki bilgiyi elde etmek için bilimsel prensiplerin ve onların uygulamalarının antrenörlerin eğitiminde yoğun olarak kullanılması gerekir.

Antrenörlerin spor açısından önemi anlaşıldıkça, standartlara bağlı olarak davranmayan ve uygulamalarda kendi ölçülerini kullanan antrenörlerin spora ne denli zarar verdiği ortaya çıkmaktadır. Sporun istenen düzeye erişmesinde antrenörlerin sahip oldukları etik dışı davranışların ortadan kalkmasının temel şartlarından birisi, antrenörlerin evrensel değerleri temel almayı sağlayan, davranışlarına yol gösteren etik ilkeleri benimseyerek, davranışlarını bu ilkeler doğrultusunda yönlendirebilmeleridir.

Yetişkinlerde Antrenman Planlamasında, Uygulamasında ve Yetişkin Sporcu-Antrenör İlişkisinde Uyulması Gereken Etik İlkeler

Günümüzde spor camiasında yaşanan etik dışı davranışlar antrenörlüğün ve sporun saygınlığını azaltmaktadır. Bu noktada, birçok uluslararası spor komiteleri ve birlikleri antrenörlerin görevlerini saygı, dürüstlük, tarafsızlık, adalet gibi evrensel değerler doğrultusunda yerine getirmelerine rehberlik edecek “antrenörlük etik ilkelerini” belirlemiştir. Bu kısımda çeşitli uluslararası komitelerin ilkelerine yer verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Olimpiyat Komitesi Antrenör Etik İlkeleri

Amerika Birleşik Devletleri Olimpiyat Komitesi antrenörün sahip olması gereken etik ilkelere aşağıdaki şekilde belirlemiştir. Bu ilkelere göre antrenör;

- Etik ilkeleri özel yaşantısında ve çalışma hayatında benimser ve bunları uygulamakta örnek olur,
- Alanı ile ilgili gelişmeleri izleyerek ve uzmanlığını korur,
- Alanı ile ilgili karar almada yargı temeli olarak bilimsel ve profesyonel bilgisini kullanır,
- Diğer bireylerin değer tutum ve kendisinden farklı olan fikirlerine saygı gösterir,
- Cinsiyet, yaş, din, dil, ırk ve benzeri ayrım gözetmeksizin, ayrımcılık yapmaz,
- Cinsel tacizde bulunmaz, mevcut sporcularla cinsel ilişkiye girmez ve daha önceden cinsel beraberliği olduğu sporculara antrenörlük yapmaz,

- Sporcularını ve katılımcılarını tehlikelerden koruma sorumluluğunu alır,
- Çalışma ortamında yetki sahibi olduğu sporcuları ile girmiş olduğu ilişkileri istismar etmez,
- Harcamalarında finansal sorumluluğu dürüstlük çerçevesinde yerine getirir,
- Sporcu eğitimlerinde sporculara gerekli bilgileri dürüst bir şekilde verir,
- Sporcu aileleri ile oluşan ilişkilerinde antrenörlük rolünü netleştirir,
- Başka antrenörler gözetiminde çalışan sporculara ihtiyaçları olduğu durumda destek verir,
- Performans artırıcı ilaç kullanımına tolerans göstermez,
- Sigara ve alkol kullanmamayı destekler,
- Açık ve anlaşılır antrenman tanımlaması gerçekleştirir,
- Antrenmanda açık, dürüst ve yeterli seviyede objektif bilgi aktarır,
- Sporcu performansını belirlenmiş standartlar dahilinde değerlendirir ve geri bildirim verir.

İngiltere Antrenör Stratejisi Birliği Etik İlkeleri

İngiltere Antrenör Stratejisi Birliği bir antrenörün sahip olması gereken etik ilkeleri şu şekilde belirlemiştir: Antrenör,

- İnsan haklarına saygılıdır, din, dil, cinsiyet, yaş ve benzeri ayrım yapmaz,
- Her bir sporcunun varlığına ve katılımına saygı duyar,
- Çalışma yapılacak alanın sporcular için uygunluğundan ve güvenliğinden emin olur,
- Yarışma ilkelerine saygılıdır,
- Sporcu performans ve davranışları üzerindeki etkisinin bilincinde olarak aldığı sorumluluğu yerine getirir,
- Yasaklanan veya izin verilmeyen ilaç kullanımını engeller,
- Sporcu davranış ve performansına ilişkin gözlem, yorum ve eleştirilerini ilgili kişiye bireysel olarak bildirir,

- Başka bir antrenör tarafından çalıştırılan sporculardan kendi bünyesinde çalışmasını talep etmez,
- Sahip olması gereken yetkinlikler için uğraşarak, ilgi ve becerilerini yeniler, geliştirerek bu bilgilerini paylaşır,
- Antrenör imajına saygı duyarak her türlü ilişki ve iletişimde yüksek standartlarda görünüm/temsil ve davranışlarda bulunur,
- Bünyesinde çalışan sporcuların gelişimine katkı sağlayacak her türlü uzmanlık alanı ile işbirliği içinde bulunur.

İngiltere Spor Antrenörleri Enstitüsü Antrenör Etik İlkeleri

İngiltere Spor Antrenörleri Enstitüsü tarafından belirlenen antrenör etik ilkelerine göre antrenör;

- İnsan haklarına saygılıdır, ayrımcılık yapmaz,
- Sporcularla etkin ve uygun ilişki kurar,
- Bağlılık ve çalışma koşullarını başlangıçta net bir şekilde belirtir,
- Bütünlüğü ve uyumu korumada dürüst davranır,
- Gerekli konularda gizliliği korur.

Uluslararası Antrenör Federasyonu Antrenör Etik İlkeleri

Uluslararası antrenör federasyonu antrenörün en önemli sorumluluklarının, sporcuların yeteneklerini ayırt ederek onları kendilerini keşfetme yolunda cesaretlendirip ulaşılması beklenen amaçları açıklamak olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte sorumluluklarını yerine getirirken antrenörlerin uyması gereken etik ilkeleri şu şekilde belirlemiştir:

Antrenör,

- Antrenörlüğü bir uzmanlık alanı olarak görüp, antrenörlük ilkeleri çerçevesinde hareket eder, toplumun antrenörlük anlayışına zarar vermez,
- Yetkinliklerinin bilincinde olarak sahip olduğu uzmanlık, deneyim ve becerilerini abartmaz,
- Antrenörlük ilişkilerinde yapılacak anlaşmalarda açıklık ve anlaşılabilirliği temin eder.

Kanada Profesyonel Antrenörler Birliği Antrenör Etik İlkeleri

Antrenörlük, bir uzmanlık alanı olarak etik beklentiler çerçevesinde hem topluma hem de bireye fayda sağlayan ve zarar verici aktivitelerden kaçınma prensiplerini taşımalıdır. Antrenörlerin davranışlarında benimsemeleri gereken etik ilkeler şunlardır:

Antrenör:

- Gerekli eğitim programlarından geçerek profesyonel yetkinliğine erişir,
- Bireysel deneyimlerinin, davranışlarının, tutumlarının, değer yargılarının, sosyo-ekonomik düzeyinin, bireysel farklılıkların ve stresin bir antrenörün davranışında meydana getireceği etkinin bilincinde olarak tüm çabasını yarar sağlama yönünde kullanır,
- Bireysel olarak zarar görebileceği aktivitelerden uzak durur,
- Sporcu performansını daha ileriye götürmek için kullandığı antrenman teknikleri, beceriler ve güç yüklemesinin aynı zamanda sporculara zarar da verebileceğinin bilincindedir,
- Yeteri kadar bilgili olmadığı konularda sorumluluk almaktan kaçınır,
- Yaptırmış olduğu aktivitelerin sporcuların yaş, deneyim, beceri, fiziksel ve psikolojik durumlarına uygun olduğundan emin olur,
- Sporcuların gelişimlerini sağlayarak belirli zaman aralıkları ile fiziksel ve psikolojik uyumlarını gözlemler,
- Sporculara zarar verebilecek antrenman tekniklerinden kaçınır, yeni yöntemleri dikkatli kullanır,
- Sporcuların üzerindeki baskıların bilincinde olarak olumlu deneyimler kazanmalarını sağlayacak şekilde davranır,
- Sakatlanmış sporcuların yarışmalara devamı kararını verirken, sporcuların gelecekteki sağlıklarını ön plana alarak hareket eder,
- Sporcuları ile cinsel ilişkiye girmez,
- Cinsel tacize tolerans göstermez,
- Sporcularının sağlıkla ilgili ihtiyaçlarında sağlık uzmanlarına başvurur,
- Zararlı ilaç kullanımına karşı sporcularını bilgilendirir ve koruyucu bir tutum sergiler.

Amerikan Ulusal Gençlik Spor Antrenör Birliği Etik İlkeleri

Amerikan Ulusal Gençlik Spor Antrenör Birliği bir antrenörün davranışlarına rehberlik edecek etik ilkeleri aşağıdaki gibi belirlemiştir:

Antrenör,

- Sporcuların duygusal ve fiziksel sağlıklarını (iyi olmalarını) kazanma isteğinden önde tutar,
- Ayrı yaş gruplarının duygusal ve fiziksel gelişimlerini göz önünde tutarak her sporcuya bir fert gibi davranır,
- Sporcularına güvenli bir oyun ortamı hazırlamak için tüm çabasını ortaya koyar,
- Sporcuların performanslarını geliştirmek amacıyla eğlenceli çalışmaları organize etmek için tüm çabasını ortaya koyar,
- Sporcularına, sportmenlik ve centilmenlik davranışları ile örnek olur,
- Branşıyla ilgili becerileri, öğretim ve değerlendirme tekniklerini ve stratejileri en iyi şekilde öğretebilecek donanımına sahip olmak için kendini sürekli geliştirir,
- Tüm sporcuların kendi yeteneklerini aktif katılımı geliştirebilmeleri için gerekli çalışmaları organize ve idare eder.

Washington Kadın Futbol Birliği ve Washington Genç Futbol Birliği Antrenör Etik ilkeleri

Antrenörlüğün temelini, katılımcılara saygı, sorumlu antrenörlük, ilişkilerde bütünlük ve sporu onurlandırma oluşturmalıdır. Sporı geliştirmek, oyuncu ve diğer tarafların zarar görmemesi ve onaylı davranışlara açıklık getirmek amacıyla aşağıdaki etik ilkeler belirlenmiştir.

Antrenör;

- Sporcularının sağlıklarını ve sıhhatlerini asla kazanma değerinin altında tutmaz,
- Sporcularına oyunun kurallarına ve ruhuna uygun bilgileri aktarır,
- Sporcuların uygunsuz davranışlarını durum ne olursa olsun hoş görmez,
- Sporculardan antrenman için talep ettiği süre sporcuların akademik gelişimleri için ayrılan süreyi etkilemez,
- Sporcularını kuralları ihlal edebilecekleri yönünde desteklemez,
- Sporcularının sakatlanmaları halinde uygun tedavi ve iyileşme sürecinde doktor tavsiyelerini yerine getirme konusunda yönlendirir,
- Oyunun kurallarına ilişkin gerekli bilgilere sahip olarak bu bilgisini çalışmalarında gösterir,
- Sporcularına oyunun kurallarının uygulanması kadar kuralların uygulanma amaçlarının da önemi konusunda bilgi verir,
- Yazılı kurallara olduğu kadar, yazılı olmayan kurallara da (fair play) sadık kalır,
- Sporcularının sahadaki hareketlerinden sorumludur bu nedenle rakip takım sporcularının kasıtlı bir şekilde yaralanmalarına sebep olabilecek davranışları engeller,
- Sürekli güzel sportif davranış öğretimi konusunda çaba harcar,
- Sporcu ve seyircilerin bulunduğu ortamlarda resmi makamlarla tartışmaktan kaçınır,
- Sporcularını ya da seyircileri oyunun akışını engelleyecek şekilde kışkırtmaz,
- Başka bir takımda aktif olarak oynayan bir sporcuyu transfer etmek için çabalamaz,.

Yukarıda belirtilen antrenör etik ilkeleri incelendiğinde; antrenörlerin işleri ile ilgili yüksek standartlara sahip olması, kendi eksikliklerinin bilincinde olması ve bu eksikliklerini eğitim, antrenman ve deneyimlerle giderecek yeterliliğe sahip olmalarının gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, görevlerini yerine getirirken, *sporcuların sağlıklarını her şeyden önde tutmaları* gerektiği görülmektedir. Mesleklerine yö-

nelik profesyonel bir sorumluluk sahibi olmaları, doğru ve dürüst davranışlar sergilemeleri, katılımcılara saygı göstererek sporun karşılıklı iyi niyet ve centilmenlik çerçevesinde gerçekleştirilecek ortamı sağlamaları gerekmektedir. Bir antrenörün görevini yerine getirirken etik ilkelere uygunluğu ne kadar önemli ise yasal sorumluluklara uygunluğu da o derece önemlidir. Bir antrenör yasal sorumluluklarının bilincinde olarak, bu sorumluluklar çerçevesinde sporcularına gerekli ve uygun önerilerde bulunmalı ve yetkinliğinin dışındaki konularda tavsiye vermekten kaçınmalıdır.

dikkat

Antrenörlerin işleri ile ilgili yüksek standartlara sahip olması, kendi eksikliklerinin bilincinde olması ve bu eksikliklerini eğitim, antrenman ve deneyimlerle giderecek yeterliliğe sahip olmaları gerekmektedir.

Öğrenme Çıktısı

- 4 Antrenörlük meslek etiğinin önemini açıklayabilme
5 Yetişkinlerde antrenman planlamasında, uygulamasında ve yetişkin sporcu-antrenör ilişkisinde uyulması gereken etik ilkeleri ifade edebilme

Araştır 2

Sporcusuna “her ne pahasına olursa olsun kazanmalısın”, “kaybetmek her şeyin sonu” düşüncesini dikte eden bir antrenörün bu görüşüne katılıyor musunuz? Sizce bu görüş antrenörlük etiği açısından nasıl yorumlanabilir?

İlişkilendir

Yetişkin sporcu ile antrenör arasındaki ilişkiyi etik ilkeler çerçevesinde değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Antrenörlerin mesleki etik ilkelerini meslek mensuplarına anlatınız.

ANTRENÖR SPORCU İLİŞKİSİNDE YAŞANAN ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Amerika Birleşik Devletleri olimpiyat komitesi, antrenörlerin etik dışı davranış türlerini şu şekilde belirtmiştir:

- Sporculara insancıl olmayan şekilde davranma,
- Performansı artırmak için ilaç kullanımını destekleme,
- Sporculara fiziksel ve sözel saldırı,
- Atletik programların eğitimsel amaçlarını göz ardı etme.

Belirtilen davranış türleri incelendiğinde sporda yaşanan etik dışı davranışların temelinde, Mobbing, Doping, Şiddet ve Taciz davranışları olduğu görülmektedir.

Mobbing

Mobbing, bir bireyin ya da grubun başka birey ya da gruba duygusal boyutta hasar veren bir davranış ve tutum içerisinde olmasıdır. Mobbing davranışı kişinin saygınlığına saldırı, performansa yönelik saldırılar, iletişime yönelik saldırılar, sosyal koşullara yönelik saldırılar ve fiziksel saldırı tehdidi olarak sınıflandırılır.

bilir. Bir davranışın mobbing olabilmesi için uzun zamandır tekrarlanıyor olması gerekmektedir. Mobbing insan ilişkilerinin olduğu her iş kolunda görülebilir.

Sporun iletişim, etkileşim, rekabet ve mücadele yönü düşünüldüğünde mobbing davranışının spor içerisinde görülmesi uzak bir düşünce değildir. Yöneticilerin ve antrenörlerin birbirleriyle ve sporcuları ile ilişkilerinde nasıl davrandıkları önemli bir noktadır. Yönetici antrenöre, antrenör de sporcusuna mobbing uygulayarak başarı elde etmeye çalışabilir. Bu nokta da antrenörlere mobbing konusunda eğitim verilmeli ve aynı zamanda sporcuların mobbing farkındalığı artırılmalıdır.

Bir davranışın mobbing olarak tanımlanabilmesi için sistematik bir şekilde belli bir zaman içinde ve sürekli ve çoklu olarak yapılması gerekir. Örneğin tesadüfen iki defa üst üste takma isimle bir sporcuya seslenmek mobbing değildir. Mobbing davranışında bilinçli olarak sporcunun;

- Şerefine
- Doğruluğuna
- Güvenirliğine
- Yeterliliğine

saldırıları yapılarak küçük düşürücü, taciz edici, kötü niyetli ve kontrol edici bir iletişim sergilenir.

Bir antrenör tarafından sporcusuna yönelik sergilenebilecek bazı mobbing davranışları aşağıda maddeler halinde yer almaktadır.

- Sürekli telefonla rahatsız etmek,
- Sözlü tehdit etmek,
- Özel yaşamını sürekli eleştirmek,
- Çevresindeki (takım arkadaşı, yönetici, masör vb.) insanlarla konuşmasını engellemek,
- Çevresindeki (takım arkadaşı, yönetici, masör vb.) insanların kendisine ulaşmalarını engellemek,
- Kendisi ve etrafındaki insanların sporcunun arkasından kötü konuşmasını sağlamak,
- Asılsız söylentiler çıkarmak (transfer zamanları ciddi bir sakatlığı olduğunu ileri sürmek),
- Alçaltıcı takma isimler takmak,
- Sporcunun özgüvenini etkileyecek ve konumuyla bağdaşmayan, niteliklerinin dışında işler vermek (soyunma odasını sen temizlesen iyi olur, arabadan telefonumu getir vb.),

- Fiziksel olarak ağır işler yapmaya zorlamak,
- Korkutmak için hafif şiddet uygulamak.

Doping

Sporun en önemli özelliği uğraşılan spor dalında, yarışma ve müsabakalarda sporcuların sporun yapıldığı alet, yapılan spor branşına özgü kurallara ve yasaklar gibi konularda eşit olmalarıdır. Bu konularda eşitlik sağlandıktan sonra sporcunun kendi performansını ve becerisini sergilemek için sağlıklı bir ortam yaratılmış olur. Ancak günümüzde bu eşitlik sağlanmakta bazı sorunlar yaşanmaktadır ve bu sorunların en önemlisi de doping olarak görülmektedir. Sporda olması gereken adil rekabet temelini kirdiği gibi, sağlıklı bireylerin ölümüne sonuçlanan trajik sonlarına da sebep olması açısından doping uluslararası spor ve sağlık örgütlerinin önemli problemlerinin başında gelmektedir. Sporda tek yasal ilaç kullanımı, doktor kontrolünde suçsuzluğu klinik olarak kanıtlanmış ilaçların alınmasıdır. Antrenörlerin sporcuları doping maddesi olarak kabul edilen zararlı maddelere karşı bilgilendirmesi gerekmektedir.

Dünya Anti-Doping Ajansı tarafından doping “bir sporcunun vücuduna ait örnekte sportif performansı artırma potansiyeli bulunan, ya sağlığı gereksiz yere tehdit eden ya da spor ruhuna aykırı olan bir madde veya yöntemin bulunması, veya kullanılması, veya kullanıldığına dair bir kanıtın bulunması” olarak tanımlanmaktadır.

Sporcuyu performansını artırmak yasaklı maddeleri kullanmaya iten bazı sebepler şu şekilde sıralanabilir:

- Sporda rekabetin artması,
- Artan rekorlar,
- Kişisel hırslar,
- Madalya ve ödül kazanma isteği,
- Medyanın yanlış tutumları,
- Uluslararası prestij,
- Spor yöneticisi, kulüp ve spor medyasının baskısı.

Bir sporcuyu yetiştirilirken ahlaki değerler ve sportif erdemler göz ardı edilip “ne olursa olsun nasıl yaparsan yap ama bu madalyayı kazan” düşüncesi ön plana çıkarılır ise sporcunun spor hayatında kazanaacağı ün, prestij, alkışlar ve maddi geliri doping kullanmanın yanlış olduğu düşüncesinden daha üstün

tutar. Çünkü sporcu “*ne pahasına olursa olsun*” kazanan düşüncesi ile yetiştirildiğinde doping kullanarak da olsa madalyayı kazanmayı ister. Burada asıl sorun doping yapmaktan ziyade yapılan davranışın antrenörler ve spor çevresi tarafından destekleniyor olmasıdır. İşte bu noktada önemli olanın kazanmak olmadığı her koşulda doğru olanı yapmak ve eşit yarışmak olduğunu öğretmek ve bu yönde ilerlemesi için desteklemek gereklidir. Burada temel sorumluluk ve görev antrenörlere aittir.

Yaşamla İlişkilendir

2012 Londra Olimpiyatlarında madalya kazanan ve daha sonra doping yaptığı anlaşılan yerli ve yabancı sporculara ilişkin ortaya çıkan haberleri ve verilen cezaları incelediğimizde madalya kazanmak amacıyla geline ahlak dışı durumu üzülerer hatırlıyoruz.

Örneğin, 2012 Londra Olimpiyatları 1500 metre yarışı doping olaylarının ne kadar da büyüdüğünün en açık örneklerinden biridir. Yarışa katılan 9 sporcudan 6'sında doping çıktığı ifade edilmiştir.

2012 Londra Olimpiyatlarında doping yapan sporcuların açıklamalarını okuyunuz.

Şiddet

Sporcuların psikolojik, fizyolojik ve çevresel faktörlerin etkisiyle sportif yarışma ve müsabakalarda rakibe, hakeme ya da takım arkadaşlarına karşı yaptığı kural dışı eylemler, kaba güç, duygu ve davranışta aşırılık şiddet olarak ifade edilmektedir. Her spor branşının kendine özgü oynanma biçimi ve kuralları vardır. Sporcunun bu kuralların dışına çıkarak rakibe isteyerek zarar vermek için yaptığı tüm hareketler şiddettir. Sportif ortamlarda fiziksel ve duygusal şiddete dayalı yaşanan etik dışı davranış örnekleri aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Sporcuların kendisinden farklı olan fikirlerine saygı göstermeme, alay etme,
- Küfürlü ve argo bir dil kullanma,
- Yanlış bulduğu kararlarda sporcu ve seyircileri kışkırtarak şiddet içerikli eylemlere yöneltmek,

- Diğer antrenör ve kulüpleri eleştirirken küçültücü ifadeler kullanmak,
- Basın toplantısı ve benzeri toplum önündeki konuşmalarında şiddet içerikli bir dil kullanma,
- Yarışma esnasında karşı takımın sporcularıyla ya da antrenörleriyle sözlü ya da fiziksel olarak çatışma,
- Sporcularını toplum önünde eleştirerek aşağılayıcı ve küçük düşürücü ifadeler kullanmak,
- Sporcuları cezalandırırken performanslarına zarar vermek,
- Sporcuları cezalandırırken kişiliklerine zarar vermek,
- Kaybeden sporcuya ya da takım üyelerine tokat, tekme, yumruk v.b. atmak,
- Sporcuların yüzüne tükürmek.

Sportif ortamlarda şiddetin ortaya çıkması; seyircinin kışkırtıcı tutumu, hakemin objektif davranmaması, rakibin etik dışı davranışlarda bulunması ve sporcunun yarışma ya da müsabaka öncesi psikolojik durumunun iyi olmaması ile ilgili olabilir. Sportif ortamlardaki şiddeti azaltabilmek için öncelikle sporcuların eğitiminde fair play olgusuna yer verilmelidir. Bunun içinde sporcuyla eğiten antrenörün sporcularına kaybetmenin de kazanmak kadar doğal olduğunu önemli olanın adil oyun oynamanın, rakibe hakeme ve antrenörlere saygılı davranmanın ve her şeyden önce insani değerlere önem verilmesi gerektiğini öğretmesi ve bu yönde davranışta bulunması ve sporcularına örnek olması gerekmektedir.

Sporun diğer paydaşları olan hakemler, spor yöneticileri ve seyircilerinde sportif ortamlardaki şiddetin azaltılmasında büyük payları olacaktır. Hakemlerin taraf tutmaması, seyircilerin taşkın davranışlardan kaçınması ve spor yöneticilerin sporcuların ve antrenörlerin üzerinde kazanma baskısında bulunmaması spor ortamlarının daha sakin ve güvenli bir ortam olmasını sağlayacaktır.

Taciz

Cinsel taciz, bir bireyin rızası olmadan ve vücuduna herhangi bir temasta bulunmadan gerçekleştirilen, tutum, söz ve davranışlardır. Bir davranışın cinsel taciz olarak görülmesi için mobbing gibi tekrarlanmasına gerek yoktur. Bir kez gerçekleştirilmesi o davranışın cinsel taciz olarak nitelendirilmesi için yeterlidir.

Spor ortamlarında cinsel taciz davranışları üzerinde durulurken dikkat çekilmesi gereken nokta bireyler arasındaki güç ilişkisidir. İnsan ilişkilerinde bireylerin bulundukları konumlar onların yetkileri, alt konum ve yetkideki kişiler üzerinde baskı kurmalarına imkan yaratır. Bu eşitsizlik ahlaki erdemlerden yoksun bireylerin karşısındaki insanı rahatsız edebilecek söz ve davranışlarda bulunmasına ortam sağlar. Bu durumda sporcunun korunmasında ve bu tarz olayların yaşanmasını engellemede önemli rol oynayacak antrenörün bilinçlendirilmesi ve bazı psikolojik testlere tabi tutulması gerekmektedir. Ayrıca antrenörlere ailelere ve sporculara taciz ile ilgili bilgilendirme ve eğitim verilmelidir. Böylece birey tacizin ne olduğunu, cinsel tacize maruz kaldığında ne yapması gerektiğini bilerek ve çekinmeden ya da utanmadan durumu dile getirerek şikâyetinde bulunabilecektir.

Öğrenme Çıktısı

6 Mobbing, doping, şiddet ve taciz kavramlarını tartışabilme
7 Spor ortamlarında mobbing, doping, şiddet ve tacize karşı sahip olunması gereken etik ilkeleri uygulayabilme

Araştır 3

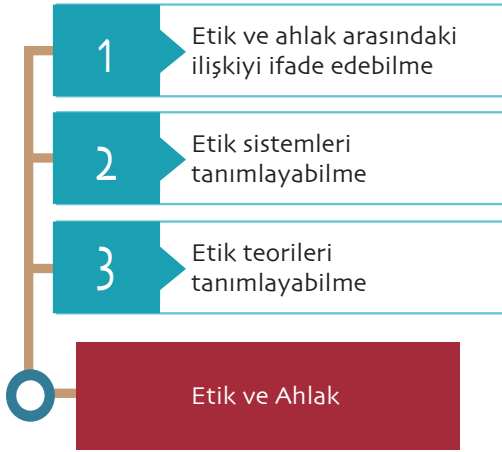
Sporun istenen düzeye erişmesinde antrenörlerin sergiledikleri etik dışı davranışların ortadan kalkması için neler yapılmalıdır? Araştırınız.

İlişkilendir

Sporda yaşanan etik dışı davranışlar ile antrenörlerin etik eğitimleri arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

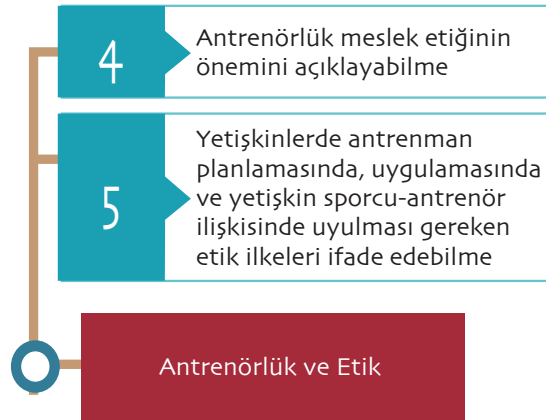
Antrenör sporcu ilişkisinde yaşanan etik dışı davranışları çevrenizde sporla uğraşan kişilere anlatınız.

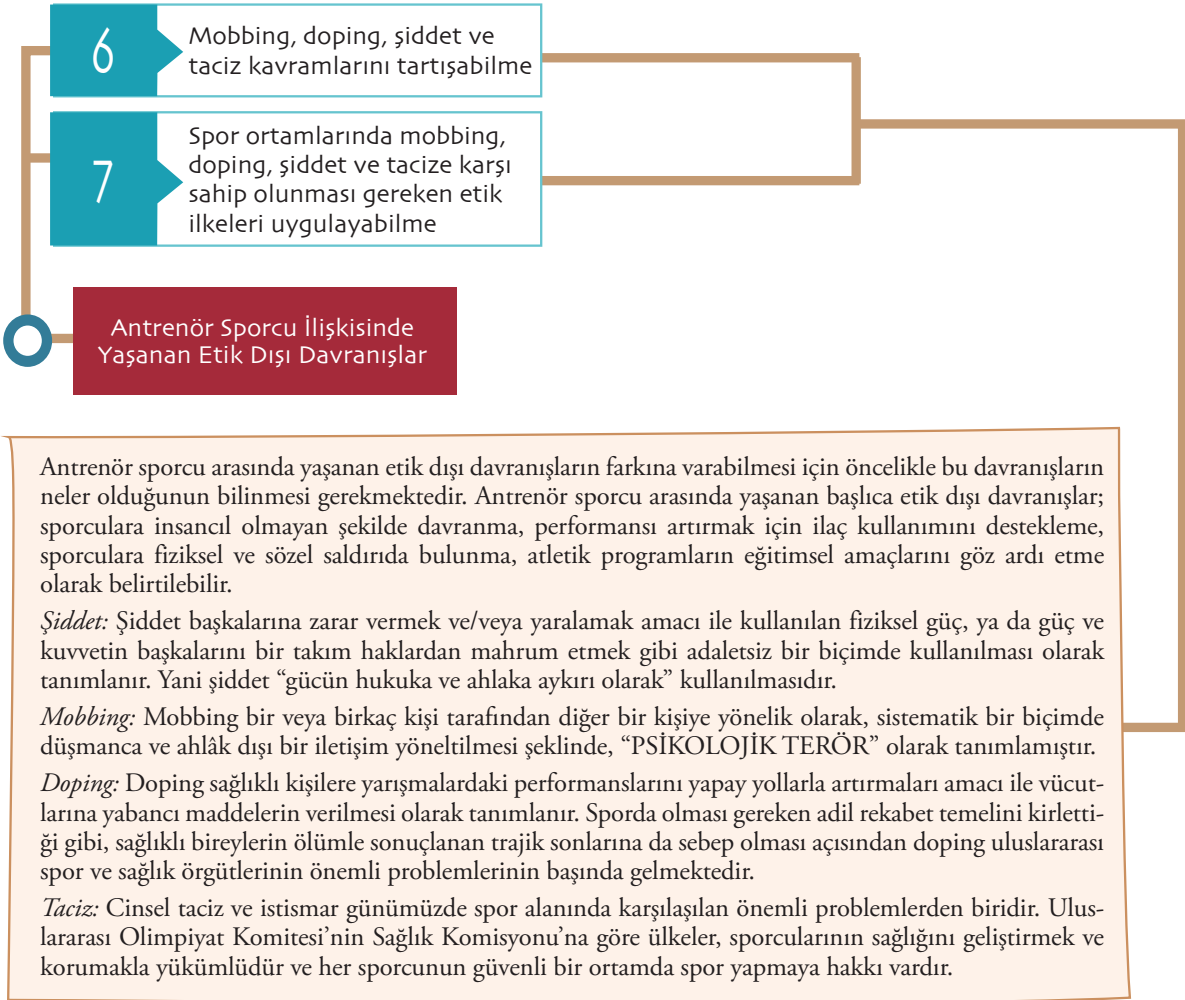
Ahlak, bir toplumda birey ya da grupların uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları ifade eder. Etik ise, ahlaki yargılarımızın doğruluğu ya da yanlışlığının ardında yatan eylem zorunluluklarını inceler.

Etik sistemler; amaçlanan sonuç etiği, ahlaki doğrunun ve gerçeğin sonuçlarda olduğunu; kural etiği, ödev bilinci ile yasa karşısındaki akıl ve mantıkta olduğunu; toplumsal sözleşme etiği, toplumun normları ve geleneklerinde olduğunu; kişisel etik ise kişinin iç sesi, vicdanında olduğunu iddia eder.

Etik teoriler; başlıca betimleyici etik, normatif etik ve meta etik, olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmaktadır. Betimleyici etik, bireylerin sergiledikleri davranışları ve davranışlarının nedenlerini, normatif etik, bireylerin durum ve olaylar karşısında nasıl davranması, nasıl bir insan olması gerektiğini, meta etik ise, etiğin doğası ve ahlaki davranışların nedenlerini inceler.

Son zamanlarda spor camiasında yaşanan etik dışı davranışlar antrenörlüğün ve sporun saygınlığını azaltmaktadır. Böylece, antrenörlerin görevlerini saygı, dürüstlük, tarafsızlık, adalet gibi evrensel değerler doğrultusunda yerine getirmelerine rehberlik edecek "antrenörlük etik ilkelerini" belirlenmiştir. Antrenörlerin bu ilkelere uyması, sporcularına rol model olmasında ve etik dışı davranışların azaltılmasında oldukça önemlidir.

1 Bir toplumda birey ya da grupların uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallara ----- denir.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A. ahlak
- B. etik
- C. değer
- D. erdem
- E. vicdan

2 Doğru ve yanlış davranışları tanımlayan kurallar bütünüdür. Bu kurallar bizlere davranışlarımızın kabul edilebilirliğini, kabul görmezliğini ve yanlışlığını söyler.

Yukarıda tanımı yapılan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Değer
- B. Erdem
- C. Etik
- D. Ahlak
- E. Vicdan

3

1. Amaçlanan Sonuç Etiği	A. Bir eylemin ahlaki doğruluğu, belli bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.
2. Toplumsal Sözleşme Etiği	B. Bir eylemin ahlaki doğruluğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir.
3. Kural Etiği	C. Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.
4. Kişisel Etik	D. Bir eylemin ahlaki doğruluğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.

Yukarıdaki tabloda yer alan etik sistemler ile tanımlarının doğru eşleştirmesi aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A. 1-D, 2-B, 3-A, 4-C
- B. 1-C, 2-D, 3-B, 4-A
- C. 1-D, 2-A, 3-B, 4-C
- D. 1-B, 2-A, 3-C, 4-D
- E. 1-B, 2-A, 3-D, 4-C

4

1. Betimleyici Etik	A. Etiğin doğası ve ahlaki davranışların nedenleri üzerinde çalışır.
2. Normatif Etik	B. İnsanların sergiledikleri davranışları inceler ve davranışlarının nedenleri üzerinde durur.
3. Meta Etik	C. Bireylerin durum ve olaylar karşısında nasıl davranması, nasıl bir insan olması gerektiği ve neyin faydalı neyin faydasız olduğu üzerinde durur.

Yukarıdaki tabloda yer alan etik teoriler ile tanımlarının doğru eşleştirmesi aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A. 1-B, 2-A, 3-C
- B. 1-A, 2-C, 3-B
- C. 1-C, 2-A, 3-B
- D. 1-B, 2-C, 3-A
- E. 1-C, 2-B, 3-A

5 Normatif etik odaklandıkları temel noktaya göre ikiye ayrılır. Bunlardan ilki ..... (1) etikdir. Buna göre, bir eylemin ahlaki olup olmadığı o eylemin sonucu tarafından belirlenmektedir. Diğer..... (2) etikdir. Buna göre eylemlerin sonuçlarına değil eylemin gerçekleştirilmesindeki niyete odaklanılır. Bu etik teoriye göre ahlaki bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığı bireyin ahlaki ödev ya da eylemleri yerine getirmesi ile ilişkilidir.

Bu paragrafta numaralandırılmış yerleri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde ve sırasıyla tamamlar?

- A. (1) Meta, (2) Erdem
- B. (1) Deontolojik, (2) Teleolojik
- C. (1) Erdem, (2) Betimleyici
- D. (1) Teleolojik, (2) Deontolojik
- E. (1) Betimleyici, (2) Meta

6

- I. Sporculara insancıl olmayan şekilde davranma
- II. Performansı artırmak için ilaç kullanımını destekleme
- III. Sporculara fiziksel ve sözel saldırı
- IV. Atletik programların eğitimsel amaçlarını göz ardı etme
- V. Yeteri kadar bilgili olmadığı konularda sorumluluk almaktan kaçınma

Yukarıdakilerden hangisi antrenör sporcu ilişkisinde yaşanan etik dışı davranışlara ilişkin **değildir**?

- A. II
- B. I
- C. IV
- D. V
- E. III

7

Bir bireyin ya da grubun sürekli başka birey ya da gruba duygusal boyutta hasar veren bir davranış ve tutum içerisinde olmasıdır.

Yukarıdaki cümlede yapılan tanım aşağıdaki kavramlardan hangisine aittir?

- A. Ayrımcılık
- B. Şiddet
- C. Mobbing
- D. Taciz
- E. Şike

8

- I. Sporda rekabetin artması
- II. Artan rekorlar
- III. Kişisel hırslar
- IV. Madalya ve ödül kazanma isteği
- V. Medyanın yanlış tutumları

Yukarıdakilerden hangileri sporcuyu doping kullanmaya iten sebeplerdendir?

- A. I, II ve III
- B. I, II, III ve IV
- C. I, III, IV ve V
- D. II, III, IV ve V
- E. I, II, III, IV ve V

9

- I. Başka takımlardaki yetenekli sporcuları kendi kulübüne yönlendirir.
- II. Alanı ile ilgili gelişmeleri izleyerek, uzmanlığını korur.
- III. Açık ve anlaşılır antrenman tanımlaması gerçekleştirir.
- IV. Sakatlanan sporcularını müsabaka esnasında görevlendirebilir.

Yukarıdakilerden hangileri Amerika Birleşik Devletleri Olimpiyat Komitesinin belirlediği antrenör etik ilkelerindendir?

- A. Yalnız I
- B. I ve III
- C. II ve III
- D. II ve IV
- E. I, II ve IV

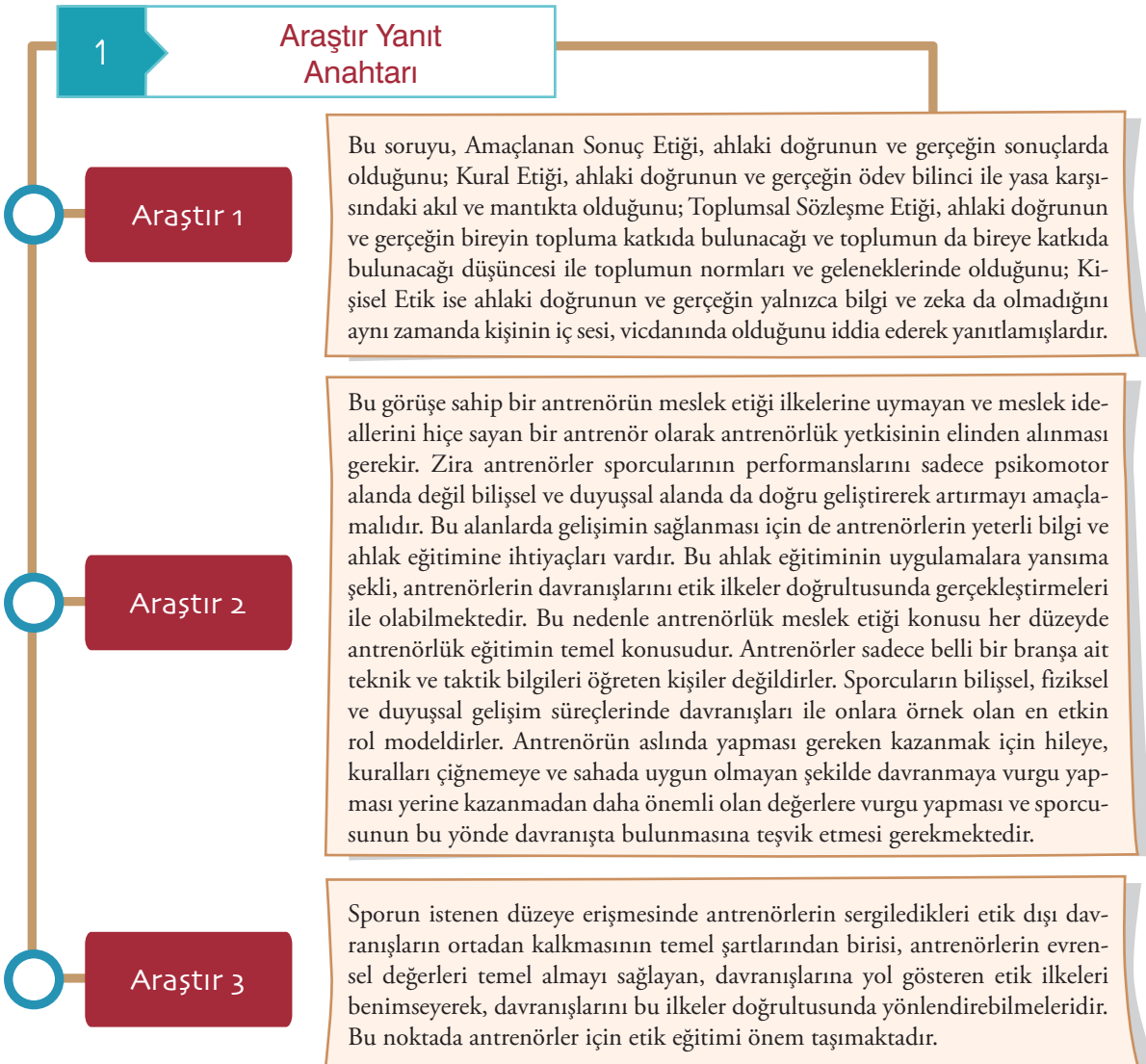
10

- I. Antrenörlüğü bir uzmanlık alanı olarak görüp, antrenörlük ilkeleri çerçevesinde hareket etmek
- II. Sporcularını müsabakalara psikolojik olarak hazırlamak
- III. Sporcularına güvenli bir oyun ortamı hazırlamak
- IV. Sporcularını takviye ilaçlar kullanmaları konusunda yönlendirmek

Yukarıdakilerden hangisi bir antrenörün etik dışı davranış örneği olarak gösterilebilir?

- A. Yalnız VI
- B. I ve II
- C. I ve III
- D. II ve IV
- E. III ve IV

1. A	Yanıtınız yanlış ise “Etik ve Ahlak” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. D	Yanıtınız yanlış ise “Antrenör Sporcu İlişkisinde Yaşanan Etik Dışı Davranışlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. C	Yanıtınız yanlış ise “Etik ve Ahlak” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Antrenör Sporcu İlişkisinde Yaşanan Etik Dışı Davranışlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise “Etik Sistemler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. E	Yanıtınız yanlış ise “Doping” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. D	Yanıtınız yanlış ise “Etik Teoriler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. B	Yanıtınız yanlış ise “Amerika Birleşik Devletleri Olimpiyat Komitesi Antrenör Etik İlkeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. D	Yanıtınız yanlış ise “Normatif Etik” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Antrenör Federasyonu Antrenör Etik İlkeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Kaynakça

- Aydın, İ. (2002). *Yönetmelik Mesleki ve Örgütsel Etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- American Psychological Association (1992). Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct .December. Vol, 47 No, 12.
- Cevizci, A. (2002). *Etik*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cushion, C. J., Armour, K. M., & Jones, R. L. (2003). Coach education and continuing professional development , experiences and learning to coach. *Quest*, 55 P, 215-230.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Davenport, N., Schwartz, R. D. & Elliott, G. P. (2003). *Mobbing İşyerinde Duygusal Taciz* (O. C. Öntoy, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- De Sensi, T. J. & Rosenberg, D. (1996). *Ethics in sport management*. USA,. Fitness Information Technology Inc: Pepper Press.
- Dolaşır, S. (2006). *Antrenörlük Etiği ve İlkeleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Fain, G. (1992). *Ethics in health, physical education, recreation and dance*. Eric Clearinghouse On Teacher Education Washington DC.00-04-1992, P.1-4.
- Kılavuz, R. (2004). Etik Sistemleri ve Kamu Yönetimi Etiği Açısından Görünümleri. *Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (30), 15-29.
- Kızıler, H. (2014). Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi. *Milli Eğitim*, Sayı 204-Güz.
- Koçyiğit, M. & Karadağ, E. (2016). Etik Teorilerine Dayalı Bir Etik Eğilimler Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İş Ahlakı Dergisi*, 9(2), 283.
- Kuçuradi, İ. (2009). Felsefi Etik ve Meslek Etikleri. H. Tepe (Editör), *Etik ve Meslek Etikleri* (2. baskı), (ss. 27-43). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Odabaş, U. K. (2019). Eudaimonia'nın Sokratik Görünümü: Erdem Bilgidir ve Hiç Kimse Bilerek Kötülük Yapmaz. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 93-102.
- Öngel, H. B. (1997). Sporda Etik Değerler Açısından Doping. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 68-79.
- Özen, G., Emir, E. & Koca, C. (2018). Türkiye'de Sporcuların Cinsel Taciz Algıları ve Deneyimleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29(4), 157-177.
- Özlem, D. (2015). *Etik: Ahlak Felsefesi* (2. baskı). İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. (V. Ataman ve G. Sezer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Salman, M. N. & Yalçındağ, S. (2017). Sporda Mobbing Uygulamaları ve Sporcuların Mobbing Algılama Düzeylerinin Tespiti. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2479-2490.
- Sevim, Y., Tuncel, F., Erol, E. & Sunay, H. (2001). *Antrenör Eğitimi ve İlkeleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şahin, H. M. (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tanrıverdi, H. (2012). Spor Ahlakı ve Şiddet. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5(8), 1071-1093.
- Yoncalık, O. & Gündoğdu, C. (2007). Sporda Ahlaki Bir Sorun Olarak Doping. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 128-134.

İnternet Kaynakları

- wattpad.com/137465751-hayata-y%C3%B6n-veren-hikayeler-su-ate%C5%9F-ve-ahlak, Erişim tarihi: 28.02.2020.

KENDİMİZİ TEST EDELİM

Sevgili Antrenörler,

Görevinizi yerine getirirken antrenörlük mesleki etik ilkelerine ne düzeyde uygun davrandığınızı aşağıdaki ölçek sorularını içten yanıtlayarak değerlendirebilirsiniz.

Bu ilkelere ne düzeyde uyduğunuzu belirtiniz.

- 1 Kesinlikle katılmıyorum
- 2 Katılmıyorum
- 3 Az Katılıyorum
- 4 Katılıyorum
- 5 Kesinlikle katılıyorum

ANTRENÖRLÜK MESLEKİ ETİK İLKELERİ	Katılma Düzeyi				
SAYGI	1	2	3	4	5
1. Toplumun antrenöre duyduğu saygıyı azaltacak davranışlardan kaçınırım,					
2. Sahip olduğum yeterlilikleri abartmam,					
3. Sportmen davranışa teşvik ederim,					
4. Yasalarca herhangi bir zorunluluk olmadıkça bağlı bulunduğum kurumla (finansal, transfer politikası v.b.)ve sporcuları ile ilgili bilgileri (kişisel problemleri, ailevi bilgileri v.b.) gizli tutarım,					
5. Rekabette dürüstlüğü önem veririm,					
6. Yarışma kurallarına saygılıyım,					
7. Yazılı kurallara olduğu kadar yazılı olmayan kurallara da (fair play) sadık kalırım,					
8. Yarışma sırasında hakemlerin verdikleri kararlara saygılıyım,					
9. Sporcuları ve seyircileri hakemlere karşı kışkırtmam,					
10. Hakemlere karşı daima kontrollü ve seviyeli davranırım,					
11. Diğer antrenör ve kulüpleri eleştirirken küçültücü ifadeler kullanmam,					
12. Sporu koruma ve geliştirme sorumluluğuna sahibim,					
13. Sporcularımı toplum önünde eleştirerek aşağılamam, küçük düşürmem,					
Saygı Ortalama Puanı					
SORUMLULUK	1	2	3	4	5
1. Yarışma ve antrenmanlarda güvenli bir çevre sağlarım,					
2. Mesleğimi iyi bir şekilde yerine getirebilmek için kendimi sürekli geliştiririm,					
3. Basın toplantısı ya da toplum önündeki konuşmalarda doğru bilgi veririm,					
4. Sakatlanan sporcuları uygun tıbbi müdahaleye yönlendirerek, doktor önerilerine göre hareket ederim,					
5. Sporcularının kişisel -ailevi sorunlarına yardım ederim,					
6. Kendi sporcularım dışındaki sporculara da ihtiyaçları olduğu durumda destek veririm,					
7. Her bir sporcunun varlığına saygı duyarım,					
8. Bünyesinde çalışan sporcuların gelişimine katkı sağlayacak her türlü alan uzmanları ile işbirliği içinde bulunurum,					
9. Sporcularımı röportaj esnasında nasıl davranması gerektiği konusunda bilgilendiririm,					
10. Sporculara zarar verebilecek antrenman tekniklerinden kaçınırım,					
11. Malzeme seçiminde sporcuların güvenliğine dikkat ederim,					
12. Sakatlanmış sporcuların yarışmalara devamı kararını verirken, sporcuların gelecekteki sağlıklarını ön plana alarak sakatlıktan tam olarak iyileşmeden antrenmanlara dönmelerine izin vermem,					

13. Uygun olduklarında sporculara sorumluluk vererek yetiştirmelerini sağlarım,					
14. Zararlı ilaç kullanımına karşı sporcularımı bilgilendirerek önleyici bir tutum sergilerim,					
15. Profesyonel olmayan sporculardan antrenman için talep ettiğim süre sporcuların öğrenimleri ve akademik gelişimleri için ayrılan süreyi etkilemez,					
16. Sporcular ve aileleri ile sporcuların takım içerisindeki hak ve sorumlulukları ile ilgili iletişim kurarım,					
17. Sporcularıma sporun yanı sıra eğitimin önemini de vurgularım,					
18. Sporcularıma kazanmanın iyi bir takım çalışmasının sonucu olduğunu benimsetirim,					
19. Sporcularıma antrenmanın amaçlarını açıklarım,					
20. Sporcuları cezalandırırken kişiliklerine zarar vermem,					
21. Sporcularıma kuralların uygulanma amaçlarını açıklarım,					
Sorumluluk Ortalama Puanı					

Kaynak: Dolayır Tuncel, S., Büyükoztürk, Ş. (2009) Antrenörlerin Mesleki Etik İlkeleri Nelerdir? Nasıl Ölçülür? Ölçek Geliştirme: Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenirliği. Spormetre. Cilt:7, Sayı:4, Sayfa: 159-168.

DEĞERLENDİRME

1. Her soruya vermiş olduğunuz puanları toplayarak toplam madde sayısına bölünüz.
2. Elde ettiğiniz ortalama puanı aşağıdaki aralıkta değerlendiriniz.

Seçenek

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Az Katılıyorum
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

Sınırı

- 1.00-1.79
- 1.80-2.59
- 2.60-3.39
- 3.40-4.19
- 4.20-5.00

Bölüm 2

Sporda Koruma III

öğrenme çıktıları

Uluslararası Spor Yönetiminde Sporda Koruma ve Çocuk Koruma Politikaları

- 1 Sporda korumayla ilgili uluslararası politikaları açıklayabilme
- 2 Sporda çocuk korumayla ilgili uluslararası politikaları ifade edebilme

Ulusal Çocuk Koruma Politikaları

- 3 Çocuk korumayla ilgili ulusal kamu politikalarını ifade edebilme
- 4 Çocuk korumayla ilgili ulusal spor federasyonlarındaki uygulamaları tanımlayabilme

Spor Örgütlerinde Önleyici ve Koruyucu Politikalar

- 5 Sporda korumayla ilgili önleyici politikaları ve faaliyetleri açıklayabilme
- 6 Sporda korumayla ilgili koruyucu politikaları ve faaliyetleri yürütebilme

Antrenörler İçin Sporda Koruma ve Çocuk Koruma Etik Kodları

- 7 Çocuk korumaya uygun tutum sergileyebilme
- 8 Etik dışı davranışları açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Uluslararası Olimpiyat Komitesi • Uluslararası Spor Federasyonları • Çocuk Koruma • Politika • Antrenör • Etik Kod

GİRİŞ

Çocuk istismarı ve ihmali, gerek birey gerekse toplum için ciddi sonuçları olan önemli bir halk sağlığı sorunudur. Devletler için genç nüfus oranı, çocuklar için bir iyi eğitim ve sağlıklı bir gelişim imkânı ülkelerin en büyük doğal zenginliği olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan toplumların geleceği çocukların her yönden en doğru ve sağlıklı bir şekilde yetiştirilmelerine bağlıdır.

Bu nedenle çocukların, aktif olarak yer aldıkları her alanda en uygun şekilde korunması ve esenliklerinin sağlanması, günümüzde devletlerin ve çocuklarla temas halinde olan tüm örgütlerin en önemli hukuki, vicdani ve sosyal sorumluluklarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bu sorumluluklardan hareketle gelişmiş ülkelerden başlayarak tüm devletler çocuk koruma politikaları oluşturmuşlardır.

Çocuk koruma politikalarının oluşumu üç aşamada gerçekleşmiştir: (1) çocukların yetişkinlerden farklı olduğuna yönelik felsefi görüşlerin ve kurumların belirginleşmesi ile çocuklara özel hukuk kurallarının bulunması gerektiğini uygulamaya koyan görüşün ortaya çıkması, (2) çocuk hakları ile birlikte çocuk hukuku kurallarının gelişmesi ve devletlerce kabul edilmesi, (3) bu süreçlerin tamamlayıcısı olarak kamu politikalarının oluşturulması ve bu genel politikalar çerçevesinde, çocukla teması olan kamu ve özel örgütlerin plan, politika ve uygulamalar geliştirmesidir.

UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) çocuk koruma kavramını; “çocuklara yapılan her türlü şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve taciz olaylarını önleme ve bu olaylara kısa sürede yanıt verip müdahale etme” olarak tanımlamaktadır.

✓ **Çocuk koruma;** çocuklara yapılan her türlü şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve taciz olaylarını engellenmesi ve bu olaylara kısa sürede yanıt verilerek müdahale edilmesidir.

Çocuk koruma sistemi, on sekiz yaş altı bireylerin bulunduğu alanlarda doğrudan veya dolaylı olarak karşılaşacağı her türlü riske karşı önleyici tedbirlerin, fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak sağlıklı biçimde gelişimlerine destek verecek ilkelerin ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanabilir.

✓ **Çocuk koruma sistemi,** on sekiz yaş altı bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak karşılaşacağı risklere karşı önleyici tedbirler, sağlıklı gelişimlerine destek verecek ilkeler ve uygulamalar bütünüdür.

Çocukla ilgili alınacak tedbirlerin önem arz ettiği alanlardan biri de, çocukla temasın en fazla olduğu spor ortamlarıdır. Spor aktiviteleri modern devletlerde çocukların, sosyal, zihinsel, fiziksel ve ahlaki gelişimlerinin en iyi şekilde sağlanması için kullanılan en önemli araçlardır. Ancak sporun saymakla bitmeyecek bireysel ve toplumsal faydalarının yanı sıra doğası gereği bazı istismar ve taciz alanlarına ve istismarcı/tacizcilere de zemin hazırladığı görülmektedir. Bundan dolayı sporcuları özellikle de spor yapan çocukları korumak ve tüm spor etkinlik ve organizasyonlarında önleyici tedbirler almak dünyanın birçok ülkesi ve uluslararası örgütleri için öncelik haline gelmiştir.

Bu bölümde sporcu koruma ve sporda çocuk koruma kavramları, ulusal ve uluslararası organizasyonlar boyutu ile incelenerek uluslararası spor yönetim sistemi çerçevesinde Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nden (IOC) yerel spor kulüplerine kadar çeşitli sporda çocuk koruma uygulama ve politikaları anlatılmıştır.

ULUSLARARASI SPOR YÖNETİMİNDE SPORDA KORUMA VE ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI

Bugünün çocuklarına güvenli bir ortamda ve yaygın oranda spor yaptırabilen toplumlar gelecekte daha iyi bir yapıya kavuşma konusunda önemli bir adım atmış olacaklardır. Dünya kamuoyu adına geleceğin dünyasını daha iyi inşa etmek için, bugünün çocuklarına güvenli bir ortamda spor yaptırabilmek çok önemlidir. Ayrıca başarılı sporcuları korumak, taciz ve yanlış yönlendirmelerden uzak tutmak da en az çocuk sporcuların korunması kadar önemlidir. Çünkü uzun yıllar verilen emekler ve yatırımlar neticesinde yetiştirilebilen bir sporcu, antrenörün ve yöneticinin hatalı bir davranışı ile spordan kopabilir. Bu noktadan hareketle Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Olimpiyat Komitesi ile birçok uluslararası spor federasyonu spor yapan çocukların ve sporcuların

korunması, tüm çocukların güvenli ve kendilerine uygun ortamlarda spor yapabilmesi ve oyun oynayabilmesi için çeşitli yasal ve uygulama önlemleri almıştır. Bu kısımda hükümetlerarası ve hükümetler arası olmayan uluslararası örgütlerin sporcu ve sporda çocuk korumaya yönelik uygulamaları aktarılmıştır.

Resim 2.1 Olimpiyat Madalyaları.

Birleşmiş Milletler

Bu alandaki en önemli düzenlemelerden olan Birleşmiş Milletler üyesi 191 Ülkenin onayladığı “*Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*” tüm çocukların “*cinsel sömürü ve cinsel, fiziksel duygusal istismarın her biçiminden korunması ve oyun oynama hakkını*” vurgulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de çocukları koruma konusunda en gelişmiş ve kapsamlı düzenlemelerden olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini onaylayarak iç hukukunun bir parçası yapmıştır. Buradan hareketle Türkiye’de çocukların katılım sağladıkları tüm organizasyonlarda korunması için, ilgili özel ve kamu kurumlarının sorumluluğu bulunmaktadır.

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan ve sporda çocuk koruma ile ilişkili maddeler şu şekildedir;
- Madde 4. Taraflardan her biri, çocukların cinsel sömürü ve istismarının her türünü engellemek ve çocukları korumak için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.
- Madde 5. Çocuklarla ilişki içinde çalışan kişilerin işe alımı, eğitimi ve bilinçlendirilmesi: Taraflardan her biri eğitim, sağlık, sosyal koruma, adli ve emniyet sektörleri ve spor, kültür ve boş zaman aktiviteleri ile ilgili alanlarda, çocuklarla düzenle ilişki içinde olan kişiler arasında çocukların hakları ve korunması bilincini teşvik etmek için gereken yasal ve diğer tedbirleri alır.
- Madde 31/1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.
- Madde 31/2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler. Çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin etkinlikler konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Birleşmiş Milletler; çocuk koruma ve sporda çocuk koruma politikalarını, UNICEF aracılığıyla yürütür. UNICEF çocuk koruma ve sporda çocuk koruma konuları üzerinde uluslararası kamuoyunda yürüttüğü farkındalık ve önderlik çalışmalarının yanı sıra ülkemizde ve dünyada yürüttüğü ve desteklediği birçok ulusal proje ile önemli hizmetler vermektedir.

dikkat

UNICEF, çocuk haklarının uygulanmasını destekleme konusunda uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler kurumudur.

UNICEF'in sporda çocuk koruma alanında önerdiği politikalara, resmi web sayfası <https://downloads.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/International-Safeguards-for-Children-in-Sport-version-to-view-online.pdf> üzerinden yayımlandığı "International Safeguards for Children in Sports" kitapçığından ulaşılabilir.

BM, kamuoyu üzerinde ve doğrudan çocukların bulunduğu ortamlarda yürüttüğü birçok kapsamlı çocuk koruma faaliyetinin etkisinin devamlı olması ve mensubu olan ülkelerin konu hakkında daha ciddi sorumluluklar alması için çocuk koruma yönelik bilgilendirme kitapçıklarını BM ülkelerinde görev yapan parlamenterlere de göndermiştir. BM, sporda çocuklara uygulanan şiddeti, otoritelerden kaynaklanan şiddet kapsamında değerlendirmekte ve "kimi zaman çocuklar kendilerine göz kulak olmakla yükümlü, spor hocası, din adamı ve gençlik kulübü çalışanları gibi kişilerin şiddetine maruz kalırlar" şeklinde vurgulamaktadır. Bu yolla parlamenterlerin ve dolayısıyla hükümetlerin çocuk koruma konusunda sahip oldukları farkındalığın arttırılması ve doğru uygulamaların yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Avrupa Birliği

Avrupa kıtasının en önemli hükümetler arası örgütü olan Avrupa Birliği, 1990'lı yılların sonlarından itibaren Birleşik Krallık'ta oluşan ve hızla ilerleyen sporda çocuk koruma farkındalığına paralel olarak sporcu ve sporda çocuk koruma alanında önemli girişimlerde bulunmuş ve birliğe üye devletlerde de bu faaliyetlerin yaygınlaşması için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Avrupa Konseyi devlet ve hükümet başkanları Mayıs 2005'te Varşova'da ger-

çekleşen III. Zirve Toplantısı sırasında, özel girişimlerde bulunarak ve gerektiğinde hukuksal araçlar da geliştirilerek çocuklara yönelik şiddetin ve cinsel sömürünün tüm biçimlerine son verme kararlılığını ilan etmişlerdir.

Bu kapsamda "Avrupa Birliği Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" ve "Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması" (EPAS) hazırlanarak yayımlanmıştır. Bu belgeler ve bu belgeler kapsamında yürütülen uygulamalar Avrupa kıtasında tüm çocukların "cinsel sömürü ve cinsel, fiziksel duygusal istismarın her biçiminden korunması" için yürütülecek faaliyetlerin temelini oluşturmuştur.

dikkat

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, sporcu ve spor yapan çocukları koruma konusunda en gelişmiş ve kapsamlı düzenlemelerden olan "Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması"nın (EPAS) bir parçasıdır.

Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması (EPAS) çerçevesinde, Pro Safe Sports (PSS) projesini kapsamak suretiyle çocuklar için sağlıklı ve güvenli bir spor ortamı, yöneticiler ve antrenörlere sporda fiziksel, psikolojik ve sosyal refah bakımından rehberlik ve eğitim sağlayacak bir araç seti hazırlanarak uluslararası ve ulusal spor örgütlerine yol gösterici olarak destek sağlanmış ve çocuk koruma politikaları geliştirilmiştir.

Bu iki sözleşmenin de ana amacı, çocukların katılım sağladıkları alanlarda maruz kalabileceği her türlü istismar ve kötü muamele uygulamalarını karşı korunmasında, Avrupa Birliği devletlerini ve siyasilerini harekete geçirmek ve konu hakkında yürütülen çalışmaların oranı ve yoğunluğunu arttırmaktır. Ayrıca Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021) belgesinde; çocuklara yönelik şiddet riskinin, spor ve serbest zaman aktiviteleri sırasında devam ettiği belirtilerek, çocuğa istismarın önlenmesi için koruma politikalarına yeterli yatırımın yapılarak ulusal politikaların tam anlamıyla bütüncül olarak uygulanması ve çocuğa karşı duyarlı olması gereken mekanizmalara yeterli özenin gösterilmesi hedeflenmektedir.

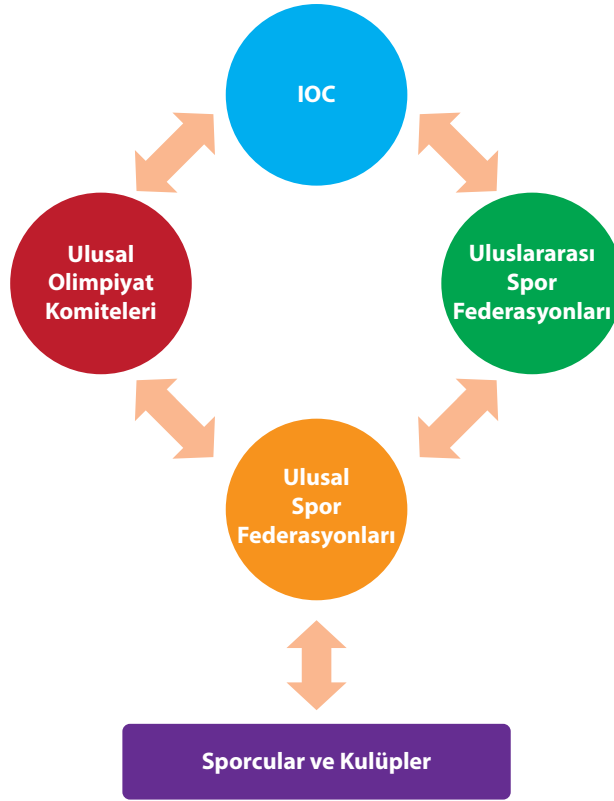
Uluslararası Olimpiyat Komitesi

Günümüz spor yönetimi sisteminde Uluslararası Olimpiyat Komitesi en önemli kural koyucu ve denetleyici unsurdur. Uluslararası spor yönetimi, hükümetler arası olmayan çok uluslu çok branşlı uluslararası olimpiyat komitesi ile çok uluslu tek branşlı uluslararası spor federasyonlarının önderliğinde modern sporun tekçi temsil ilkesi doğrultusunda yönetilmektedir. Uluslararası sporun piramit şeklindeki yönetim kademesinin en üstünde bulunan IOC olimpik hareketin yöneticisi, uygulayıcısı ve teorisini konumundadır.

Ulusal spor federasyonları bulundukları ülkelerde temsil ettikleri spor branşlarının her türlü işleyiş

ve faaliyetlerinden sorumlu tek ve en önemli örgüt olsa da, bu federasyonlar bütün faaliyetlerini IOC ile işbirliği içinde ve IOC'nin onayı ile yapmak durumundadırlar. IOC ise uluslararası spor federasyonlarının tüzüklerinin, uygulamalarının ve aktivitelerinin Olimpik Antlaşma'nın getirdiği ortak misyon doğrultusunda yapılmasını sağlamakla görevlidir. Başta olimpik branşlar olmak üzere bütün spor dalları, Olimpik Antlaşma çerçevesince IOC tarafından izlenmekte ve temel işleyişlerine yön verilmektedir.

Olimpizmin anayasası sayılan ve "Olimpik Hareket" in temelini oluşturan "Olimpik Antlaşma"nın vurguladığı ve olimpizmin temel ilkelerinde ön plana çıkardığı değerler de sporda çocuk koruma felsefesi ile örtüşmektedir.

Şekil 2.1 Uluslararası Spor Yönetim Sistemi.

Kaynak: Chappelet ve Kübler-Mabbott, 2008.

Yukarıda Şekil 2.1 ile gösterilen dünya spor örgütlenmesinin karakteristik bir özelliği olan piramit yapılanma biçiminin en üstünde IOC yer almakta ve IOC tarafından belirlenen her türlü politika ve uygulamalar aslında tüm ülkelerin federasyon ve kulüplerini bağlamaktadır.

IOC'nin dünyadaki gelişmelere paralel olarak 2000'li yılların başından itibaren sporcu taciz/istismarı ve sporcu koruma konularına giderek artan oranda eğildiği görülmektedir. Özellikle yayımladığı "Safeguarding athletes from harassment and abuse in sport - IOC Toolkit for IFs and NOCs" sporda çocuk korumada temel alınacak prosedürler ve programlar ile ulusal ve uluslararası spor örgütlerine sporcuların ve spor ya-

pan çocukların koruma politikalarının oluşturulmasında öncülük yapma ve bilgi kaynağı oluşturma adına önemli bir adım atmıştır. Bu araç seti incelendiğinde sporcu korunması ve sporda istismar konularının her yönüyle işlendiği ve sporcu koruma sistemi oluşturmak isteyen ülkelere ve spor örgütlerine detaylı bir yol haritası oluşturulduğu görülmektedir.

dikkat

IOC tarafından sporcuların korunmasına yönelik yayınladığı araç seti (IOC Toolkit for IFs and NOCs), sporcu koruma sistemi oluşturmada detaylı bir yol haritası sunmaktadır.

Araştırmalarla İlişkilendir

IOC tarafından yayınlanmasına öncülük edilen bilimsel makale ve çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Mountjoy M, Brackenridge C, Arrington M, et al. International Olympic Committee consensus statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport. *British Journal of Sports Medicine* 2016; 50: 1019-1029.

Mountjoy M, Andersen LB, Armstrong N, et al. International Olympic Committee consensus statement on the health and fitness of young people through physical activity and sport. *British Journal of Sports Medicine* 2011; 45: 839-848.

Mountjoy M, Armstrong N, Bizzini L, et al. IOC consensus statement: “training the elite child athlete”. *British Journal of Sports Medicine* 2008; 42: 163-164.

IOC'nin ayrıca konu ile ilgili olarak geniş katılımlı bilimsel makalelerin yayınlanmasına da öncülük ederek sporcu korumada temel etik kodları belirlediği ve ilgili bilimsel literatüre de katkı sağladığı görülmektedir.

IOC ayrıca resmi web sayfası üzerinden “*Harassment and Abuse in Sport*” başlığı altında sporcu koruma ile ilgili detaylı yazılı ve görsel bilgilendirmeler paylaşmakta, antrenör, yönetici, sporcu ve aileler için çeşitli online eğitimlere yer vermektedir.

Bu uygulamalara ek olarak IOC'nin tanınmış komitesi olan Uluslararası Fair Play Komitesi de yayınladığı “*Spor Etiği ilkeleri (Code of Sport Ethics)*” içerisinde yer alan çeşitli ifadeleri ile sporda çocuk koruma uygulamalarına dikkat çekmiştir.

Uluslararası Spor Federasyonları

Uluslararası spor federasyonları bulundukları ülkelerde temsil ettikleri spor branşlarının her türlü işleyiş ve faaliyetlerinden sorumlu en önemli örgütler olan ulusal spor federasyonlarının çatı örgütüdür. Ayrıca uluslararası spor federasyonları temsil ettikleri branşların uluslararası organizasyonlarının düzenleyicisi ve hak sahibidir. Uluslararası spor federasyonlarının aldığı her türlü karar ve getirdiği yeni uygulamalar uluslararası spor yönetiminin piramit yapılanması içerisinde ulusal spor federasyonlarını bağlayıcı niteliktedir. Nasıl FIFA futbol oyun kuralları ile ilgili herhangi bir değişiklik yaptığında, bu değişiklik dünyanın her yerinde futbol sahalarında uygulanmakta ise bu durum sporcu ve sporda çocuk koruma politikaları içinde geçerlidir.

dikkat

Uluslararası spor federasyonlarının sporcu ve sporda çocuk koruma konusunda aldığı her türlü karar ve getirdiği uygulamalar ulusal spor federasyonlarını bağlayıcı niteliktedir.

Günümüzde, Uluslararası Tenis Federasyonu, Uluslararası Kayak Federasyonu, Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA), Uluslararası Basketbol Federasyonu (FIBA) gibi birçok uluslararası spor federasyonu sporcu koruma ve sporda çocuk korumaya yönelik politikalar geliştirmiş ve oluşturduğu sporda çocuk koruma birimleri çerçevesinde uygulamaları takip etmektedir. Örneğin, bahsi geçen uluslararası spor federasyonlarına bağlı herhangi bir ulusal federasyon uluslararası bir çocuk turnuvası düzenlemek istediğinde, sporda çocuk koruma sisteminin varlığı ve mevcut uygulamaları sorgulanmaktadır. Bu kapsamda dünyada çocuk ve insan haklarına verilen önemin her geçen gün

artmasına paralel şekilde uluslararası spor federasyonlarının da sporcu ve sporda çocuk korumaya verdiği önem, gösterdiği ilgi ve ulusal spor federasyonlarına getirdiği zorunluluklar hızla artmaktadır.

Uluslararası spor federasyonları çocuk koruma politikaları genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Spor alanında çocuğun güvenliği,
- Çocukla temas edecek olan çalışanların işe alım prosedürü,
- Çocuk antrenörlüğü eğitimi,
- Sporda çocuk istismarı çeşitleri,
- Çocukla çalışan antrenörler için iyi ve kötü uygulama rehberi,
- Fiziksel temas rehberi,
- İletişim ve sosyal medya politikaları,
- Seyahat politikaları,
- Alkol ve sigara politikaları,
- Çocuk ihmali ve istismarı ile ilgili endişeleri oluşturma prosedürleri,
- Çocuk ihmali ve istismarı ile ilgili ihbar prosedürleri.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Sporda korumayla ilgili uluslararası politikaları açıklayabilme
- 2 Sporda çocuk korumayla ilgili uluslararası politikaları ifade edebilme

Araştır 1

Dünyada çocuk koruma politikalarının gelişimini araştırınız.

İlişkilendir

Antrenörlük yaptığınız spor federasyonunun faaliyetlerini, uluslararası spor federasyonlarının çocuk koruma politikaları kapsamında değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin sporda istismar ve taciz konusuna yönelik prosedürlerini beraber çalıştığınız antrenörlere anlatınız.

ULUSAL ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI

Yukarıda açıklanan uluslararası hukuk ve uygulamalardan doğan sorumluluklardan ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türk Ceza Kanunu'ndan hareketle, Türkiye'de de çocukların katılım sağladığı etkinlikleri yöneten ve organize eden tüm kurumlara çeşitli sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda Avrupa Birliği Konseyi'nin kararları ve şartların devreye girmesiyle, çocukların yüksek yararlarını gözetken ve onların "iyi olma halini ve esenliklerini destekleyici" devlet stratejileri geliştirmek, önemsenen bir sosyal politika alanı olmuştur.

Bu kapsamda, içinde çok az sayıda spor örgütlerinin de bulunduğu birçok özel ve kamu kurumu çocuk korumaya yönelik politikalar geliştirerek ilgili faaliyetlerini artırmışlardır.

Kamu Kurumları

Türkiye’de dünyada ki birçok örneğinden önce ortaya çıkan ve özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren filizlenen çocuk koruma farkındalık ve uygulamaları, 2003 yılında yayınlanan T.C. Başbakanlık Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Genelgesi ve 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile çok disiplinli, sistemli ve sektörlü bir özelliğe kavuşmuş ve etkinliğini artırmıştır.

Türkiye’de yürütülen koruyucu faaliyetleri anlamak için öncelikle Türk Devletin genel yapılanmasını ve felsefesini belirleyen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan ilgili maddeleri belirtmek gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın özellikle 41, 58 ve 59. maddeleri çocuk koruma, sporcu koruma ve sporda çocuk koruma çalışmalarına önemli bir dayanak ve gereklilik oluşturmaktadır. Anayasanın ilgili maddeleri aşağıdaki gibidir:

I. Ailenin korunması ve çocuk hakları

Madde 41 – Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

IX. Gençlik ve spor

A. Gençliğin korunması

Madde 58 – Devlet, istiklal ve Cumhuriyet’imizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

B. Sporun geliştirilmesi ve tahkim

Madde 59 – Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur.

Bu maddelerin getirdiği sorumluluktan hareketle çocuklarla etkileşime geçen tüm özel ve kamu kurumları çocukların güvenliği ve esenliği için koruyucu ve destekleyici tedbirler almalıdır.

Bir devlet politikası olarak; toplumun ve devletin tüm kurumlarının çocuklara ilişkin riskleri önceden fark etmeleri ve önleme çalışmalarının önemini benimseyerek desteklemeleri için “Çocuk Koruma Hizmetlerinde Strateji Belgesi” hazırlanmıştır. Böylelikle toplum ve tüm kurumlarda anlayış değişiminin yerleşmesi ve kurumların bu konuda daha aktif rol almaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu belgeye göre öncelikli olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı’na görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Strateji belgesinin birinci amacı olarak; merkezi (adli sistem, eğitim, sağlık, gençlik ve spor, sosyal hizmetler vb.) ve yerel yönetimlerde çalışan personelin önleme, riski tanımlama ve yönlendirme alanında bilgi, tutum ve becerisini geliştirici eğitim programlarının hazırlanması ve eğitimlerin verilmesi belirlenmiştir.

Bu kapsamda Türkiye’de 2011 yılında gerçekleştirilen düzenleme ile çocuk koruma koordinasyon sorumluluğu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına verilmiştir. Buna ek olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinesinde yukarıda adı geçen diğer örgütlerin temsilcilerinden oluşturulan il ve ilçe koordinasyon kurulları merkezi koordinasyon ile birlikte çalışmaktadırlar.

Gençlik ve spor il/ilçe müdürlükleri de spor örgütünün temsilcisi olarak adı geçen koordinasyon kurullarında görev yapmaktadır. Bahsi geçen çocuk koruma koordinasyon sisteminde yer alan kurumlara ek olarak getirilen bir takım düzenlemelerle, çocuklarla yoğun temas halinde olan ve çocuklar adına önemli görevler üstlenen spor federasyonları, spor kulüpleri gibi kurumlara ve kurum çalışanlarına sorumluluklar yüklenmektedir.

Özetle Yüksek Öğretim Kurumu, yerel yönetimler, Türkiye Barolar Birliği, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı başta olmak üzere birçok kamu kuruluşuna çocukların esenliğinin sağlanması ve çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyonun oluşturulması için görev ve sorumluluklar verilmiştir.

Bu kapsamda örnek olarak Adalet Bakanlığı incelendiğinde; adalet sistemi içerisine giren çocuklar (mağdur, tanık, suça sürüklenen veya aile hukukundan doğan uyuşmazlıkların tarafı olarak) söz konusu olduğunda asıl olan çocuğun korunma hakkıdır. Dolayısıyla zeminde güçlü bir çocuk koruma sisteminin bulunması ve o sistemle çok iyi bir ilişki ve uyum içerisinde çalışan bir çocuk adalet sisteminin olması gerekir. Buradan hareketle bakanlığın tüm birimlerini kapsayacak şekilde sistem kurulmuştur. Örneğin mahkemelerde görevlendirilecek hâkimler ve Cumhuriyet savcılar ile sosyal çalışma görevlilerine ve denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğünde görevli denetim görevlilerine, adaylık dönemlerinde Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara uygun çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi gibi konularda eğitim verilmektedir. Mahkemelere görevlendirilenlerin, görevleri süresince, alanlarında uzmanlaşmalarına ve kendilerini geliştirmelerine yönelik hizmet içi eğitim almaları sağlanmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle on sekiz yaş altı bir bireyle karşılaşma ihtimaline karşı hakimlerin çocuk koruma eğitimleri almak zorunda olduğu dikkate alındığında, antrenörler için çocuk koruma eğitimi almanın hukuki zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Ulusal Spor Federasyonları

Türkiye’de sporcu koruma ve sporda çocuk koruma ile ilişkili ilk çalışmanın, Fatih Terim’in göreve gelmesinin ardından 2013 yılında tek özerk spor federasyonu olan Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) içerisinde “Esenlik ve Çocuk Koruma Birimi”nin kurulması ile başladığı görülmektedir. Türkiye Futbol Federasyonu öncelikle Gelişim Liglerinde yer alan kulüplerin tamamına üniversitelerle işbirliği halinde çocuk koruma birimleri kurulması gerekliliği getirmiştir. TFF bu konuda uzun yıllar Gülhan Gündüz öncülüğünde istikrarlı bir şekilde adım adım faaliyetlerini olgunlaştırarak Futbol kulüplerinde *Çocuk Koruma Birimi* kurulması aşamasına gelmiştir.

Bağımsız spor federasyonları içerisinde ise, 2014 yılında Türkiye Masa Tenisi Federasyonu tarafından düzenlenen çalıştayda antrenörlere doğrudan sporda çocuk koruma hakkında Türkiye’deki ilk geniş kapsamlı seminer düzenlenmiştir. Spor federasyonlarında örgütsel yapı içerisinde ilk defa 2017 yılında Türkiye Curling Federasyonu içerisinde *Sporda Çocuk Koruma Kurulu* kurularak yönetmelik hazırlanmış ve antrenörlere çocuk koruma eğitimi zorunluluğu getirilmiştir. Devamında Türkiye Eskrim Federasyonu *Sporda Çocuk Koruma Komiteleri* kurarak antrenörlerine eğitim zorunluluğu getirmiş ve ailelere yönelik seminerler düzenleyerek eğitici broşürler hazırlamıştır. Ayrıca Türkiye Voleybol Federasyonu, çocuk koruma ile dolaylı olarak ilişkili koordinatif yetiler, temel hareket becerileri gibi teknik eğitimleri içeren *Çocuk ve Genç Çalıştırabilir* sertifika programı açmıştır. Bunların yanı sıra diğer federasyonlar da örgütsel bir yapı kurmasına rağmen çeşitli seminerler düzenlemektedir. Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerinin de az sayıda da olsa konu ile alakalı seminerler düzenlediği görülmektedir.

Çeşitli spor örgütlerinin yukarıda bahsi geçen münferit çabalarının dışında Türkiye’de sporda çocuk koruma ve sporcu koruma uygulamaları bağlamında bir takım eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu eksiklikler genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Spordan sorumlu kamu örgütlerinin çocuk koruma birimi ve politikalarının olmaması,
- Spor federasyonlarının örgütsel yapıları içinde koruma birimi ve politikalarının olmaması,
- 18 yaşını yeni dolduran bireyin çocuklara antrenörlük yapabiliyor olması,
- Sporda çocuk korumaya ilişkin verilen eğitimlerde, konuyla çok alakası olmayan derslerin temel eğitim olarak veriliyor olması,
- Çocuk ve gençlerle çalışabilmek için zorunlu bir antrenörlük eğitiminin verilmiyor olması,
- Spor kulüplerinin çocuk korumaya yönelik bilgi ve politikalarının olmaması ve

federasyonların bu yönde gerekli tedbirleri alamaması,

- Spor alanında, çocuk korumaya ve çocuk haklarına ilişkin olarak sporculara ve ailelerine yönelik farkındalık faaliyetlerinin olmaması,
- Spor bilimleri alanında çocuk korumaya yönelik Türkçe alan yazının yetersiz olması.

Büyük bir genç ve çocuk nüfusuna sahip olan ve spora katılımın her geçen gün arttığı Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı koordinesinde, bütün spor federasyonlarını kapsayacak şekilde, uluslararası örneklerine benzer kapsamlı bir sporda çocuk koruma sisteminin hayata geçirilmesi hukuki, insani ve ahlaki açıdan bir zorunluluktur.

Öğrenme Çıktısı

3 Çocuk korumayla ilgili ulusal kamu politikalarını ifade edebilme
4 Çocuk korumayla ilgili ulusal spor federasyonlarındaki uygulamaları tanımlayabilme

Araştır 2

Çocuk korumada önleyici tedbir alma ve riski tanıma açısından federasyonların ve antrenörlerin rolüne ilişkin ulusal stratejileri araştırınız.

İlişkilendir

Federasyonun organizasyonlarını çocuk korumadaki eksikler kapsamında gözlemleyiniz.

Anlat/Paylaş

Spor kulüplerinin yapması gerekenleri yöneticilerle paylaşınız.

SPOR ÖRGÜTLERİNDE ÖNLEYİCİ VE KORUYUCU POLİTİKALAR

Önceki kısımlarda detaylı şekilde aktarıldığı gibi ülkemizde ve dünyada sporu yöneten ve spor etkinliklerini organize eden birçok kurum ve kuruluş spor yapan yetişkin ve çocukların her yönden korunması, kendilerine uygun ortamlarda spor yapıp her türlü risklerden uzak kalması için çeşitli önlemler almış, çeşitli politikalar ve uygulamalar geliştirmiştir. Dünya sporunda lokomotif görevi gören birçok spor örgütünün var olan sporcu ve sporda çocuk koruma politika ve uygulamaları incelendiğinde önleyici ve koruyucu politika ve uygulamaların aşağıda açıklanan altı temel başlık altında toplanabileceği görülmektedir.

Resim 2.2 Spor aktiviteleri ve çocuk.

Sporda Çocuk Koruma Kulüp Eylem Planı

Sporda çocuk koruma kulüp eylem planı spor kulübünün bünyesinde çocukların her türlü istismar ve risklerden uzak bir şekilde spor yapabilmesi, kulüp ve personelinin isteyerek veya istemeyerek düşebileceği olumsuz durumlardan korunması için gerekli sporda çocuk koruma-anlayışının kulübün tüm faaliyetlerine entegre edilmesi için yapılması gerekenleri işaret etmektedir.

dikkat

Sporda çocuk koruma sadece antrenör eğitiminin bir parçası değil, çok boyutlu ve çocuklarla temas eden tüm paydaşları kapsayan bir sistemdir.

Çocuklarla çalışan tüm spor kulüpleri çocukların korunmasına yönelik politika ve uygulamalar geliştirerek, çalışanlarının işe alımından başlamak üzere kulüp bünyesinde yapılan ve çocukların katılım sağladığı tüm etkinlik, antrenman, müsabaka ve diğer aktivitelerde bu politikaları uygulamalıdır.

Spor kulüplerinin sporda çocuk koruma uygulamalarında hayata geçirmesi gereken altı temel unsur şu şekilde sıralanmıştır:

- **Eğitim:** Çocuklarla temasta bulunan tüm paydaşlara uluslararası standartlara uygun sporda çocuk koruma eğitimlerinin verilmesi.
- **Farkındalık ve Duyarlılık Geliştirme:** Çocuklarla temas eden tüm paydaşların çocuk odaklı olma, çocuk koruma, çocuk istismarı ve sporun çocuklara yönelik riskleri konusunda farkındalıklarının artırılması.
- **Önleme:** Personel işe alımından başlayarak çocukların katılacağı organizasyonların tasarlanmasına kadar tüm faaliyetlerde/aşamalarda çocuk koruma yönetmeliklerinin oluşturularak uygulanması.

- **Raporlama:** Çocuk istismarına yönelik herhangi bir şüphe oluştuğunda veya çocukların güvenliği risk altında olduğunda en doğru bildirim ve raporlama yöntemlerinin önceden belirlenmesi ve eğitimlerin ilgili kişilere verilmesi.
- **Yanıt Verme:** Olası bir istismar durumuna ilişkin kaygılar belirlendiğinde çocukları korumak ve desteklemek üzere gerekli girişimlerin ve uygulamaların hiçbir ilgiliye zarar vermeden en doğru şekilde yapılmasını sağlama.
- **Sporda Çocuk Koruma Sistemi:** Tüm bu unsurları kapsayıcı biçimde; çocukların katılım sağladığı tüm etkinlik ve organizasyonların çocukların esenliği odaklı düzenlenmesine çalışacak ve kontrol edecek bir sporda çocuk koruma sistemi ve devam eden sürecinin oluşturulması.

Çalışanların ve Antrenörün İşe Alımı

İstismar ve taciz vakaları çok büyük oranda mağdurların güven veya güç ilişkisi içinde bulunduğu bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Spor ortamında ise bu kişiler başta antrenörler olmak üzere tüm kulüp personeli olabilir. Celia H. Brackenridge 1992 ve 2006 yılları arasında ulusal ve uluslararası gazetelerde yer alan 372 sporda cinsel taciz ve istismar vakasını incelediği araştırmasında, tacizci veya istismarcıların %98'ini antrenörler, öğretmenler ve eğitimcilerin oluşturduğunu belirtmiştir. Ancak bu rakamlar tüm antrenörlerin kötü kişiler olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü diğer taraftan istismar olaylarını ortaya çıkaran bildirimleri yapan kişilerin de %80'ini antrenörler oluşturmaktadır. Bu noktada antrenörlerin doğru seçilmesi ve doğru eğitilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

dikkat

Sporda cinsel taciz ve istismar olaylarının önlenmesinde antrenörlerin doğru seçilmesi ve doğru eğitilmesi büyük öneme sahiptir.

Buradan hareketle antrenör ve diğer kulüp çalışanlarının sporcuların korunmasında çok önemli

pozitif veya negatif etkilerinin olabileceği, hatta kurtarıcı veya istismarcı/tacizci olabilecekleri-söylenabilir. Bu nedenle sporcu koruma ve sporda çocuk korumanın en önemli unsurlarından biri de doğru kişilerin doğru şekilde istihdam edilmesi için gerekli prosedürlerin oluşturulmasıdır. En baştan sporcularla çalışacak kişiler doğru seçildiği takdirde, birçok istismar ve taciz olayı olmadan önlenabilir veya ortaya çıkarılmasına katkı sağlanabilir. Sporcu koruma odaklı işe alım süreçleri sadece antrenörler için değil, aynı zamanda yöneticilerden temizlik görevlilerine ve sağlık çalışanlarına kadar tüm kulüp personelini kapsar nitelikte olmalıdır.

Bu doğrultuda, sporda çocuk koruma sistemini hayata geçirmiş çeşitli ulusal ve uluslararası spor örgütlerinin personel işe alım prosedürleri incelendiğinde yapılması gerekenlerle ilgili olarak aşağıdaki unsurların ön plana çıktığı söylenebilir:

- İşe başvuran personelin adli sicil kaydı mutlaka istenmelidir.
- Özellikle çocuklarla doğrudan temas edecek antrenörler için geçmiş iş yerlerinden en az 2 referans istenerek, çocuklarla çalışmaya uygunluğu sorgulanmalıdır.
- Çocuklarla çalışacak tüm personelin belirli periyotlarla güncellenen sporda çocuk koruma eğitimi almış olması gereklidir.
- Mülakat yöntemi ve işe başlama aşamasında gerçekleştirilecek deneme süresi uygulaması ve gözlem süreci ile kişilerin spor ortamına, çocuklarla çalışmaya ve kulübün davranış standartlarına uygunluğu gözlemlenmelidir.
- Her başvuru sahibi ile ilgili bilgileri toplamak için bir başvuru formu kullanılmalı ve bilgiler saklanmalıdır.
- Kişilere iş ve görev tanımları ile bunlardan doğan her türlü sorumlulukları önceden yazılı olarak beyan edilmeli ve imzalatılmalıdır.

Türkiye'de daha önceden hüküm giyenlere, *Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlardan Hükümlü Olanlara Uygulanacak Tedavi Ve Diğer Yükümlülükler Hakkında Yönetmelik* uyarınca, çocuklarla bir arada olmayı gerektiren bir ortamda çalışmaktan yasaklanmak ve çocuklar hakkında bakım ve gözetim yükümlülüğünü gerektiren faaliyeti icra etmekten yasaklanmak olmak üzere iki temel açıdan yasak getirilmiştir.

Uluslararası spor federasyonlarında çocukla temas edecek pozisyonda çalışacak kişilerin işe alım kriterleri genel çerçeveleri belirlenmiştir. Ancak Türkiye’de spor federasyonları arasında ise sadece Türkiye Futbol Federasyonu tarafından çocukla çalışacak kişiler için bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, TFF Okul Futbolu Etik Tüzüğü *çocukları koruma programı standartları* başlıklı bölümde çocukla çalışacak futbol antrenörünün özellikleri belirtilerek, bu özellikte antrenör belirlemenin sorumlusu olarak doğrudan ilgili okulun beden eğitimi öğretmenini ve okul müdürü gösterilmiştir. Söz konusu düzenleme şöyledir: “*Bakanlık personeli olmayan ve okul takımı çalıştıracak TFF antrenörlük güncel çalışma vizesi olan futbol antrenörlerinin çocuklar ile iletişimi güçlü olan, çocukların gelişimini önde tutan yaklaşımı gösteren, etkinliğin çocuğun sosyalleşmesi, kendini tanıması, güvenmesi, yeteneklerinin geliştirilmesi için fırsat olarak algılayan kişiler arasından seçilmesi, okul müdürünün ve Beden Eğitimi öğretmenin sorumluluğundadır*”.

Seyahat

Sezon boyunca birçok kulüp festivallere/turnuvalara, müsabakalara katılmak ya da bir sosyal etkinlik amacıyla geziler düzenler. Spora katılımın ve sportif organizasyonların önemli bir kısmı sporcuların müsabakalar için seyahat etmesini ve farklı bölgelerde konaklamasını gerektirir. Ancak özellikle çocuk sporcular başta olmak üzere tüm sporcular bu seyahat ve konaklamalar esnasında taciz ve istismara karşı savunmasızdır. Sporcuların ve çocukların gelişiminde önemli bir yer tutan bu organizasyonlar, iyi yönetilmedikleri takdirde maalessif tacizci ve istismarcılara zemin hazırlamakta ve birçok risk barındırmaktadır.

Seyahat ve konaklama sırasında oyuncular ailelerinden ve diğer yetişkinlerin destek ve denetimlerinden uzakta kalmaktadır. Ayrıca alışılmadık soyunma odaları, seyahat araçları, otel odaları ve denetimin az olması sporcular için risk oluşturan başlıca unsurlardır. Bu riskler diğer taraftan antrenörler ve ilgili kulüp personeline de büyük sorumluluklar yüklemekte ve ortaya çıkabilecek olumsuz durumlarda yasal müeyyideler oluşturabilmektedir.

Seyahatlerin doğru planlanması sadece sporcuları değil ilgili kulüp personelini de birçok olumsuz durumdan korumaktadır. Sporda çocuk koruma kapsamında oluşturulacak seyahat politikaları temelde;

seyahat ve konaklama esnasında çocuklar ile yetişkinlerin özellikle oda, soyunma odası ve ulaşım aracı gibi ortamlarda baş başa kalmamalarını sağlamaya ve bire bir etkileşimlerin en aza indirilmesine yönelik hazırlanmalıdır. Oluşturulacak seyahat politikasına uymak, hem her türlü istismar riskini hem de iftiralara ve yanlış anlamalara karşı antrenör ve yöneticilerin taşıdığı riskleri azaltmaya yardımcı olur. Veliler de çocukları uzaktayken endişelenebilmekte, hatta bazen seyahatlere sporcuları göndermek istemektedir. Ancak sporda çocuk koruma politikaları kapsamında yapılacak dikkatli planlama ve hazırlık çalışmaları ve bunların velilere doğru aktarımı bu endişelerin zayıflamasına yardımcı olmaktadır. Doğru planlama, velilere çocuklarının çeşitli ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğunu ve potansiyel risklerin farkında olduğunu gösterecektir.

Avrupa’da ve dünyada birçok spor kulübü ve federasyonu seyahatlerde herkes için güvenli ve olumlu bir ortam yaratmaya ve istismar/tacizden arınmış bir ortamı teşvik etmeye yönelik önemli çalışmalar yapmıştır. Birçok spor örgütü sportif seyahatlerde açık sınırlar oluşturmak, bire bir etkileşimleri en aza indirmek ve çocuk sporcuların, ebeveynlerin, antrenörlerin ve personelin esenliğini korumak için “Seyahat Politikası” oluşturmuştur. Bu kapsamda CPSU, FA, FİFA, FIBA, ITF, ISF, IOC gibi ulusal ve uluslararası spor organizasyonlarının seyahate yönelik politika ve yönetmeliklerinde genel olarak aşağıdaki unsurlar yer almaktadır:

- Sporcuların yeterli beslenme ihtiyaçlarının karşılanabilmesi,
- İdeal olarak 12 yaş ve altı çocukların iki veya üç kişilik odayı paylaşması. Odayı paylaşan tüm oyuncuların aynı cinsiyetten olması,
- Tüm yatakların tek kişilik olması ve görevliler ile oyuncuların aynı odayı paylaşmaması,
- Konaklama yerinde ilk olarak, tüm pencerelerin ve kapıların güvenli olduğunun kontrol edilmesi,
- Her çocuğun bir oda anahtarı olduğundan emin olunması,
- Çocukların seyahat süresince katılabileceği diğer faaliyetler için (gezi, yüzme, sinema gibi spor dışı etkinlikler) ebeveynlerden yazılı izin alınması,
- Velilerin endişelerini gidermek için seyahatle ilgili onlarla bir toplantı yapılarak programın ve güzergâhın ayrıntılarının aktarılması,

- Farklı ülke ve şehirlere yapılacak seyahatlerdeki konaklamalar için kalınacak yer ve civarı hakkında araştırma yapılması,
- Mümkünse seyahate katılan görevlilerin sporcuların konakladığı katlara dağılmasının sağlanması. Farklı katlarda sporcu varsa her kata bir görevli verilmesi,
- Cinsiyeti ne olursa olsun hiçbir yetişkinin çocuk bir sporcuyla otel odasını veya diğer uyku düzenini paylaşmaması (ebeveyni veya kardeşi değilse),
- Sporcuların odalarını uygun yaş grubunda aynı cinsiyette diğer sporcularla paylaşması. Sadece bir tane U18 sporcusu olduğu takdirde, sporcunun kendi başına kalmasındansa aynı cinsiyetten 18 yaşından büyük bir sporcuyla aynı odada kalmasının tercih edilmesi,
- Hiçbir yetişkinin ulaşım araçlarında sporcu ile yalnız kalarak seyahat etmemesi. Taşıtlarda en az bir yetişkin daha (toplamda en az iki yetişkin) bulundurulması. Olağandışı durumlarda ve kulüp personeli ile veli veya yasal vasinin izniyle, sadece kısa seyahatler için alternatif planlar yapılması,
- Çocukların bulunduğu hiçbir ortamda görevlilerin alkol, sigara veya diğer zararlı maddeleri kullanmamaları.

Sosyal Medya

Günümüz dünyası teknoloji ve iletişim çağı olarak nitelenmektedir. İnternet kullanımına yönelik olarak, *We Are Social Digital 2019* (<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>) raporunda dünya nüfusunun %57'sinin internet kullanıcısı olduğu, %45'inin ise sosyal medya kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. Gelişen ve ucuzlayan iletişim teknolojileri ile birlikte her geçen gün artan sosyal medya kullanımı ve sosyal medyada görünme arzusu çocuklar için önemli riskler oluşturan birçok unsuru da meydana getirmiştir. Bu risklerin başında ise çocuklarla ebeveynlerinin denetimi dışında her türlü insanın sosyal medya ve internet aracılığıyla temas edebilmesi, iletişime geçebilmesi ve çocuklar tarafından özensizce paylaşılan gönderilerin telafisi zor durumlara yol açabilmesi gelmektedir.

Ayrıca spor organizasyonları tarafından sporcuların fotoğraf ve videolarının sosyal medya ve web sitelerinde kullanılması ve çocukların kendi sosyal medya hesapları da, doğru yönetemedikleri takdirde, çocuklar için doğrudan ve dolaylı önemli riskler oluşturabilmektedir. Bu görseller doğru yönetilmedikleri takdirde, çocuk istismarcıları tarafından çocuklara kolayca ulaşma aracı olarak kullanılabilir. İstismarcının görseller aracılığıyla elde ettiği bilgiler çocuk ile güven ilişkisi kurmasını sağlayarak çocuğu savunmasız bırakabilmektedir.

Görsellerin sosyal medyada paylaşım sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurların başında çocuğun tanımlayıcı bilgilerinin verilmesi gelmektedir. Birçok spor örgütü tarafından görsel içeriklerin paylaşımında çocukların tam isimleri, telefon numaraları, okul ve ev adresleri, hobileri, fobileri vb. tanımlayıcı bilgilerinin yer alması yasaklanmaktadır. Kişisel bilgilerin verilmemesi çocukların **“grooming” (tımarlama)** diye tabir edilen çocukları istismara hazırlama sürecini önleyebilir.

✓ Grooming, istismarcıların sanal ortamda tanıştığı çocukların güvenini bir süreç içerisinde kazanarak sanal ya da gerçek dünyada istismar etmesi olarak tanımlanmaktadır.

Grooming de amaç; çocuğun güvenini kazanarak istismar sürecine hazırlamaktır. İstismarcı, çocukların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları, ilgilendikleri ve korktukları şeyleri öğrenir ve öğrendikleri bu bilgiyi çocuğu cinsel yakınlaşmaya çekmede ikna etmek için kullanır. Çeşitli araştırmalar göstermektedir ki cinsel istismar mağduru çocukların %70'e yakını istismar öncesinde fail tarafından belli bir süreçten (kandırılma, rüşvet, vaat, güven yaratma vs.) geçirilmiştir. İngiltere Ulusal Çocukları İstismar ve Kötü Muameleden Koruma Birliğinin (National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC)) verilerine göre 2017 Eylül ile 2019 Mart arasında İngiltere ve Galler'de 5.000'nin üzerinde Grooming vakası gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, sporcu çocuğun görüntülerini paylaşırken kişisel bilgilerini de eklemek çocukları tanımlanabilir kılabilir. Tanımlayıcı bilgile-

ri elde eden istismarcı bu bilgileri kullanarak çocuğun güvenliğini kazanarak çocuğa daha kolay ulaşabilir ve istismar edebilir. Bu nedenle fotoğraf ve video paylaşımı içeriğinde çocukların kişisel bilgilerine yer verilmemesi önem arz etmektedir.

Spor örgüt ve organizasyonlarının sosyal medya hesaplarında çocukların görsel ve bilgilerini kullanmalarının doğurduğu risklerin yanı sıra çocuk ve velilerin kendi kişisel sosyal hesapları da doğru kullanmadıkları takdirde birçok risk unsuru oluşmaktadır.

dikkat

Kişisel hesaplar da Grooming ve siber zorbalığa neden olabilmekle beraber daha farklı risklerde barındırmaktadır.

Bugün alt yaş gruplarında eğitim gören bir sporcu yarın büyük ve medyatik bir yıldız olabilmektedir. Bu çocuk sporcuların özellikle tuttukları takımlar, başka sporcular ve özel hayatları ile ilgili yaptıkları paylaşımlar ileride kendilerine sorun oluşturabilmektedir. Birçok sporcunun eski veya güncel sosyal medya paylaşımları nedeniyle transferinin veya kontratının dahi iptal edildiği, taraftarlardan tepki gördüğü veya mizah unsuru olarak kullanıldığı çok sayıda örnek hemen her branşta görülmektedir. Bu nedenle sporcuların ve ailelerinin sosyal medya hesapları küçük yaşlardan itibaren doğru şekilde yönetilmeli, tüm risklerden arındırılmalıdır.

Bu kapsamda sporcuların ve spor örgütlerinin sosyal medya hesaplarını kullanırken dikkat etmeleri gereken bazı unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların siber istismara ve siber zorbalığa maruz kalmamaları için ebeveyn gözetimi sağlanmalıdır.
- Sporcular ve veliler sosyal medyayı başka sporculara zarar verebilecek ya da kulüp, federasyon veya organizasyonlara zarar verecek ve paydaşlarını itibarsızlaştırmaya neden olabilecek şekilde kullanmamalıdır.
- Çocuklar sosyal medyada gelecek kariyerlerine ve yaşamlarına zarar verecek paylaşımlar yapmaması için gözetilmelidir.

- Kulüp, organizasyon, personel veya diğer sporcuların kişisel ve özel bilgileri hiçbir sosyal medya hesabında kulüp yetkililerinin izni dışında paylaşılmamalıdır.
- Sportif aktiviteler ile ilgili her türlü fotoğraf ve videonun kaydı ve kullanımı sporda çocuk koruma ilkeleri kapsamında olmalı, bu açıdan fotoğraf ve video yönetmeliği hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Video ve Fotoğraf Kullanımı

Spor kulüpleri, spor federasyonları ve organizasyonları sporcularını, etkinliklerini, duyurularını ve başarılarını tanıtmak ve kutlamak için fotoğraf ve videolardan yararlanmaktadır. Ayrıca bazı antrenörler sporcularının beceri gelişimini desteklemek için bir eğitim metodu olarak da fotoğraf ve videoları araç olarak kullanmaktadır.

Ancak spor organizasyonları tarafından fotoğraf ve videoların kullanılması, web sitelerinde ve sosyal medyada paylaşımları doğru yönetilemedikleri takdirde çocuklar için doğrudan ve dolaylı önemli riskler oluşturabilmektedir. Bu risklerin önüne geçilebilmesi için dünyanın önde gelen birçok ulusal ve uluslararası spor örgüt ve organizasyonu tarafından sporda çocuk koruma programı çerçevesinde çocuk sporcuların fotoğraf ve videolarının kaydı ve kullanımına yönelik politikalar oluşturulduğu görülmektedir.

Ulusal ve Uluslararası spor örgüt ve organizasyonlarının politikaları genel olarak, *görselleri toplama süreci* ve *görsellerin içeriği ve paylaşımı* olmak üzere iki boyuta sahiptir. Bu politikalarda öne çıkan başlıca unsurlar aşağıda belirtilmiştir.

Görsellerin toplama süreci ile ilgili öne çıkan temel ilkeler şöyledir:

- Sportif etkinliklerde görüntü almak ve kullanmak için çocukların ailelerinden veya yetişkin sporculardan izin alınması,
- Ebeveynlere ve sporculara görüntülerin nasıl, nerede ve hangi amaçla kullanılabileceği yönünde bilgilendirmenin yapılması,
- Görsel çekimini yapacak resmi görevlilerin belirlenmesi,
- Resmi görevlilerin fotoğraf ve video çekimindeki uygun standart ve içeriklerin neler olduğu konusunda bilgilendirilmesi,

- Sporcuların tuvalet, soyunma odası gibi mahremiyet alanlarında fotoğraflarının çekilmesine ve bu alanlara görüntü kaydeden cihazlarla girilmesine izin verilmemesi.

Görsellerini içeriği ve paylaşım sürecine ilişkin olarak fotoğraf ve video politikalarında en fazla ifade edilen unsurlar ise şunlardır;

- Etkinlik sırasında çocuklardan ziyade aktiviteye odaklanılması,
- Görsellerin uygun açılardan çekilmesine özen gösterilmesi,
- Çocukların imajını kötü etkileyebilecek görsellerden kaçınılması,
- Fotoğraf ve video kayıtlarının gizliliği ve güvenliğinin sağlanması,
- Görsel paylaşımlarında çocukların tanımlayıcı ve kişisel bilgilerine yer verilmemesi.

Alkol ve Sigara

Spor, bireylere sosyalleşme ve yeni insanlar tanıma olanağı sağlayan önemli bir iletişim ortamı olmasının yanı sıra, özellikle çocuk sporcuların yeni alışkanlıklar ve yeni davranış biçimleri edinmeleri bakımından da önemli bir araçtır. Sporcuların, spor ortamında özellikle rol model olarak gördükleri antrenörlerinin ve diğer yetişkinlerin davranışlarını ve alışkanlıklarını benimsedikleri görülmektedir. Bu nedenle çocuklarla temas eden tüm yetişkinlerin, özellikle antrenör ve yöneticilerin çocuklara örnek olacak doğru davranışları çocukların görebilecekleri her ortam ve mecraaya taşınmaları gerekmektedir. Bu kapsamda birçok ulusal ve uluslararası spor örgütü antrenör, yönetici, veli gibi sporun paydaşı olan tüm yetişkinler için doğru davranış kodları hazırlamışlardır. Bu davranış kodlarının en önemli unsurlarından birisi ise zararlı madde kullanımına yöneliktir. Alkol, sigara ve uyuşturucu maddelere karşı tedbirlerin alınmasında öncelikli unsur, genel toplum sağlığı ve çocukları korumaya yönelik ilkelerdir.

Bu kararların bir yansıması olarak spor örgütleri, sporda çocuk koruma programlarında alkol, sigara ve uyuşturucu maddelere yönelik bağlayıcı kararlar alarak uygulanacak prosedürleri belirlemiştir. Yaygınlığı ve kolay ulaşılabilirliği özellikle

alkol ve sigaranın bu politikaların odak noktasında yer almalarına neden olmuştur. Bu maddelerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu durumun toplum sağlığına yansıması düşünüldüğünde, spor yönetimi alanında, alkol ve sigaraya karşı alınan tedbirlerin ve uygulamaların incelenip uygulanması önem arz etmektedir.

Alkol ve sigara ile ilgili en yaygın tedbir olarak, çocuk sporcuların katılım sağladığı etkinlik, organizasyon, tesis, seyahat vb. ortamlarda yöneticilerin, antrenörlerin, yetkili kişilerin, gönüllülerin ve velilerin bağımlılık yapıcı zararlı maddeleri kullanmaları yasaklanmıştır. Alkol ile ilgili tedbirlerin alınmasında en önemli gerekçe olarak da alkolün yarattığı etkinin taciz, istismar gibi durumların yaşanmasına zemin oluşturması gösterilmiştir. Özellikle UNICEF, spor açısından alkolün ve alkollü ortamların cinsel tacize zemin hazırladığı gerekçeyle konuyla ilgili önemli çalışmalar yürütmüştür.

dikkat

Alkolün ve alkollü ortamlar spor açısından cinsel tacize zemin hazırlar.

Ayrıca konuyla ilgili yapılan araştırmalarda incelendiğinde gerek spor alanında gerekse diğer alanlarda alkolün yol açtığı istismar ve taciz oranlarının göz ardı edilemeyecek kadar yüksek olduğu görülmektedir. Spor alanlarında, çocuklar üzerinde en önemli rol model etkisinin antrenörler olduğu ve bu durumun onlara önemli sorumluluklar yüklediği bilinmektedir.

Başta uluslararası spor yönetimi örgütleri olan IOC ve ISF olmak üzere bu örgütlerin ulusal temsilcileri ile onlara bağlı spor kulüpleri ve spor yönetiminden sorumlu kamu örgütlerinin, sporda çocuk koruma politikası kapsamında alkol ve sigara kullanımına yönelik aldığı tedbirlerin genel manada toplum sağlığını korumaya yönelik, özelde ise sporcu ve bireylerin sağlığını korumaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu açıdan onsekiz yaş altı ile çalışan antrenörlere alkol ve sigara konusunda önemli yasaklar ve yaptırımlar getirilmiştir.

Öğrenme Çıktısı

5 Sporda korumayla ilgili önleyici politikaları ve faaliyetleri açıklayabilme
6 Sporda korumayla ilgili koruyucu politikaları ve faaliyetleri yürütebilme

Araştır 3

Spor kulüplerinin faaliyetlerinde çocuk sporcuların fotoğraflarının kullanımındaki riskleri ve dikkat edilecek hususları araştırınız.

İlişkilendir

Spor faaliyetleri için yapılan seyahatleri, uluslararası spor örgütlerinin seyahat ilkeleri kapsamında gözlemleyiniz.

Anlat/Paylaş

Antrenörlerin alkol ve sigara kullanımının çocuk sporculara yönelik rol-model oluşumundaki önemini antrenörlere anlatınız.

ANTRENÖRLER İÇİN SPORDA KORUMA VE SPORDA ÇOCUK KORUMA ETİK KODLARI

Etik kelimesinin kökenine bakıldığında bu sözcüğün öncüllerinin, Yunanca “karakter” anlamında ifade edilen “ethos” kelimesine dayandığı görülmektedir. Kökeni “ethos” olan kavram İngilizce “ethics” olarak ifade edilen kelimedenden Türkçeye geçmiştir. Türkçede “etik” olarak kullanılan bu ifade insanın davranış ve eylemlerinin tamamını araştırır. Etik biliminin kapsamı insan davranışlarının tamamıdır.

Etik sözcüğü Türkçede belirli bir dönemde farklı insan toplulukları tarafından benimsenen insan ilişkilerini düzenleyen ahlaki davranış kalıpları, normları ve yasalarının bütünü demektir.

✓ Etik en sade anlamıyla ahlaki davranışları belirleyen kurallar bütünüdür.

dikkat

Bilinçli insan davranışlarının doğruluğunu ve yanlışlığını araştıran etiğin amacı, ahlakın temel kavramları olan ahlaki kişilik, iyilik, kötülük, erdem ve mutluluk kavramlarını açıklamaktır.

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre ise etik 4 temel anlama gelmektedir:

- Töre bilimi.
- Çeşitli meslek kollarında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü.
- Etik bilim.
- Ahlaki, ahlakla ilgili.

Bu kısımda açıklanacak olan Antrenör Etiği kavramı ise daha çok etiğin TDK’de yer alan ikinci anlamıyla ilişkilidir. Etik bu anlamıyla, mesleki ilke ve kuralları belirleyen bir sistemdir. Meslek etiği temelde insanın çalışma yaşamında da ahlak kurallarına uyması, sadece kendinin değil mesleğini yürüttüğü alanın ve tüm paydaşların çıkarını gözetmesi anlamına gelmektedir.

Resim 2.3 Çocuk sporcularla bir futbol antrenmanı.

Etik Kodların Uygulamasının Öncelikleri

Etik kavramı insanlar arasında gerçekleşen sosyal süreçte hangi davranışın ahlaki, hangi davranışın doğru, hangi davranışın yanlış olduğuna ilişkindir. Bu bağlamda etik olgusu insanlar, kuruluşlar, meslek birlikleri gibi yapılar tarafından kabul edilerek sosyal davranışta ahlaki doğru veya yanlışları belirler, insanların kendisine ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını kapsar.

Etik değerlere uygun davranan antrenörler, diğer meslek gruplarında olduğu gibi özellikle uzun vadede kârlı çıkar. Etiğe uygun davranan bir antrenörün sporcu ve veliler üzerindeki etkilerinin daha güçlü ve sürekli olduğu görülmektedir. Antrenörlük etik ilkelerini benimseyen ve bunu davranışlarında ortaya koyabilen antrenörler sporcularına örnek teşkil edeceklerdir.

Tamamen rekabete dayanan ve başarı odaklı kurulmuş spor sektörü içinde yöneticiler ve ebeveynler tarafından sürekli başarı baskısı altında bırakılan antrenörler için “etik” zorlu bir kavramdır. Bununla beraber diğer alanlardaki gelişimine paralel olarak spor ortamında da etik her geçen gün önemini artırmaktadır.

Avustralya ve Kanada gibi bu alanda önde gelen ülkelerdeki spor örgütleri antrenörler, sporcular ve diğer paydaşlar için hedefler ve ilgili davranış kuralları dahil olmak üzere açıkça tanımlanmış etik politikalar üretmektedir. Sporcu koruma felsefesi kapsamında hazırlanan bu politikalar genellikle zorunlu ve istek uyandıran davranış yönergelerinin yanı sıra etik ilkeleri de içermektedir. Spor dünyasında sıklıkla yaşanan karmaşık ve yoğun durumların sürükleyebileceği etik ihlalleri ile başa çıkmak için gerekli olan şey, etik kurallar üzerine sistematik bir eğitim ve öğretimdir.

Antrenörler, sporculara hem bilgileri hem de kişilik özellikleri ile örnek olan spor eğitimcileridir. Antrenörlerin davranışları sporcular tarafından sürekli gözlemlenmektedir. Bu nedenle, antrenörlerin davranışlarında etik ilkeleri gösterebilmeleri sporcuların bu ilkeleri benimsemelerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu kapsamda ilk olarak, sporda etik ilkeler ampirik yollarla belirlenerek teorik çerçeve oluşturulmalı ve uygulamalar aracılığıyla bu ilkeler benimsetilmelidir. Çocuk korumanın bir parçası olarak, tüm spor paydaşları arasında etik ilkelerin davranış boyutunda sergilenmesi önemlidir. Öyle ki; sporcuların etik değerlerini oluşturmak ve spor ortamında profesyonel davranışları yönlendirmek için kullanılabilecek evrensel etik ilkelerin standart hale getirilmesinde etik eğitim önemlidir. Örneğin, “sporcularla cinsel yakınlıktan kaçının” gibi teorik davranış kodunun, sporda çokça var olan karmaşık, duygusal samimi ilişkiler göz önüne alınarak, sporun paydaşı olan yetişkinler tarafından sergilenebilmesi için etik eğitime ihtiyaç vardır. Bu bağlamda etik eğitimi; etik bir ilişkinin tanımını, ilişkilerin nasıl istismar unsuru haline geldiğini, sporcu - antrenör ilişkisine nasıl zarar verebileceğini ve doğru davranış standartlarını ele almalıdır.

Bu etik ilkelere uygun olarak tüm spor paydaşlarının (antrenör, yönetici, eğitimci vd.) faaliyetleri sporculara fayda sağlama temelinde olmalı ve sporda sağlıklı gelişimi amaçlamalıdır. Ayrıca sporculara yönelik tüm hizmetlerin (müsabaka süresi, ödüllendirme, vb.) eşit ve adil sunulması önemlidir.

Uluslararası Örgütlerin Etik Kodları

Sporda etik ve koruma için antrenörlerin eğitimi ve ilgili standartların belirlenmesi konusunda ulusal ve uluslararası spor örgütleri tarafından yürütülen çeşitli uygulamalar mevcuttur. Kanada, İngiltere, Amerika gibi bir çok ülkede antrenör birlikleri ve spor federasyonları bu konuda çalışmalar yapmıştır. Örneğin Kanada Antrenörleri Birliği tarafından geliştirilen “Antrenörlük Etik İlkeleri ve Etik Standartları” antrenörler için etik davranışı dört temel noktada ele almaktadır:

- Bütün katılımcılara saygı,
- Sorumlu antrenörlük,
- İlişkilerde dürüstlük,
- Spora saygı duymak.

dikkat

Kanada Antrenörleri Birliği, etik davranış standartlarına uymayan üyeleri için disiplin cezaları verme yetkisine sahiptir.

Çeşitli ulusal ve uluslararası örnekler incelendiğinde antrenörler için öne çıkan etik dışı davranışlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Yapılacak fiziksel aktivitenin sporcunun yaş, tecrübe, beceri ve fiziksel ve psikolojik durumuna uygun olmayışı,
- Antrenman metot ve tekniklerinin sporculara fiziksel ve psikolojik olarak zarar vermesi,
- Sporcuların sakat olduğu zamanlarda, sağlıklarını riske edecek şekilde spora katılmaya zorlanması,
- Güvenli antrenman alanlarının sağlanmaması,
- Spora katılımında güvenliği ve korunmayı ön planda tutma bilincinin olmaması ya da eksik olması,
- Güç asimetrisi ile sporculara zarar verilmesi (mobbing, taciz, şiddet),
- Her türlü istismar ve taciz olayının bir amaçla görmezden gelinmesi,
- Sporcuların sağlıkla ilgili ihtiyaçları konusunda tanı ve tedaviler için sağlık görevlilerine başvurulmaması.

Yaşamla İlişkilendir

Antrenörlük Etiği ve İlkeleri

Değişik meslek gruplarında son yıllarda hızla sorgulanan etik, toplumdaki ekonomik, sosyal ve siyasal dalgalanmalarda bile tartışılması gereken bir kavram olarak kendini hissettirmektedir. Hızla manevi değerlerin yerini maddi değerlerin aldığı günümüzde, her meslek grubunun, mesleklerine ilişkin olarak belirleyip, koruyarak kendilerinden sonraki meslektaşlarına aktararak hizmet ideallerini sürdürebilecekleri mesleki etik ilkelere ihtiyaçları vardır. Bu nedenle mesleki etik, üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Sporun başarısı ve gelişimi, bünyesinde barındırdığı antrenörlerin/egitmenlerin başarısı ile yakından ilgilidir.

Antrenörün daha iyi eğitilmesi ile ilgili ara-yışlar, hem ülkemizde, hem de diğer ülkelerde sü-regelmektedir. Bu dinamik eğitim süreci içinde, gelişmiş ülkelerin antrenörlük eğitimi program-larında “spor etiği” ve “antrenör–antrenörlük eti-ği” gibi kavramlar ile bu konularda antrenörlerin eğitilmesinin yer almakta olduğunu görmekteyiz. Ancak benzer bir uygulamanın ülkemizde eksik olduğu ve ihmal edildiği görülmektedir. Böy-le bir konuda eğitim verilmesine başlayabilmek için, ülkemizdeki sosyo–kültürel yapının tespit edilerek, antrenörlükteki yansımalarının ortaya konulması gerekmektedir.

Kaynak: Dolaşır, S. (2006). Antrenörlük etiği ve ilkeleri, Gazi Kitabevi: Ankara

Öğrenme Çıktısı

7 Çocuk korumaya uygun tutum sergileyebilme
8 Etik dışı davranışları açıklayabilme

Araştır 4

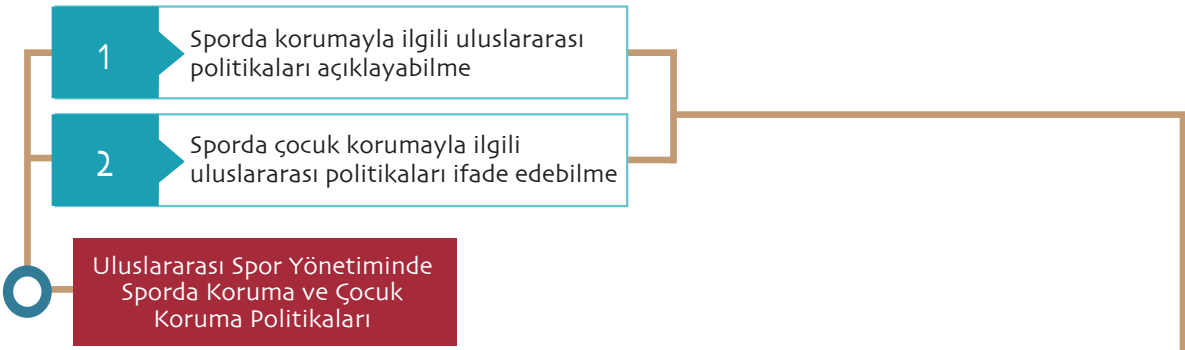
Evrensel etik davranış kod-larının çocuk koruma açı-sından önemini araştırınız.

İlişkilendir

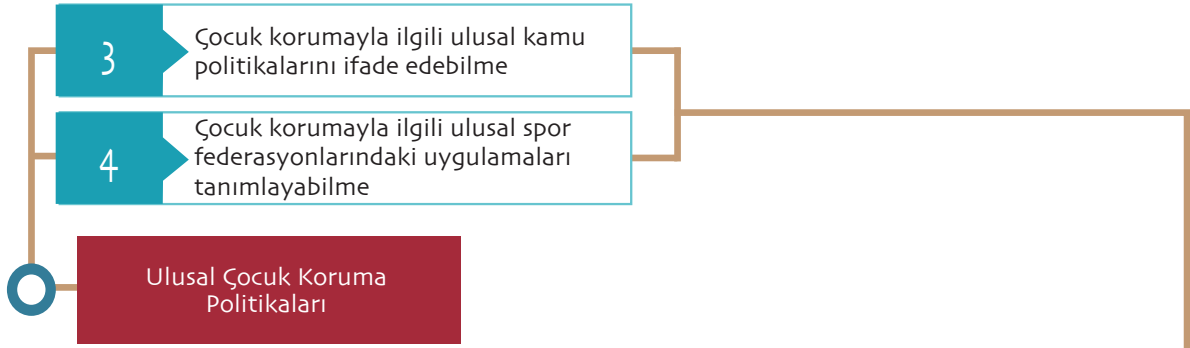
Bu kısımda anlatılanları dikkate alarak çevrenizde gözlemediğiniz davranışları etik açıdan değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Uluslararası örgütler tara-fından oluşturulan antrenör etiği ilkelerini çevrenizdeki antrenörlerle paylaşınız.

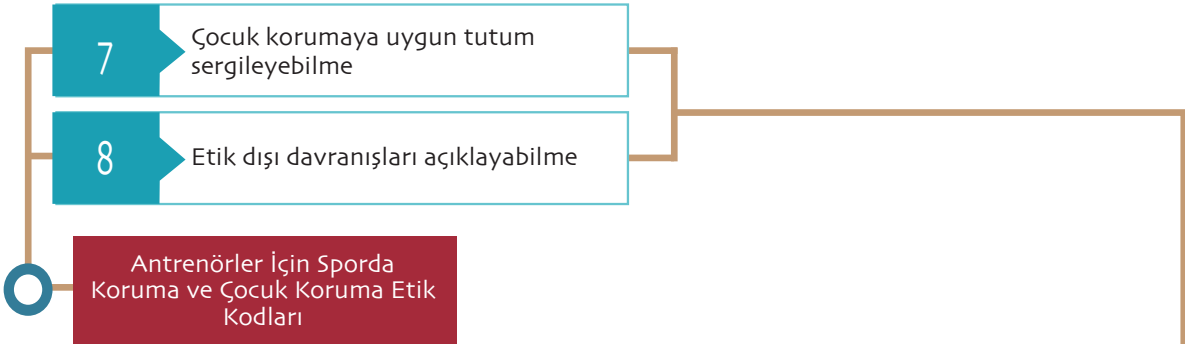
Uluslararası arenadaki en önemli düzenleme Birleşmiş Milletler üyesi 191 Ülkenin onayladığı “*Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*” tüm çocukların “*cinsel sömürü ve cinsel, fiziksel duygusal istismarın her biçiminden korunması ve oyun oynama hakkını*” vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler; çocuk koruma ve sporda çocuk koruma politikalarını, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) aracılığıyla yürütür. Çocuk koruma alanında uluslararası düzlemde Avrupa Birliği tarafından da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda “*Avrupa Birliği Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*” ve “*Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması*” (EPAS) hazırlanarak yayımlanmıştır. Bu belgeler ve bu belgeler kapsamında yürütülen uygulamalar Avrupa kıtasında tüm çocukların “cinsel sömürü ve cinsel, fiziksel duygusal istismarın her biçiminden korunması” için yürütülecek faaliyetlerin temelini oluşturmuştur. Türkiye’de sporcu ve spor yapan çocukları koruma konusunda en gelişmiş ve kapsamlı düzenlemelerden olan “Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması” (EPAS)’ın bir parçasıdır. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından belirlenen her türlü politika ve uygulamalar tüm ülkelerin federasyon ve kulüplerini bağlamaktadır. IOC, yayımladığı “*Safeguarding athletes from harassment and abuse in sport - IOC Toolkit for IFs and NOCs*” isimli kaynakla sporda çocuk korumada temel alınacak prosedürler ve programlar ile ulusal ve uluslararası spor örgütlerine sporcuların ve spor yapan çocukların korunma politikalarının oluşturulmasında bir yol haritası sunmuştur.

Türkiye’de çocuk koruma farkındalık ve uygulamaları 2003 yılında yayınlanan T.C Başbakanlığı Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Genelgesi ve 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile çok disiplinli, sistemli ve sektörlü bir özelliğe kavuşmuş ve etkinliğini artırmıştır. Anayasanın özellikle 41, 58 ve 59. maddeleri çocuk koruma, sporcu koruma ve sporda çocuk koruma çalışmalarına önemli bir dayanak ve gereklilik oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de en önemli çalışmalarından bir tanesi Çocuk Koruma Hizmetlerinde Strateji Belgesi hazırlanmış olmasıdır. Bu belgeyle öncelikli olarak, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığına görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Strateji belgesinin birinci amacı merkezi ve yerel yönetimlerde çalışan personele önleme, riski tanıma ve yönlendirme alanında bilgi, tutum ve beceri geliştirici eğitim programlarının hazırlanması ve eğitimlerin verilmesidir. Türkiye’de 2011’de gerçekleştirilen düzenleme ile çocuk koruma koordinasyon sorumluluğu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na verilmiştir. YÖK, yerel yönetimler, Türkiye Barolar Birliği, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı başta olmak üzere birçok kamu kuruluşuna çocukların esenliğinin sağlanması ve çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyonun oluşturulması için görev ve sorumluluklar verilmiştir.

Sporda çocuk koruma çok boyutlu ve çocuklarla temas eden tüm paydaşları kapsayan bir sistemdir. Bu doğrultuda spor örgütleri ve çocuklarla çalışan tüm spor kulüpleri çocukların korunmasına yönelik politika ve uygulamalar geliştirerek, bu politikaları çalışanlarının işe alımından başlayarak, kulüp bünyesinde yapılan ve çocukların katılım sağladığı tüm etkinlik, antrenman, müsabaka ve diğer aktivitelerde uygulamalıdır. Spor kulüplerinin sporda çocuk koruma uygulamalarında hayata geçirmesi gereken temel unsurlar eğitim, farkındalık ve duyarlılık geliştirme, önleme, raporlama ve yanıt verme çalışmaları şeklinde sınıflandırılmıştır. Dünya sporunda lokomotif görevi gören birçok spor örgütünün var olan sporcu ve sporda çocuk koruma politika ve uygulamaları incelendiğinde önleyici ve koruyucu politika ve uygulamaların altı ana başlık altında toplandığı görülmektedir: (1) Sporda Çocuk Koruma Kulüp Eylem Planı, (2) Çalışanların ve Antrenörün İşe Alımı, (3) Seyahat, (4) Sosyal Medya, (5) Video ve Fotoğraf Kullanımı, (6) Alkol ve Sigara. Sporcu koruma ve sporda çocuk koruma sistemini hayata geçirerek sporcular ve kendi unsurları açısından ortaya çıkabilecek tüm riskleri önlemeyi amaçlayan spor örgütleri bahsi geçen altı temel konuda gerekli düzenleme ve uygulamaları yerine getirmelidir.

Mesleki anlamda etik, mesleki ilke ve kuralları belirleyen bir sistemdir. Meslek etiği temelde insanın çalışma yaşamında da ahlak kurallarına uyması, sadece kendinin değil mesleğini yürüttüğü alanı ve tüm paydaşlarının çıkarını gözetmesi anlamına gelmektedir. Sporcu koruma felsefesi kapsamında Avustralya ve Kanada gibi bu alanda önde gelen ülkeler tarafından hazırlanan etik politikalar genellikle zorunlu ve istek uyandıran davranış yönergelerinin yanı sıra etik ilkeleri de içerir. Spor dünyasında sıklıkla yaşanan karmaşık ve yoğun durumların sürükleyebileceği etik ihlalleri ile başa çıkmak için gerekli olan, etik kurallar üzerine sistematik eğitim ve öğretimdir. Sporda etik ve koruma için antrenörlerin eğitimi ve ilgili standartların belirlenmesi konusunda ulusal ve uluslararası spor örgütleri tarafından yürütülen çeşitli uygulamalar mevcuttur. Örneğin, Kanada Antrenörleri Birliği tarafından “Antrenörlük Etik İlkeleri ve Etik Standartları” geliştirilmiştir. Bu standart ve ilkeler antrenörler için etik olarak uygun davranışları açıklayan dört temel ilkeyi içermektedir: (1) Bütün katılımcılara saygı, (2) Sorumlu antrenörlük, (3) İlişkilerde dürüstlük ve (4) Spora saygı duymak.

1 UNICEF aşağıdaki uluslararası örgütlerden hangisinin çocuk koruma faaliyetlerini yürütür?

- A. Avrupa Birliği
- B. Birleşmiş Milletler
- C. Uluslararası Olimpiyat Komitesi
- D. Dünya Sağlık Örgütü
- E. Uluslararası Spor Federasyonları

2 Türkiye'nin de parçası olduğu "Avrupa Konseyi Genişletilmiş Kısmi Spor Anlaşması (EPAS)" aşağıdaki hükümetler arası örgütlerden hangisi tarafından hazırlanmıştır?

- A. Dünya Sağlık Örgütü
- B. Birleşmiş Milletler
- C. NATO
- D. Avrupa Birliği
- E. Uluslararası Olimpiyat Komitesi

3 Türkiye'de çocuk koruma faaliyetlerini düzenleyen Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) hangi yıl yürürlüğe girmiştir?

- A. 1935
- B. 1960
- C. 1987
- D. 2005
- E. 2012

4 Aşağıdakilerden hangisi uluslararası spor federasyonlarının genel çocuk koruma politikalarından biri **değildir**?

- A. Spor alanında çocuğun güvenliği
- B. Çocuk antrenörlüğü eğitimi
- C. Çocuklara yönelik ölçüm ve testler
- D. Çocuk ihmali ve istismarı ile ilgili endişeleri oluşturma prosedürleri
- E. Fiziksel temas rehberi

5 Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de çocuk koruma faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmekle görevli kamu kurumudur?

- A. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- B. Gençlik ve Spor bakanlığı
- C. Milli Eğitim Bakanlığı
- D. Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- E. Adalet Bakanlığı

6 Aşağıdakilerden hangisi spor örgütlerinin çocukların katılım sağladığı seyahatleri düzenlerken uygulaması gereken doğru uygulamalardan biri **değildir**?

- A. Gerekli durumlarda bir çocukla bir yetişkin aynı odayı paylaşabilir.
- B. Sporcular odalarını uygun yaş grubunda aynı cinsiyette diğer sporcularla paylaşmalıdır.
- C. Hiçbir yetişkin ulaşım araçlarında sporcu ile yalnız kalmamalıdır.
- D. Çocukların bulunduğu hiçbir ortamda görevliler alkol, sigara kullanmamalıdır.
- E. Velilerin endişelerini gidermek için seyahat programı ve güzergâhın ayrıntıları aktarılmalıdır.

7 Aşağıdakilerden hangisi ulusal spor federasyonlarının, sporda çocuk koruma alanındaki eksiklerinden biri **değildir**?

- A. Spor federasyonlarının örgütsel yapıları içinde koruma birimi ve politikalarının olmaması
- B. Çocuk ve gençlerle çalışacak antrenörlere zorunlu bir sporda çocuk koruma eğitiminin verilmemesi
- C. Spor federasyonlarının çocuk haklarına ilişkin olarak, sporculara ve ailelerine yönelik farkındalık faaliyetlerinin olmaması
- D. Spor kulüplerinde çocuk korumaya yönelik tedbir alamaması
- E. Çocuk müsabakalarında fair-play içeren davranışları teşvik etmesi

8 Aşağıdakilerden hangisi sporda çocuk koruma kapsamında spor örgütlerinin çocukların fotoğraf ve videolarının kaydı ve kullanımında dikkat etmesi gereken unsurlardan **değildir**?

- A. Sportif etkinliklerde görsel çekme ve kullanmak için çocukların ailelerinden veya yetişkin sporculardan izin alınması
- B. Etkinlik sırasında çocuklardan ziyade aktiviteye odaklanılması
- C. Görsellerin kaydedildiği kameralarının kaliteli olması
- D. Görsellerin uygun açılardan çekilmesine özen gösterilmesi
- E. Sporcuların tuvalet, soyunma odası gibi mahremiyet alanlarında fotoğraflarının çekilmesine ve bu alanlara görüntü kaydeden cihazlarla girilmesine izin verilmemesi

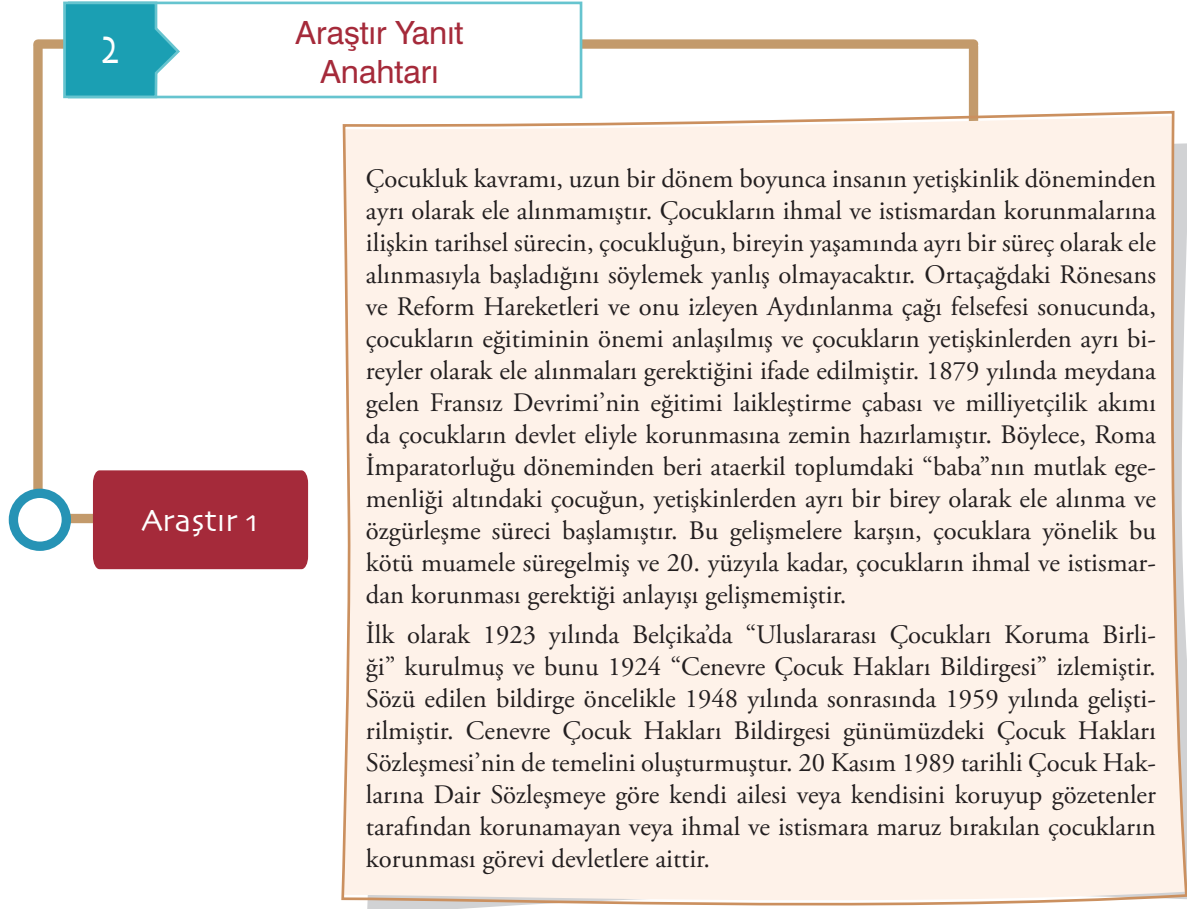
9 Aşağıdakilerden hangisi uluslararası sporda çocuk koruma politikalarına göre bir spor ortamında veya sportif amaçlı seyahatte antrenörlerin alkol ve sigara kullanmasının yasak olmasının nedenlerinden **değildir**?

- A. Çocuk sporcuların antrenörleri rol model olarak görmesi
- B. Antrenör sağlığının ön planda tutulması
- C. Alkol alımının istenmeyen istismar davranışlarına yol açabilmesi
- D. Antrenörler tarafından alkol ve sigara tüketiminin sporcular için özendirici olabilmesi
- E. Alkol ve sigara çocukların göremeyeceği yerlerde tüketilse bile, koku ile anlaşılabilmesi

10 Aşağıdakilerden hangisi Kanada Antrenörleri birliği tarafından geliştirilen “Antrenörlük Etik İlkeleri ve Etik Standartları” içerisinde yer alan dört temel ilkeden biri **değildir**?

- A. Bütün katılımcılara saygı
- B. Sorumlu antrenörlük
- C. İlişkilerde dürüstlük
- D. Spora saygı duymak
- E. Alkol ve Sigara Tüketilmemesi

1. B	Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Spor Yönetiminde Sporda Koruma ve Çocuk Koruma Politikaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. A	Yanıtınız yanlış ise “Spor Örgütlerinde Öncü ve Koruyucu Politikalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Spor Yönetiminde Sporda Koruma ve Çocuk Koruma Politikaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. E	Yanıtınız yanlış ise “Ulusal Spor Federasyonları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise “Ulusal Çocuk Koruma Politikaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. C	Yanıtınız yanlış ise “Spor Örgütlerinde Öncü ve Koruyucu Politikalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise “Uluslararası Spor Federasyonları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. B	Yanıtınız yanlış ise “Spor Örgütlerinde Öncü ve Koruyucu Politikalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise “Ulusal Çocuk Koruma Politikaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. E	Yanıtınız yanlış ise “Antrenörler İçin Sporda Koruma ve Sporda Çocuk Koruma Etik Kodlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 2

Çocuk Koruma Modeli'nin ilk adımı çocukların yaşamlarındaki risklerin gerçekleşmesine neden olan olumsuz koşulların taranmasını ve tarama sonucunun etkin olarak değerlendirilmesini içermektedir

0-18 yaş arasında bulunan çocuklarla temas halinde olan spor federasyonları gibi kurumlar riski fark etme ve önleme sürecinin birincil sorumluluğunu taşımaktadırlar. Bu açıdan federasyonlar her yıl yüzbinlerce çocuğa spor yaptıran antrenörlerin eğitimleri düzenleyen ve belgelerini veren kurumlar olduğu için doğrudan sorumludur. Ayrıca federasyonlar organizasyonuna katılan tüm bireyler için organizasyon kurallarını ve riskler için alınacak önlemleri belirleyen kurumlardır.

Diğer açıdan ulusal strateji belgesine göre, merkezi (adli sistem, eğitim, sağlık, gençlik ve spor, sosyal hizmetler vb.) ve yerel yönetimlerde çalışan personele önleme, riski tanımlama ve yönlendirme alanında bilgi, tutum ve beceri geliştirici eğitim programlarının hazırlanması hükmü, sorumlu kuruluş olarak federasyonların antrenörlerini ve çocukla temas eden tüm çalışanlarına yönelik eğitim programları hazırlama zorunluluğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ulusal strateji belgesinde, kolluk, sosyal hizmetler, gençlik ve spor alanlarında çalışan uzmanlar da riski tanıma ve gerekli yönlendirmeleri yapabilme konularında eğitilerek fark ettikleri risklere ilişkin birinci derece yönlendirme yapmaktan sorumludurlar ifadesi antrenörlere görev ve sorumluluk yüklemektedir.

Araştır 3

Kulüpler ve federasyonlar tarafından sporcuların internet sitelerinde ve sosyal medyada fotoğraf ve videolarının kullanılması doğru yönetilmediği takdirde çocuklar için doğrudan riskler oluşturabilmektedir. Bu görseller, çocuk istismarcıları tarafından çocuklara kolayca ulaşma aracı olarak kullanılabilir. Uygun olmayan açılardan ve yerlerden çekilen fotoğraflar çocuğun siber zorbalığa uğramasına neden olabilir. Spor örgütleri görsellerin uygunsuz kullanım riskini azaltmak için yalnızca uygun giysili (eşofman veya yarışma kıyafeti) oyuncuların görüntülerinin kullanılmasını istemektedir. Ayrıca çocuklara ait görsellerin kullanımı için ebeveynlerden izin alınması gerekliliği, çocukları küçük düşürebilecek veya kötü yorumlanabilecek görüntülerin izin alınmış olsa bile kullanılmaması gerekmektedir.

Araştır 4

Antrenörlerin spor açısından önemi anlaşıldıkça, standartlara bağlı olarak davranmayan ve uygulamalarda kendi ölçülerini kullanan antrenörlerin spora ne denli zarar verdiği ortaya çıkmaktadır. Sporun istenen düzeye erişmesinde antrenörlerin sahip oldukları etik dışı davranışların ortadan kalkmasının temel şartlarından birisi antrenörlerin evrensel değerleri temel almayı sağlayan, davranışlarına yol gösteren etik ilkeleri benimseyerek, davranışlarını bu ilkeler doğrultusunda yönlendirebilmeleridir. Sporun dünyanın tamamına hitap etmesi, sadece bir spor kulübü içerisinde, sahibinden oyuncusuna, teknik ekibinden ekran başında izleyenine kadar çok farklı ülkelerden insanların ilgisini çekmesi, sporda evrensel bir ortak değerler oluşturmanın bir zorunluluk olduğunu işaret etmektedir.

Kaynakça

- Beter, Ö. (2010). *Türkiye ve İngiltere’de çocuk koruma sistemleri*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Brackenridge, C. H. & Rhind, D. (2014). Child protection in sport: reflections on thirty years of science and activism. *Social Sciences*, 3(3), s. 326-340.
- Chappelet, J. L. & Kübler-Mabbott, B. (2008). *The International Olympic Committee and the Olympic system*. Oxon: Routledge
- David, P. (2005). *Human rights in youth sport: A critical review of children’s rights in competitive sports*. Routledge: New York.
- Dolaşır, S. (2006). *Antrenörlük etiği ve ilkeleri*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Halıcı, A., Şahin, M. Y. & Parasız, Ö. (2019). *Sporda çocuk koruma politikaları çerçevesinde fotoğraf ve video kullanımı*. 2. Dünya Spor Bilimleri Araştırmaları Kongresi. 11-24 Mart 2019, Manisa.
- Kerr, G. A. & Stirling, A. E. (2012). Parents’ reflections on their child’s experiences of emotionally abusive coaching practices. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24(2), s. 191-206.
- Lang, M. & Hartill, M. (2015). *Safeguarding, child protection and abuse in sport: International perspectives in research, policy and practice*. Routledge: London.
- Özen, Ş. (2002). Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye’de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s. 47-90.
- Parasız, Ö., Şahin, M. Y. & Çelik, A. (2015). Sporda çocuk koruma programı uygulamaları: İngiltere örneği. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(3 Özel Sayı), s. 641-653.
- Sport, Children’s Rights and Violence Prevention*. (2012). Brackenridge, C., Kay, T., Rhind, D. (Editors). Publisher Brunel University: London. ISBN: 978-1-908549-07-5.
- The Fédération Internationale des Sociétés d’Aviron. (2019). *FISA Policy Safeguarding Participants in Rowing from Harassment and Abuse*. Published version (1.9) 20.03.2019.
- Tolbert, P. S. & Zucker, L. G. (2012). The Institutionalization and institutional theory, *Studying Organization-Theory & Method*, Sage Publications: London.
- UEFA. (2019). *Child Safeguarding Toolkit for Member Associations*.
- UNICEF. (2016). *International Safeguards for Children in Sports*. Rhind, D., Brackenridge, C., Kay, T., Hills, L. Owusu-Sekyere, F. (Edt). Brunel University, London.

İnternet Kaynakları

- Arsenal Football Club (2013). *Safeguarding children and young people policy & procedures*. https://www.arsenal.com/sites/default/files/documents/Safeguarding_Children_and_Young_1.pdf. Erişim tarihi 30.03.2020.
- Athletics Ireland (2005). *Code of ethics & good practice for children in Athletics*. https://www.athleticsireland.ie/downloads/other/Athletics_Ireland_Code_of_Conduct_for_Children.pdf. Erişim tarihi 30.03.2020.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2013). *Çocuk koruma hizmetlerinde koordinasyon strateji belgesi*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/cocuk-koruma-hizmetlerinde-koordinasyon/cocuk-koruma-hizmetlerinde-koordinasyon-strateji-belgesi-1.pdf>. Erişim tarihi: 20.03.2020.

■ Bölüm 3

Spor Psikolojisi III

Öğrenme çıktıları

Sporda Grup Birlikteliği

- 1 Grup ve takım arasındaki farkları ifade edebilme
- 2 Takımı oluşturan faktörleri ve takım birlikteliği kavramını tanımlayabilme
- 3 Takım birlikteliğini sağlamak için gerekli stratejileri kavrayabilme

Sporda Tükenmişlik, Aşırı Antrenman ve Sağlıksız Davranışlar

- 7 Sporda tükenmişlik ve aşırı antrenman durumunu tanımlayabilme
- 8 Sporda tükenmişlik durumundan korunma önlemleri ve bu durumla baş etme stratejilerini sıralayabilme
- 9 Sporda sağlıksız olarak nitelendirilen davranışları tanımlayabilme

Sporda Zihinsel Dayanıklılık

- 4 Zihinsel dayanıklılık kavramını tanımlayabilme
- 5 Zihinsel dayanıklılık kavramının spordaki önemini açıklayabilme
- 6 Sporda zihinsel dayanıklılık kavramını geliştirme stratejilerini sıralayabilme

Anahtar Sözcükler: • Grup ve Takım Sarginlığı • Zihinsel Dayanıklılık • Güven • Kontrol • Devamlılık • Psikolojik Beceri • Tükenmişlik • Sağlıksız Davranış

GİRİŞ

Sportif dünyada başarıya ulaşmak için çeşitli grup özelliklerinin ideal düzeylerde olması gerekir. Bu grup özelliklerinin etkin bir şekilde ortaya çıkması grup içindeki üye etkileşimlerine bağlıdır. Dolayısıyla bireylerin gruptaki diğer üyelerle geliştirdiği ilişkiler, grubun performansı ile ilgili süreçleri etkileyen bir parametre halini almaktadır. Bu etkileşim ve ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan ve küçük grupların en önemli özelliği olarak ifade edilen grup sargınlığı kavramı grup bütünlüğü, grup birlikteliği, takım bütünlüğü ve takım birlikteliği gibi kullanımlara da sahiptir. İdeal düzeylerde ortaya çıkan grup sargınlığı beraberinde sportif başarıyı getirmektedir. Bu nedenle daha etkili ve başarılı sonuçlar elde etmek adına grup sargınlığını etkileyen faktörlerin bilinmesi, işleyiş ve performans üzerinde nasıl bir etki bıraktığının anlaşılması oldukça önemlidir.

Hızla gelişerek büyük ilgi uyandıran bir bilim alanı olan egzersiz ve spor psikolojisi literatüründeki konular, spor ortamındaki davranışları açıklamaya ve spor bilimlerine farklı yaklaşımlar getirmeye çalışmaktadır. Literatürde, sporcuların performanslarına etkide bulunan pek çok psikolojik kavram (zihinsel dayanıklılık, güdülenme, optimal performans duygu durumu, kaygı) bilim insanları tarafından incelenmektedir. Özellikle sporcuların fiziksel olarak yeterli durumda olmalarına rağmen müsabakalarda düşük performans sergilemeleri ele alınan kavramlar arasında zihinsel dayanıklılığın önemini giderek artırmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda spor psikologlarının üzerinde durdukları konulardan bir tanesi olan zihinsel dayanıklılık sporcular ve antrenörler için özellikle müsabaka dönemlerinde büyük önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, zihinsel dayanıklılık antrenörlerin fiziksel, teknik ve taktiksel olarak hazır hale getirmiş oldukları sporcuların performanslarının bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde pek çok tanımına rastlanan zihinsel dayanıklılık, baskı ile etkili başa çıkma, psikolojik olarak güçlü olmak, bağlılık, yüksek konsantrasyon becerisi, yüksek düzeyde kararlılık ve sağlam benlik yapısı gibi kavramları içermektedir. Spor ortamında zihinsel dayanıklılık, mükemmel performansı ve sporda başarıyı destekleyen kişisel bir özellik olarak aktarılmıştır. Zihinsel dayanıklılık başka bir tanımda ise sporcuların stresle daha kolay başa

çıkabilmelerini, kararlı olmalarını, odaklanmalarını, kendine güvenen ve baskı altında kontrollü kalmada rakiplere göre daha devamlı ve iyi olmalarını sağlayan psikolojik üstünlük olarak tanımlanmıştır. Zihinsel dayanıklılık ile kaygı, güdülenme, optimal performans duygu durumu ve kişilik gibi pek çok kavramın ilişkisi irdelenmiş ve genel olarak bu çalışmalar sonrasında zihinsel dayanıklılığın sportif performans üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, çalışmalar sonrasında bu olumlu etkiyi yaratabilmek adına sporcuların antrenman programlarına zihinsel dayanıklılığı arttırmaya yönelik stratejilerin de dahil edilmesi önerilmektedir.

Günümüzde sportif başarıya giden yolun zor ve engembeli olduğu rahatça gözlemlenebilmektedir. Bu yolda yürüyen sporcular farklı amaçlar (bireysel performanslarını geliştirmek, üst lige çıkabilmek, takımında kalabilmek/daha iyi takıma transfer olabilmek, maddi gelirini arttırmak, milli takıma seçilmek ...vb.) doğrultusunda büyük çaba harcamaktadırlar. Bu çaba sporcuların zamanla fiziksel ve zihinsel olarak yıpranmalarına, yanlış başa çıkma stratejilerine baş vurmalarına ve kendilerini ya da çevrelerini algılamalarında bozulmalara yol açabilmektedir.

Bu bölümde sporda grup birlikteliği, sporda zihinsel dayanıklılık ve sporda tükenmişlik kavramları ayrıntıları ile anlatılmıştır.

SPORDA GRUP BİRLİKTELİĞİ

Bu başlık altında *grup* ve *takım* kavramları, grup sargınlığı kavramının gelişimi ve boyutları ile yüksek grup sargınlığı yaratmak için kullanılabilecek stratejilere yer verilmiştir.

Grup ve takım kavramları, çeşitli alanlarda eş anlamlı olarak kullanılırlar. Ancak bu iki kavramı birbirinden ayıran farklılıklar söz konusudur. Üstelik grup ve takım dinamikleri de benzer şekilde farklılaşmaktadır. Bu nedenle grup ve takımları ilgilendiren bu terminolojinin açık bir şekilde tanımlanması gerekir. Gruplar, gerek örgütsel gerekse sosyal ortamlarda iki ya da daha çok bireyin belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmesi ile oluşmakta ve takım kavramına göre daha genel bir çerçevede değerlendirilmektedir. Takımlar ise ortak hedefleri bulunan bireylerin, bu hedeflere ulaşmak üzere etkinliklerini dayanışma içerisinde koordine ettikleri örgütsel gruplardır. Takımdaki üyeler,

bireysel amaçların dışında belirlenen takım hedeflerine ulaşmak üzere ortaklaşa bir çaba içine girerlerken, takım halinde birey bazında ortaya konacak performanstan daha iyi bir sonuç elde etmeye çalışırlar. Takımlar işleyiş açısından çeşitli fonksiyonlara sahiptirler ve bu fonksiyonlar takım üyelerinin rolleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Takım üyeleri rollerini yerine getirebilmek için görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisinin yanında çeşitli beceri ve yeteneklere sahip olmalıdırlar. Buradan hareketle her takımın bir grup olduğu söylenebilir ancak her grubun bir takım olamayacağının altını çizmek gerekir. Diğer bir ifadeyle takımda bir grubu oluşturan her unsur geçerliken, bir takımdaki ortaklaşa çalışma biçimi grup için söz konusu değildir.

- ✓ **Grup**, gerek örgütsel gerekse sosyal ortamlarda iki ya da daha çok bireyin belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmesi ile oluşur.
- ✓ **Takım**, ortak hedefleri bulunan bireylerin, bu hedeflere ulaşmak üzere etkinliklerini dayanışma içerisinde koordine ettikleri örgütsel gruptur.

Resim 3.1 Bir basketbol takımı.

Takımlar, üye sayısı bakımından göz önüne alındığında sınırlı birimlerdir. Diğer bir ifadeyle, takımdaki üye sayısının artması daha karmaşık etkileşimler doğuracak ve takımın bir bütün olarak işleyişini etkileyecektir. Bir takımdaki üye sayısının çok olması, takım içinde alt grupların oluşumunu sağlayacaktır. Öte yandan gruplarda böylesi bir sınırlılık söz konusu değildir.

Takım olgusu, birbirini tamamlayan becerilere sahip bireylerin ortak bir amaç, yaklaşım ve performans hedefleri etrafında birleşmelerini ve karşılıklı sorumluluk duygusuna sahip olmalarını gerektirir. Bir takım haline gelen grup üyeleri daha büyük hedefler belirler. Ana amaç, ilgili bağlamda performans göstermek, sonuçlar elde etmek ve başarılı

olmaktır. Zira takımlar, bireysel seviyedeki hedeflerin ötesine geçmek ve belirli görevlerde ortaklaşa çalışılması ile daha yüksek performansa ulaşmak için oluştururlar. Bir grup insanı bir araya topladıktan sonra onları bir takım haline getirebilmek ancak iyi bir yönetici aracılığıyla gerçekleşen bir durumdur. Takım haline gelmiş bir grupta ise, ortaklaşa karar verme ve tartışmalar aracılığıyla gelişen çeşitli liderlik rollerinin paylaşımı söz konusudur. Özetle, takımlar, birbirine oldukça bağımlı üyeleri olan, üyelerin ulaşmak istenen hedefler üzerinde fikir birliği sağladığı ve bu fikir birliği gereği üyelerin bir takım halinde çalışması ile bireysel anlamda üretilen çıktıyı daha üstün hale getiren birimlerdir.

Grup Sargınlığı Kavramının Gelişimi

Grup sargınlığı yapısı, gruplar ile ilgili süreçler göz önüne alındığında en önemli küçük grup özelliklerinden biri olarak ifade edilmektedir. Sargınlık kelimesi sözlük anlamı dâhilinde ele alındığında birliktelik, bütünlük ve ayrılmamak gibi anlamlara gelmektedir. Grup sargınlığı kavramı ise en temel tanımıyla, üyelerin grup içinde kalmalarını sağlayan güçlerin toplamı, sosyal ve görevsel anlamda grubun bütünlüğünü ve bir arada kalma eğilimini güçlendiren dinamik bir süreç olarak bilinmektedir.

✓ **Grup sargınlığı**, sosyal ve görevsel anlamda grubun bütünlüğünü ve bir arada kalma eğilimini güçlendiren dinamik bir süreçtir.

Kavramın kökleri Freud ve Durkheim'in bilimsel eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Freud, yapmış olduğu antropolojik araştırmalardan edindiği çıkarımlarla sargınlığın sosyal yönünü vurgulamış, Durkheim ise sosyal yapılar içerisindeki eksik sargınlığa değinerek sosyolojik bir yaklaşım ile sargınlığı değerlendirmiştir. Her ne kadar Freud ve Durkheim'in çalışmalarında sargınlık ile ilgili önemli boyutlar yer alsa da, 1930 ve 1940'lı yıllar ile birlikte psikolojinin çalışma alanlarında küçük grup süreçleri ve kişiler arası etkileşimler daha fazla önem kazanmış ve bu bağlamda yapılan çalışmalar modern anlamda sargınlık kavramını doğurmuştur. Sargınlık yapısı günümüzün psikolojik yöntemleriyle ilk defa Kurt Lewin ve çalışma arkadaşları tarafından incelenirken, grup sargınlığı sosyal psikoloji alanında ilk defa kavramsallaştırılarak "güçler toplamı" tanımlaması geliştirilmiştir. Lewin, sargınlığı grupların en temel özelliği olarak ele almış ve sargınlık olmadan grupların var olmayacağına inanmıştır. Aynı zamanda grup dinamiği kavramını psikoloji literatürüne kazandıran Lewin, grup içindeki pozitif güçleri grubun çekiciliği ile, negatif güçleri ise grubun iticiliği ile ilişkilendirmiştir. Pozitif güçler, grup üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimlerinin yanında bireylerin gruba dâhil olma isteklerini de ifade etmektedir. Negatif güçler grubu veya grup üyelerinin yönelimlerini tehdit eden ve gruptan uzaklaşma eğilimleri yaratan güçlerdir. Lewin'in bu alandaki etkisiyle beraber, sosyal psikologlar grup sargınlığı araştırmalarında alan çalışmaları ve deneysel yöntemler kullanmaya başlamışlardır.

1950'li yıllar ile birlikte Festinger ve çalışma arkadaşları, ileride sosyal ve görev sargınlığı olarak kavramsallaştırılacak yapılarla ilgili ilk çıkarsamaları yapmışlardır. İlgili çalışmalarında, grup sargınlığının tanımı içerisinde geçen "güçler toplamı" kavramını iki tür güç olacak şekilde yeniden tanımlamışlardır. Bu iki tür güçten ilki, grubun, üyelerin hedeflerine ne ölçüde aracılık ettiği iken, diğeri ise grubun çekiciliğidir. İlk tür güç, görev sargınlığıyla ilgili bir çıkarsamadır. Grup tarafından hangi hedeflerin üyeleri için daha önemli görüldüğünü belirtir. Grubun çekiciliği ise sargınlığın sosyal yönüyle ilgilidir. Gruptaki üyelerin sosyal ilişkiler açısından hangi ölçüde bütünleştiklerine işaret eder. Üyeler, sargınlığın her iki yönüne ilişkin inançlara da sahiptirler. Grup sargınlığı bu inançlar aracılığıyla, üyelerin grup içindeki tutum ve davranışlarını, aynı zamanda belirlenmiş grup standartlarının korunmasını veya bu standartların grup içinde uygulanma gücünü etkiler.

1965 yılında Lott ve Lott tarafından gerçekleştirilen çalışmayla birlikte sargınlığın tanımıyla ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çalışmaya göre grup çekiciliği olgusu, grup sargınlığını harekete geçiren en önemli unsurdur. Bu çalışmadan hareketle, grup sargınlığının birliktelik konsepti olarak ifade edilen grup dayanışması çevresinde şekillendiği ileri sürülürken, üyelerin grupla ilgili süreçleri tartışırken "ben" yerine "biz" demeyi tercih ettikleri belirtilmiştir. 1980 ile 1990 yıllar beraberinde grup sargınlığı araştırmalarındaki güncel eğilimi ortaya çıkarmıştır. Bu eğilime göre, grup sargınlığı kavramı grup ve birey düzeyinde farklı olarak ele alınması gereken çok boyutlu bir yapıdır. Carron ve çalışma arkadaşları tarafından ortaya konulan bu çok boyutlu yapı, özellikle spor bilimlerinde çabuk kabul görmüştür. Carron grup sargınlığı kavramını öncelikle "amaç ve hedeflerin peşindeyken grubun bir bütün halinde ve birlikte kalma eğiliminde yansıyan dinamik bir süreç" olarak tanımlamıştır. İlerleyen yıllarda ise Carron ve çalışma arkadaşları kavramın tanımında duyuşsal bir unsurun da olması gerektiğini düşündükleri için tanımı "araçsal hedeflerin ve/veya üyelerin duygusal gereksinimlerinin tatmini peşindeyken grubun bir bütün halinde ve birlikte kalma eğiliminde yansıyan dinamik bir süreç" olacak şekilde yeniden düzenlemişlerdir. Bu tanım dikkate alındığında grup sargınlığının dört özelliği öne çıkmaktadır.

- Sargınlık çok boyutlu bir yapıdır: Çok boyutluluk ifadesi sargınlığın sosyal ve görevsel yönlerini ifade etmektedir. Bu yönler benzer özelliklere sahip gruplarda bile farklı seviyelerde ortaya çıkabilir.
- Sargınlık dinamik bir süreçtir: Durağan bir yapısı olmayan grup sargınlığının, grubun zaman içinde geçirdiği süreçlerle kaynağı, sonuçları ve yoğunluğu değişebilir.
- Sargınlık araçsaldır: Gruplar çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulur. Üyeler ise kendine özgü hedefler belirleyebilir. Sosyal amaçlar çerçevesinde kurulan gruplarda bile araçsallık vardır.
- Sargınlık etkileşimseldir: Yüksek görev yönelimli gruplarda bile sargınlığın sosyal yönü oldukça önemlidir. Sosyal etkileşimin olmadığı gruplarda çatışma ve uyumsuzluk sorunları görülebilir. Grubun dağılmaması adına etkileşim oldukça önemlidir.

Grup Sargınlığının Boyutları

Grup sargınlığı, Carron ve çalışma arkadaşları ile birlikte spor psikolojisi alanında kuram temelli olarak çalışılmıştır. Grup sargınlığının boyutları hiyerarşik bir model ile incelenirken, grup ve birey bileşenlerinin farklılaştığı bir yapı öne sürülmüştür. Görgül çalışmalarla desteklenen bu hiyerarşik modelde grup sargınlığı en üst düzey (birincil düzey) yapıdır. Bu üst düzey yapının hemen altında grup ve birey ayrımı (ikincil düzey) yer alır. Bu ayrıma göre grup sargınlığı gerek grup düzeyinde gerekse bireysel düzeyde unsurlar içerir. Grup düzeyindeki unsurlar “grup bütünleşmesi” olarak, birey düzeyindeki unsurlar ise “grup çekiciliği” olarak ifade edilmektedir. Grup bütünleşmesi, grup içindeki üyelerin bir bütün olarak yakınlık, benzerlik ve bağlanma hislerini vurgular. Grup çekiciliği ise üyelerin grupta kalma eğilimlerini etkileyen sosyal etkileşimlerle ilgilidir. Grup üyelerinin bu unsurlara dair sahip olduğu algılar sonucunda gruba bağlanma veya gruptan uzaklaşma ile ilgili süreçler ortaya çıkar. Üçüncül düzey ise grup sargınlığının temel boyutları olan görev ve sosyal boyutlar ile ilgilidir. Bu boyutlar sosyal sargınlık ve görev sargınlığı olarak adlandırılan birbirinden bağımsız yapılarıdır.

Sosyal sargınlık kişilerarası çekicilik olarak ifade edilirken, grup üyelerinin birbirlerine karşı olan

beğenme ve birliktelik hislerini yansıtır. Örneğin, egzersiz derslerinin ana amacı, grupta yer alan kişilerin derslere katılımlarının sağlanması ile fiziksel uygunluk ve sağlık parametrelerinin geliştirilmesidir. Egzersiz dersi alan kişilerin sosyal sargınlık düzeylerinin yükselmesi, egzersize katılımın artmasını sağlar. Lewin’in de belirttiği üzere gruptaki üyeler sosyal ilişkiler açısından bütünleşirken, bu durum pozitif bir güç halinde üyeleri gruba çeker. Sosyal sargınlığın grup içindeki gelişimi ise çeşitli öncülere bağlıdır. Bunlar, grup üyelerinin grup içinde dahil oldukları sosyal ağlar ve kişilerarası yakın ilişkilerin sayısı, gücü ve bu ilişkilerin örüntüleridir. Bireysel düzeyde ele alındığında, sosyal sargınlık iki göstergeye sahiptir. İlk gösterge üyelerin bireysel tutumlarıdır. Bu bireysel tutumlar üyeleri grupta kalmaya iterek gruba özdeşimlerini veya gruba bağlılıklarını sağlamaya yönelik olabileceği gibi gruba veya gruptaki üyelere yönelik farklı yaklaşımları da içerebilir. İkinci gösterge ise üyelerin bireysel davranışlarıdır. Bu davranışlar üyelerin gruptaki varlığını, gruba katılımlarını veya kişilerarası etkilere duyarlılıklarını sonlandıran, zayıflatan, koruyan veya güçlendiren davranışlardır. Bunun yanı sıra, gruba karşı duyulan ilgi ve bağlılıkla ilgili diğer davranışsal göstergeleri de içerebilir. Bireysel düzeydeki göstergelere ilişkin araştırmacılar tarafından ileri sürülen farklı olgular söz konusu olsa da, bireylerin gruba karşı olan ilgi ve bağlılıklarına değinen bu olgular kuramsal açıdan yakınlıklara sahiptirler. Görev sargınlığı ise ortak hedeflere ulaşmak üzere üyelerin sergiledikleri birlikte çalışma eğilimiyle ilgilidir. Örneğin, yarışma kazanmak veya şampiyon olmak bu hedeflerden bazılarıdır. Diğer bir ifadeyle, görev sargınlığı yüksek grup performansı üzerinde daha fazla etkilidir. Ancak en yüksek grup performansı için, gruptaki üyelerin, hem yüksek düzeyde sosyal sargınlık hem de yüksek düzeyde görev sargınlığı inançlarına sahip olmaları gerekir.

Grup sargınlığı literatüründe görülen grup-birey ayrımı ve grup içindeki etkileşimler neticesinde sosyal sargınlık ve görev sargınlığı biçiminde farklılaşan boyutlar, hiyerarşik model içerisinde dört farklı alt boyutun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu alt boyutlar grup sargınlığının ölçümünde kuramsal ve metodolojik bir yaklaşımın yerleşmesine önemli katkıda bulunmuştur. Alt boyutlar ve bu alt boyutlara ilişkin tanımlamalar aşağıda gibidir:

- Grubun Görevde Bütünleşmesi: Üyelerin, grupça belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşmak üzere görevler etrafında bütünleşmesini (Örnek ifade; “Takım olarak belirlediğimiz hedeflere ulaşmak üzere birlikte hareket ederiz.”),
- Grubun Sosyal Bütünleşmesi: Üyelerin gruba yönelik yakınlık, benzerlik ve bağlanma hislerini (Örnek ifade; “Takım olarak sezon dışında da birlikte zaman geçirmek isteriz.”),
- Grubun Görev Çekiciliği: Üyelerin, grubun çalışmalarına, üretkenliğine, hedefleri ve amaçlarına bireysel katılımları ile ilgili hislerini (Örnek ifade; “Sahada kaldığım süreden memnun değilim.”),
- Grubun Sosyal Çekiciliği: Üyelerin grup içindeki katılım, onaylanma ve sosyal etkileşimlere dair hislerini (Örnek ifade; “Bu takım üyesi olduğum en önemli sosyal gruplardan biridir.”) yansıtmaktadır.

Grup Sargınlığının Kavramsal Çerçevesi

Kavramsal çerçeveler, bir çalışma konusuna ilişkin temel kavramları içerisinde bulundurarak bu kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren, okuyucuların çalışma konusuyla ilgili bilgi sahibi olmasını ve anlayış geliştirmesini sağlayan sistematik betimlemelerdir. Bu nedenle bir çalışma konusuyla ilgili bütüncül bir yaklaşım geliştirmek adına kavramsal çerçeveler kullanılır.

Grup sargınlığının kavramsal çerçevesi Carron tarafından oluşturulmuştur. Grup sargınlığına yönelik yapmış olduğu çok boyutlu tanımlama bu kavramsal çerçevenin dayanağıdır. Kavramsal çerçeve içerisinde grup sargınlığını etkileyen faktörler ve grup sargınlığının sonuçları yer almaktadır. Bu faktörler beş başlık altında toplanmıştır:

- Bireysel Faktörler: Grup üyelerinin tipik özellikleri ve gruba katılım gerekçelerini belirten faktörlerdir. Üyelerin gruba katılım gerekçeleri görev motivasyonu, yakınlık motivasyonu ve kendilik motivasyonu ile açıklanabilir. Görev motivasyonu görev sargınlığı ile, yakınlık motivasyonu ise sosyal sargınlık ile ilişkilidir. Kendilik motivasyonu ise sporcunun performans sırasında ken-

di becerisindeki gelişmeyle birlikte edindiği keyif ile ilgilidir. Böylesine bir duygu sargınlığın her iki boyutuna da etki eder. Bireysel faktörler sporcudan sporcuya oldukça farklılaşabilir.

- Çevresel Faktörler: Grup sargınlığını etkileyen en genel ve kontrolü en zor olan faktörlerdir. Sporcu kontratları ve bu kontratlardan edinilen sorumluluklar, ailelerin beklentileri, takımın bulunduğu şehir, spor dalına özgü kurallar vb. faktörler grup sargınlığı üzerinde etkili olabilen çevresel faktörlerdir.
- Liderlik Faktörleri: Takım içinde liderlik davranışları gösteren bireylerin diğer sporcularla olan ilişkileri ve bu ilişkilerde sergilemiş oldukları liderlik stil ve davranışlarını kapsar. Antrenör-sporcu ilişkisi takımdaki sargınlık algısı üzerinde etkili olur. Sosyal destek ve pozitif geri bildirim gibi etkileşimler görev sargınlığını etkileyen dinamikler ortaya çıkarır. Antrenörlerin, takım hedefleri ile sporcuların takım içindeki rol ve görevlerine yönelik açık ve sabit bir iletişim kanalı yoluyla bildirimlerde bulunmaları yine grup sargınlığı üzerinde oldukça etkili olan bir diğer unsurdur. Katılımcı karar verme stilleri liderler ile sporcular arasındaki uyumluluk algısını pekiştirirken takımdaki sargınlık düzeyini de etkiler.
- Takım Faktörleri: Takımın ilgili spor bağlamındaki görevsel özellikleri, çalışma ve performans standartları, takım içindeki roller, takımın hedef birlikteliği, takım başarısı için duyulan istek gibi unsurlardır. Örneğin takım halinde edinilen başarı ve başarısızlık deneyimleri veya sporcuların takımda bulunma süreleri gibi unsurlar takımda yer alan sporcuların grup sargınlığı inançlarını etkiler. Yapılan sporun türü de grup sargınlığı üzerinde etkiye sahiptir. Etkileşimsel sporlarda (futbol, basket vb.) sosyal sargınlığın, bireysel sporlarda (yüzme, kürek, tenis) ise görev sargınlığının yüksek olması beklenir.
- Grup Sargınlığının Çıktıları: Grup sargınlığı beraberinde hem gruba hem de grubun üyelerine yönelik çeşitli sonuçlar doğurur. Bu sonuçlar grup üyeleri açısından değer-

lendirildiğinde çeşitli davranışsal etkilerin (Örn., diğer grup üyeleriyle çalışırken ne kadar çaba ortaya konacağı) yanında doyum ve verimlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Grup sargınlığının gruba özgü sonuçları ise takımın sağlamlığı (örneğin, özellikle güçlükler karşısında takımın hangi ölçüde bir arada kalabileceği) ve verimlilik unsurları ile ilgilidir.

Yüksek Grup Sargınlığı Oluşturmak İçin Kullanılabilecek Stratejiler

Yüksek grup sargınlığı inancı taşıyan takımların aynı zamanda yüksek grup performansı göstermesi beklenir ancak böylesi bir durum ile karşılaşmak her zaman mümkün değildir. Yüksek düzeyde takım sargınlığı inançları için sporcuların içerisinde bulundukları takıma bireysel anlamda bağlanmış olmaları gerekir. Bu bağ sayesinde iletişim ve uyum prensiplerine, takım çalışması ve dayanışmaya, adalet ve hesap verilebilirliğe yönelik ortak bir değer algısı oluşur. Bu değer algılarının takım düzeyinde paylaşılması, sporcuların saha içinde ve saha dışında bu ortak değerler çerçevesinde hareket etmelerini sağlar.

Bir spor takımının veya bir egzersiz grubunun grup sargınlığı inançlarını geliştirmek üzere çeşitli yöntem ve teknikler kullanılabilir. Bu teknik ve yöntemlerin grup sargınlığı üzerindeki etkisi antrenörler/liderler ve sporcular arasındaki açık ve etkili bir iletişim süreciyle ortaya çıkmaktadır.

Takım içindeki iletişim grup sargınlığı üzerinde döngüsel bir etkiye sahiptir. Görev ve sosyal unsurlara yönelik iletişimin artması ile grup sargınlığı da gelişir. Grup sargınlığının gelişmesi ile sporcular arasındaki uyum artacak ve böylelikle takım içindeki iletişim bundan olumlu anlamda etkilenecektir. Sporcular ile antrenörler/liderler arasında açık bir iletişim kanalının olması, aynı zamanda takım içerisinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları engelleme potansiyeli sunmaktadır.

Takım içinde her sporcuya özgü çeşitli roller tanımlanmıştır. Antrenörler bu rolleri sıklıkla vurgulayarak takım başarısı için neden önemli olduklarını açıklamalıdır. Takım içinde kendi rollerini önemsiz olarak algılayan sporcuların artması, takımdaki duyarsızlığı besleyen önemli bir durumdur. Takımdaki duyarsızlık arttıkça sporculardaki empati hissi azalacak ve birbirlerini destekleme davranışları azala-

caktır. Böylesi bir durumun ortaya çıkmaması adına antrenörlerin takımdaki rolleri açıkça belirtmesi ve sporculara bu rolleri çerçevesinde takıma katkı sağlama imkânı tanınması gerekmektedir.

Her takım içerisinde çeşitli alt birim oluşumları görülebilir. Bu alt birimlerdeki sporcular birbirlerini daha fazla desteklemelidirler. Örneğin, futbolda savunmadan sorumlu oyuncuların birbirleriyle olan ilişkileri ve bu görev çerçevesinde birbirlerini destekleyici davranışlar göstermeleri oldukça önemlidir. Takım başarısı için savunma oyuncuları arasındaki uyumun üst düzeyde olması gerekir. Ancak alt birimler ile sosyal klikler karıştırılmamalıdır. Sosyal klikler takıma zarar veren oluşumlardır. Sosyal klikler sporcu ihtiyaçlarının karşılanmadığı zamanlarda, sporcular arasında ayırım gözetilen durumlarda ve mağlubiyetler sonrasında oluşabilir. Antrenörler bu sosyal kliklerin oluşum nedenlerini anlayabilmeli ve bu oluşumlara son verebilmelidir.

Birey ve takım bazında zorlayıcı (meydan okuyucu) hedefler belirlemek yüksek performansı tetikleyen bir unsurdur. Ancak bu hedeflerin oldukça açık ve anlaşılır ölçüde belirlenmesi ve sporcuların becerilerine yönelik olması gerekir. Sonuç odaklı hedefler grup sargınlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurabilir.

Üyelerin içerisinde bulunduğu gruplar kendi takım kimlikleri aracılığıyla diğer gruplardan farklılaşmalıdır. Sporculara, kendilerini ve içerisinde bulundukları takımı özel hissettirmek gerekir. Takıma özgü kıyafetler veya sosyal etkinlikler takım kimliğinin gelişmesini sağlayarak grup sargınlığı üzerinde etkili olurlar.

Antrenörlerin/liderlerin sergiledikleri dönüşümsel liderlik davranışları grup sargınlığını olumlu yönde etkiler. Yüksek performans standartları belirlemek, takım hedeflerini benimsetebilmek, kişisel kazanımlardansa takım iyiliğini ön plana çıkarmak, uygun bir rol model olmak ve ilham verici bir motivasyon kaynağı olarak hareket etmek grup sargınlığı inançlarını besleyen davranışlardır.

Takımlarda veya egzersiz gruplarında sporcu/üye kaybının fazla olması, uyum sorunları doğurur. Bir gruptaki üyeler ne kadar fazla bir arada kalırsa o denli yaklaşır ve bu durum uyum gösterme eğilimiyle sonuçlanır. Bu nedenle üye kaybının fazla olduğu gruplarda görece daha eski üyelerin yeni üyeler ile ilgilenmeleri ve yakınlık kurmaları grup sargınlığının gelişimi adına önemlidir.

Antrenörlerin takım toplantıları çerçevesinde sporcuların olumlu veya olumsuz görüşleri için dürüst, açık ve yapıcı bir ortam sağlamaları gerekir. Bu sayede hatalardan ders çıkarmayı kolaylaştıran ve var olan hedefleri yeniden değerlendirmeyi mümkün kılan bir takım ortamı oluşur. Olumsuzlukların olmadığı bir takım ortamında böylesi toplantılar sporcular arasındaki yakınlaşmayı sağlarken birbirlerine yönelik paylaşımların artmasına yol açar.

Futbol, voleybol ve basketbol gibi bütünleşme ve koordinasyon gerektiren etkileşimsel sporlarda, sezon öncesi takım yeterliliğine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların grubun görev çekiciliğini beslediği bilinmektedir. Bu sayede sporcu, takımın elde ettiği sonuçlara ve belirlediği hedeflere yönelik kendi katkısını değerlendirebilmektedir. Dolayısıyla sporcuların hem kendi hem de takımlarının yeterliği ile ilgili inançlarını geliştirecek veya koruyacak süreçler işletmek grup sargınlığı üzerinde etkili olmaktadır.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Grup ve takım arasındaki farkları ifade edebilme
- 2 Takımı oluşturan faktörleri ve takım birlikteliği kavramını tanımlayabilme
- 3 Takım birlikteliğini sağlamak için gerekli stratejileri kavrayabilme

Araştır 1

Koçlar ve liderler takım birlikteliğini sağlamak için ne-ler yapabilir? Araştırınız.

İlişkilendir

Spor ortamında takımların birlikteliklerini sağlamak için yapmış olduğu etkinlikler ile bu bölümde öğrendiklerinizi ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Takım birlikteliğini sağlamak için ne tür stratejiler izleyebileceğinizi çevrenizle paylaşınız.

SPORDA ZİHİNSEL DAYANIKLILIK

Genel olarak bir başarı veya uyum sağlama süreci olarak tanımlanan **zihinsel dayanıklılık**, stresin olumsuz etkilerini azaltan ve var olan durum ya da olaya uyumluluğu destekleyen bir faktör olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, zihinsel dayanıklılığı, zor yaşamsal deneyimler karşısında kişinin kendisini toparlama gücü veya değişimin ya da felâketlerin üstesinden gelme becerisi olarak da tanımlamak mümkündür. İnsanlar karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında başlangıçta olumsuz duygu durumları yaşamakla birlikte, stres yaratan olaylar ile hayatlarını değiştirebilen durumlara zaman içerisinde çoğunlukla uyum sağlayabilmektedirler. Bu uyumun sağlanmasında en temel faktör, kişilerin bir takım adımlar atmasını gerekli kılan, çaba ve zaman gerektiren devamlı bir süreç olan zihinsel dayanıklılık olgusudur. Zihinsel dayanıklılık; terslik, başarısızlık, çatışma ve artan sorumluluk gibi bir takım olumsuz olaylarda kendini toparlama gücü ve eski haline gelebilmek için geliştirilebilir pozitif psikolojik kapasite şeklinde ifade edilebilmektedir. Zihinsel dayanıklılık, farklı stres kaynaklarının oluşturduğu baskı karşısında kişisel hedeflere ulaşabilme becerisi olarak tanımlanabilmektedir. Zihinsel dayanıklılığı yüksek olan bireyler, günlük etkinliklere ve işlerine daha fazla bağlanmakta, yaşamlarını denetim altında tutmakta ve beklenmedik değişiklikleri gelişme için bir fırsat olarak görmektedirler. Dayanıklılık düzeyi düşük bireylerde ise, uzaklaşma, çabuk vazgeçme, istikrarsızlık, dışsal kontrol odağı ve değişikliğe karşı direnç görülmektedir. Zihinsel dayanıklılık ilk bakışta, stresin olumsuz etkilerini azaltan ve uyumluluğu destekleyen bir kişilik özelliği olarak görülmektedir. Bu açıdan bazı araştırmalar genetik özelliklere odaklanarak bazı kişilerin zihinsel anlamda dayanıklı olarak doğduklarını öne sürmektedir. Fakat yapılan çalışmalar zihinsel dayanıklılığın öğrenilebilir bir kişisel özellik olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Bu noktada zihinsel dayanıklılık, karşı karşıya kalınan gerçekler karşısında algılanarak fark edilen, öğrenilen ve gelişimsel süreç içeren bir olgu olmaktadır. Bu bağlamda, araştırmacılar zihinsel dayanıklılığı baskı ve zorluklarla etkili başa çıkma, terslikler ve başarı-

sızlıklar sonrasında yeniden toparlanma, mücadele etme, ısrarcı olma ve vazgeçmeme, kendi ve başkaları ile yarışma, kötü durumlardan etkilenmeme ya da esnek olabilme, kendi geleceğini kontrol altına almada sağlam bir inanca sahip olma, baskı ile gelişme gösterme, üstün zihinsel beceriye sahip olma gibi kavramlar ile açıklamaktadırlar.

✓ **Zihinsel dayanıklılık;** terslik, başarısızlık, çatışma ve artan sorumluluk gibi bir takım olumsuz olaylarda kendini toparlama gücü ve eski haline gelebilmek için geliştirilebilir pozitif psikolojik kapasitedir.

Zihinsel Dayanıklılığa Kuramsal Bakış

Zihinsel dayanıklılık kavramına kuramsal açıdan ilk yaklaşım Kelly (1955) tarafından oluşturulan “Kişilik Yapısı Kuramı” (Personality-Construct Theory)’dır. Kişiliğin özgün olduğu görüşünü temel alan Kelly’nin yaklaşımı; kişiliğin benzersiz olmasının büyük oranda karşılaşılan olayları algılama, yorumlama ve ifade etmedeki farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zihinsel dayanıklılığın temeli varsayılan bir diğer kuram ise Raymond Cattell (1957) tarafından oluşturulmuştur. Temelde kişilik üzerine yapılan çalışmalarda Raymond Cattell (1957) zihinsel dayanıklılığı, 16 Faktörlü Kişilik Ölçeği ile değerlendirilen kişilik yapısının bir parçası olarak ele almıştır. Cattell (1957), yüksek zihinsel dayanıklılık skoruna sahip bireyleri gerçekçi, bağımsız, sorumluluk sahibi, dayanıklı, zorluklarla başa çıkabilen bireyler olarak tanımlamıştır. Bu ölçek psikoloji alanında sıklıkla kullanılmasına rağmen spor ortamında zihinsel dayanıklılığın ölçülmesinde kullanılmamıştır. Cattell’in zihinsel dayanıklılığı kişiliğin önemli bir parçası olarak görmesiyle birlikte araştırmacılar da çalışmalarını zihinsel dayanıklılık kavramı üzerinde yoğunlaştırmaya başlamışlardır. Kobasa (1979), bireyin hastalık başlangıcı veya stresli yaşam olayları ile karşılaştığında bir direnç kaynağı olarak çalışan kişilik özelliğine “psikolojik dayanıklılık” (psychological hardiness) adını vermiştir. Kobasa’ya (1979) göre, sağlam kişilik, kontrol (çeşitli yaşam koşullarında kontrole sahip olma), bağlılık (yaptığı işe kişinin kendini adanması) ve mücadele (her ne koşulda olursa olsun mücadeleyi ve çabayı bırakmama) yapılarından oluşmaktadır.

Daha sonraki yıllarda Kobasa (1979) tarafından ileri sürülen “Sağlam Kişilik Modeli”ni (Hardy Personality Model) temel alan Clough, Earl ve Sewell (2002) zihinsel dayanıklılık kavramını geliştirmişlerdir. Clough ve arkadaşları (2002), sporculardan topladıkları veriler ışığında zihinsel dayanıklılığın Kobasa’nın (1979) modelinden farklı olarak kontrol, bağlılık, mücadele ve güven kavramlarından oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Bu model, sağlam kişiliğe sahip bireylerin zorluklarla daha iyi mücadele edebilen ve daha dayanıklı kişiler olduklarını ortaya koymaktadır.

Genel olarak zihinsel dayanıklılık, olumsuz durumlar karşısında başarı ve yüksek performans için kullanılacak olan bir grup psikolojik kavramın temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Connaughton ve arkadaşları bu tanımlar çerçevesinde zihinsel dayanıklılık gelişiminin kişisel özellikler (kişilik, baş etme becerisi), çevresel koşullar (aile, antrenör) ve kritik durumlardan (müsabaka durumu, güçlü rakip) etkilenen uzun ve karmaşık bir süreç olduğunu ileri sürmektedirler.

Sporda Zihinsel Dayanıklılık

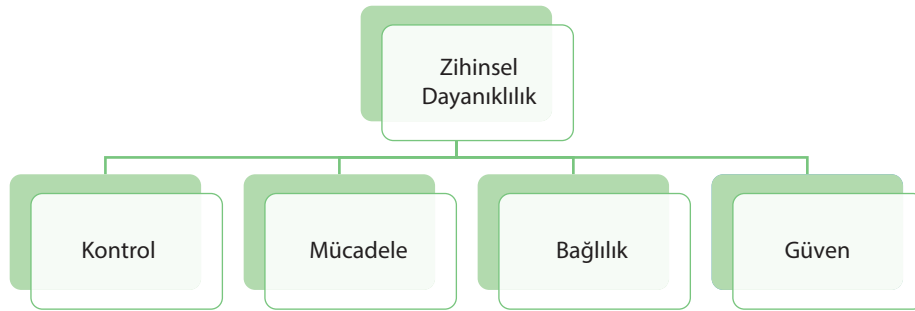
Günümüzde spor ortamında yüksek performans elde etmek için sporcunun fiziksel yeterliliğin yanı sıra psikolojik yeterliliğinin de önemli olduğu kabul edilmiş bir gerçektir. Son yıllarda spor psikologlarının üzerinde durdukları konulardan biri olan zihinsel dayanıklılık, sporcular ve antrenörler için özellikle müsabaka dönemlerinde yüksek performans adına büyük önem taşımaktadır. İlk zamanlar kişiliğin bir parçası olarak kabul edilen zihinsel dayanıklılık kavramı zamanla sporcular için psikolojik performans göstergesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bilindiği üzere spor ortamı pek çok zorluk, problem, stres ve hatta başarısızlık gibi kavramları bünyesinde barındırabilmektedir. Bu nedenle sporcuların başarıya ulaşabilmeleri ya da çabuk toparlanabilmeleri için bu tarz olumsuz durumlar karşısında zihinsel dayanıklılıklarını mümkün olduğu kadar yüksek tutmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, zihinsel dayanıklılık sadece olumsuz durumlarda gerekli olan bir unsur olarak da görülmemelidir. Araştırmacılar ve spor psikologları tarafından zihinsel dayanıklılık ile ilgili varılan genel görüş spor ortamındaki başarılı performans için çok yönlü bir yapı olduğu yönündedir.

dikkat

Özellikle profesyonel sporcular, binlerce izleyici önünde sıklıkla yoğun bir baskı altında olmaktadır. Bu gibi durumlarda baskı, stres ve olumsuzluklarla baş edebilme, başarısızlıktan sonra tekrar toparlanabilme ve duygusal olarak dayanıklı olabilme becerileri zihinsel olarak dayanıklı sporcuyla diğerlerinden ayırmaktadır.

Zihinsel dayanıklılık kavramının geliştirilmesinde önemli bir role sahip olan “Kişilik Yapısı Kuramı” (Personality-Construct Theory) Kelly (1955) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kurama göre, insanlar kendilerini, dünyayı, olayları anlamaya çalışmakta ve bu çabanın bir ürünü olarak kafalarında dünyayı yorumlamakta kullandıkları çeşitli şemalar oluşturmaktadır. Kelly kuramını “kişinin süreçleri (duygu, düşünce, davranış ve yaşantı) psikolojik olarak, olaylara ilişkin beklenti yollarıyla biçimlenir” şeklindeki temel bir düşünce ile ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, “Kişilik Yapısı Kuramı”, bireylerin oluşturdukları bu şemalar yardımıyla karşılaştıkları durumlar ile başa çıkabilme sürecini

açıklamaktadır. Spor ortamında ise zihinsel dayanıklılık ile ilgili yayınlanan ilk çalışma 2001 yılında Fourie ve Potgieter tarafından yapılmıştır. Fourie ve Potgieter, 131 antrenör ve 160 elit sporcudan zihinsel olarak dayanıklı bir sporcuda olması gereken özellikleri listeleyp sıralamalarını istemişlerdir. Yapılan analizler sonrasında zihinsel dayanıklılığın 12 yapıdan oluştuğunu ortaya koymuşlardır. Bu yapılar, “güdülenme düzeyi, baş etme becerisi, güven, bilişsel beceri, disiplin, yarışmacılık, fiziksel ve zihinsel gereklilikler, takım uyumu, hazırlık becerileri, psikolojik dayanıklılık, etik ve inanç” olarak sıralanmıştır. Çalışmada açık uçlu sorulara katılımcılardan alınan yanıtlar doğrultusunda antrenörler için en önemli yapının “konsantrasyon”, sporcular için ise en önemli yapının “azim-çaba” olması çalışma bulgularının ve yorumlarının eleştiri almasına yol açmıştır. Bu nedenle, bu çalışma spor ortamında zihinsel dayanıklılık ile ilgili ilk yayın olmasına rağmen spor ortamında herhangi bir davranış kuramına temel oluşturamamıştır. Daha sonraları Clough ve arkadaşları tarafından 4C modeli geliştirilmiştir. Bu modele göre Clough ve arkadaşları, zihinsel dayanıklılığın dört alt boyuttan oluştuğunu açıklamışlardır (Şekil 3.1).

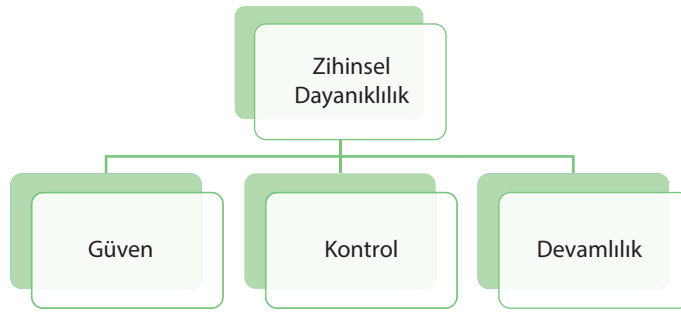
Şekil 3.1 4C Modeli.

Kaynak: Clough, Earle ve Sewell, 2002.

Modelde yer alan bileşenler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- *Kontrol (Control)*: Sporcunun durum üzerinde kontrol sahibi olması, zorlayıcı ve olumsuz bir durumda soğukkanlılığını koruması ve arzu edilen bir sonucu sağlayabilmesi,
- *Mücadele (Challenge)*: Spor ortamında sporcunun zorlukları, problemleri tehdit olarak algılamak yerine bunları fırsat olarak görerek kendini geliştirmesi,
- *Bağlılık (Commitment)*: Sporcunun spor ortamındaki zorluklar ve engellere rağmen hedeflere ulaşması, görevi başarılı bir şekilde yürütme becerisine sahip olması,
- *Güven (Confidence)*: Sporcunun spor ortamında işler yolunda gitmediğinde kendine olan inancını sürdürmesi.

Sheard ve arkadaşları ise zihinsel dayanıklılığın kavramsallaştırılmasında 4C modeline benzer olarak üç temel bileşen ileri sürmüşlerdir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 3C Modeli.

Kaynak: Sheard ve arkadaşları, 2009

Söz konusu bileşenler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- *Güven (Confidence)*: Sporcunun mücadele gerektiren zor durumlarda hedefe ulaşmak için yeteneklerine inanması ve rakiplerden daha iyi olduğunu düşünmesi,
- *Kontrol (Control)*: Sporcunun baskı altında veya beklenmedik durumlar karşısında soğukkanlılığı koruması, kontrollü ve rahat olması,
- *Devamlılık (Constancy)*: Sporcunun belirlenen hedefler doğrultusunda sorumluluk alması, konsantre olması ve mücadele etmesi.

Son yıllarda zihinsel dayanıklılığın spor ortamındaki öneminin giderek artmasıyla birlikte zihinsel dayanıklılık ile diğer kavramlar arasında yapılan çalışmaların sayısında da bir artış görülmeye başlandı. Sheard, zihinsel dayanıklılığı sportif başarının temel taşı olarak görmektedir. Aynı zamanda zihinsel dayanıklılığın psikolojik beceri antrenmanları ile birlikte geliştirilebileceğini de savunmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Pek çok bilimsel çalışmada psikolojik becerilerin zihinsel dayanıklılığın gelişmesinde etkili olduğu ortaya konulmuştur.

Sporda Zihinsel Dayanıklılığın Geliştirilmesi

Spor psikolojisi, sporcuları zihinsel ve duygusal yönden hazırlayan, geliştiren ve koşullar ne olursa olsun kapasitelerinin en üst sınırında performans göstermelerini sağlayan bir disiplindir. Bu bağlamda, spor psikolojisi uygulamalarına yönelik çalışmalar (psikolojik beceri antrenmanları) sporcunun performansını, özellikle fiziki performansının yanı sıra duygusal ve psikolojik yönden sporcuyu

olumlu duruma getirecek çalışmaları kapsamaktadır. Zihinsel dayanıklılığın geliştirilmesine yönelik uygulanan stratejilerin temeli olan psikolojik beceri antrenmanları sporcuları rakiplerinden ayıran psikolojik özelliklerin kazandırılması anlamına gelmektedir. Sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeyine etki eden pek çok faktör olmakla birlikte bu düzey psikolojik beceri antrenmanları ile geliştirilebilmektedir. Literatürde psikolojik beceri antrenmanı, sporcuların daha iyi performans ortaya koymalarına, daha başarılı sonuçlar elde etmelerine ve daha sağlıklı bir spor yaşantısı geçirmelerine yardımcı olan zihinsel aktiviteler olarak tanımlanmaktadır. Bu psikolojik beceriler, gevşeme, stres yönetimi, hedef belirleme, dikkat ve konsantrasyon yönetimi, uyarılma kontrolü, imgeleme (hayal etme), özgüveni yapılandırma ve güdülenme yönetimi gibi konuları içermektedir. Sporcuların zihinsel dayanıklılıklarını geliştirmek amacıyla bu psikolojik becerilerin sporculara eğitimler ile kazandırılması gerekmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, imgeleme, gevşeme, hedef belirleme ve olumlu içsel konuşma antrenmanlarının sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerini yükselttiği görülmektedir. Sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerinin yüksek tutulması için de öncelikle kendine güven, kontrol ve devamlılık özelliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerini geliştirmeye yönelik kullanılan stratejiler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Psikolojik beceri antrenmanlarının düzenlenmesi ve sporculara bu psikolojik becerilerin kazandırılması (imgeleme, gevşeme, hedef belirleme vb. antrenmanlarının düzenli olarak yapılması),
- Antrenman ortamının müsabaka ortamına yakın uyarlanması,

- Dikkat dağıtıcı unsurların varlığında antrenman yapılması,
- Sporculara özel hedeflerin belirlenmesi (ulaşılabilir, gerçekçi, ölçülebilir hedefler),
- Sporculara hem kısa hem de uzun vade hedeflerin belirlenmesi,
- Değişen durumlara adaptasyonun artırılması (yeni driller ile zorluğun antrenmanda artırılması),
- Devamlı farklı ortamlar sunarak yeni zorluklar oluşturulması ve bunlara çözüm bulunmasının beklenmesi,
- Mücadele esnasında zorlu koşullarla karşı karşıya kalındığının hayal edilmesi ve bu koşullar için çözüm üretilmesi,
- Müsabaka kaygısının kaçınılmaz olduğunun kabul edilmesi ve onunla başa çıkılabileceğinin bilinmesi,

- Başkalarının iyi veya kötü performanslarından olumsuz etkilenilmemesi,
- Liderlik becerilerinin gelişimine yönelik çalışmaların yapılması.

dikkat

Zihinsel dayanıklılık; güdülenme, konsantrasyon, özgüven gibi pozitif psikolojik kavramlarla ilişkilendirilen, hayal etme, hedef belirleme, gevşeme teknikleri gibi psikolojik beceri antrenmanları ile gelişen hem kalıtsal hem çevresel faktörlerin etki ettiği, baskı ve zorluklarla baş etmeyi sağlayan ve her koşulda üst düzey performansı hedefleyen çok yönlü psikolojik bir yapıdır.

Araştırmalarla İlişkilendir

Aşağıda verilen makaleler konuya ilişkin önemli okuma metinleri arasında yer almaktadır.

Altıntaş, A. & Bayar Koruç, P. (2017). Sporda Zihinsel Dayanıklılık Envanteri'nin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi (SZDE). Spor Bilimleri Dergisi. 27;4, 163-171.

Yarayan, Y.E., Yıldız, A. B & Gülşen D.B.A. (2018). Elit düzeyde bireysel ve takım sporu yapan sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 11-57.

Öğrenme Çıktısı

- 4 Zihinsel dayanıklılık kavramını tanımlayabilme
- 5 Zihinsel dayanıklılık kavramının spordaki önemini açıklayabilme
- 6 Sporda zihinsel dayanıklılık kavramını geliştirme stratejilerini sıralayabilme

Araştır 2

Spor ortamında zihinsel dayanıklılığın ön plana çıktığı durumların neler olabileceğini araştırınız.

İlişkilendir

Spor ortamında karşılaşılan zorluklar ile bu bölümde öğrendiklerinizi ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Zihinsel dayanıklılığı geliştirmeye yönelik kullanılan stratejileri çevrenizle paylaşınız.

SPORDA TÜKENMİŞLİK, AŞIRI ANTRENMAN VE SAĞLIKSIZ DAVRANIŞLAR

Sporcuların başarı yolunda karşılaştıkları, kındıkları ya da başa çıkmak zorunda oldukları pek çok farklı durum vardır. Bu durumların her biri, yoğunluğu farklı olmakla birlikte birer stres faktörüdür ve sporcuların yıpranmasının olası nedenlerindendir. Her bireyin bu içsel ve dışsal stres faktörlerini algılamaları, bu faktörlere yaklaşımları veya üstesinden gelme stratejileri farklıdır. Bundan dolayı, fiziksel ve zihinsel yıpranma aynı zamanda da süregelen bu yıpranma ile başa çıkma durumunu sadece spor branşı, spor yaşı, sosyal çevre, antrenör özellikleri ya da kişilik özelliklerine göre öngörmenin mümkün olmadığı düşünülmekte ve belirli bir sınıflamanın yapılamayacağı savunulmaktadır.

Sporda Tükenmişlik ve Aşırı Antrenman

Tükenmişlik hem günlük yaşamda hem de spor bilimleri alanında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konu haline gelmiştir. Farklı meslek alanlarında gözlenen ve irdelenen bir konu olarak tükenmişlik; belirli bir aktivitenin sürekli tekrarlanması, içsel ya da dışsal faktörlerin eskisinden farklı algılanması, fiziksel, zihinsel ve sosyal uyarıların yoğun yaşanması ve bunlara olan tepkilerin yetersiz kalması ile şekillenir.

İnsan temelli meslek gruplarını kapsayan pek çok araştırmada yer verilen tükenmişlik kavramı, sporcular özelinde de çalışılmıştır. *Sporcu tükenmişliği, en temelde gerçekliğe ters düşen başarı bağlanımı ile gelen zihinsel, duygusal ve fiziksel bitkinlik durumu olarak tanımlanır.* Bu bitkinlik durumu birey/sporcu kendine fazla yüklenildiğini, yaptığı şey üzerinde kontrolü kaybettiğini ya da adil davranılmadığını hissettiğinde, ödüllendirilmediğinde ve yaptığı iş/içinde bulunduğu durum ile kendi değerleri bağdaşmadığında ortaya çıkmaya başlar.

Literatürde bir “sendrom” olarak nitelendirilen sporcu tükenmişliği, süregelen duygusal ve fiziksel bitkinlik, spora karşı duyarsızlaşma ve azalan başarı hissi deneyimleri ile karakterize olur. Tükenmişliğin gelişim sürecinde sporcunun kişiliği, motivasyonel faktörler, içinde bulunduğu çevre ve tüm bunlara ilişkin algısı önemli rol oynamaktadır. Sporcularda tükenmişliğin oluşmaya başlamasında

belirleyici birkaç faktör vardır. Bunlar, özelde sporcunun yapması gerekenler, sahip olduğu kaynaklar, davranışlarının sonuçları ya da anlamı olarak özetlenebilir. Genel çerçevede bu faktörler spor ortamındaki değişkenler ile başa çıkabilmedeki başarısına dair değerlendirme sonucu elde edilen duygusal, fiziksel ve sosyal çıkarımlardır.

dikkat

Sporcularda tükenmişliğin oluşmaya başlamasında belirleyici faktörler; sporcunun yapması gerekenler, sahip olduğu kaynaklar, davranışlarının sonuçları ve spor ortamındaki değişkenlerle başa çıkabilmedeki başarısına dair değerlendirme sonucu elde edilen duygusal, fiziksel ve sosyal çıkarımlardır.

Bireysel ve çevresel kaynaklar talepleri karşılamadığında, stres davranışı yönetmeye başladığında, fiziksel yük arttığında, yorgunluk kronik hale geldiğinde ve performansla ilişkili konularda yetersizlik hissi öne çıkmaya başladığında sporcu, eskiden eğlenceli bir aktivite olan spordan kendini çekmeye başlar. Tükenmişliğin yıkıcı sonucu olarak; iş, yaşam ve diğer bireylere karşı olumsuz tutumlar geliştirilmesi ve idealizm, enerji, amaç kaybını takiben fiziksel, zihinsel ve duygusal çöküş meydana gelmektedir.

dikkat

Tükenme yalnızca psikolojik bir olgu değil, aynı zamanda fizyolojik ve sosyal olguların etkileşimsel bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Artan antrenman yükü sporcuların fiziksel olarak bitkin düşmesine yol açmaktadır. Kaliteli bir toparlanma süreci olmadan tekrar antrenman yüklemesi, akabinde de beklenen üst düzey sportif performans, sporcuların zamanla tükenmesine zemin hazırlamaktadır.

Aşırı antrenman, performansta düşüş ile sonuçlanan, bireylerin adapte olabilmesi için fazla yoğun ve uzun süreli antrenman yükü olarak tanımlanmaktadır. Bu durum aynı zamanda, antrenman

sürecinin yorgunlukta doruk noktalara çıkması ile sonuçlanacak kadar normal olmayan şekilde uzatılması şeklinde açıklanmıştır. Aşırı antrenman durumu tüm sporcular için aynı değildir. Aşırı antrenmanın deneyimlenmesinde bireysel farklılıklar ve yeterliklerin ön planda olduğu ifade edilmektedir. Genel olarak bakıldığında, sporcuların aşırı antrene olmasında yıl boyunca süren antrenman periyotları ve yoğun antrenman birimlerine erken yaşta başlamanın etkili olabileceği görülmektedir. Bununla birlikte, çok fazla stres ve baskı, sayıca fazla alıştırma ve fiziksel antrenman, fiziksel bitkinlik ve beden ağrıları, fazla tekrardan kaynaklanan sıkıntı, yetersiz dinlenme, uygun/yeterli uykunun olmaması gibi durumların fazla yüklenmeye (aşırı antrenman) sebep olabileceği bilinmektedir. Fazla yüklenmeye maruz kalan sporcu içinde bulunduğu durumda (sahada ya da günlük yaşamda) neler olup bittiği ve ne yaptığı/ne yapması gerektiği konusunda hiçbir kontrolü olmadığını hisseder. Sporcuda duygusuzluk, ilgisizlik, mod değişimleri, iştah kaybı gibi psikolojik ya da dinlenik kalp atımında artış, sızi, kas ağrısı, geç toparlanma, sindirim bozuklukları gibi fizyolojik değişimler gözlemleniyorsa sporcu aşırı antrenman sinyalleri veriyor demektir. Sporcuların aşırı antrenman deneyimine ne kadar yakın olduklarının fark edilmesinde bu sinyallere dikkat edilebilir.

dikkat

Sporcuların aşırı antrenman durumundan korunmalarında içsel ve dışsal antrenman yükünün kontrolü, sporcuların bu konudaki algısı ve bu doğrultuda kendilerini nasıl konumlandırıdıklarının tespiti önemli bir yere sahiptir.

Farklı zihinsel, fiziksel ve sosyal stres faktörlerinin (performans baskısı, antrenman şiddetinin korunması veya arttırılması, maruz kalınan uyaranların hafiflememesi vb.) etkileşimsel olarak bir araya gelmesi sporcunun zamanla yorulmasına yol açmaktadır. Bu yoğun uyaran alımının devam etmesi, organizmanın bu durum ile başa çıkamaması ve takiben tüm uyaranlara olumsuz tepki vermesi ile sonuçlanmaktadır. Bu sonuç aslında organizmanın (biyopsikososyal bir varlık olarak bireyin) tükenmişliğini göstermektedir.

Sporda Tükenmişlik Durumunun Belirtileri ve Korunma Yöntemleri

Tükenme/tükenmişlik, bir anda meydana gelen ya da ani bir tetiklenme ile açığa çıkan bir durum değildir. Tükenmişlik, uzun dönemi kapsayan bir olgudur. Bu süre zarfında, sporcu tükenmeye başladığının sinyallerini verir. Tükenmişlik yaşayan sporcular sporu bırakabileceği gibi, spor ortamında kalmaya devam da edebilirler.

dikkat

Antrenörlerin, tükenmişlik durumunu fark edebilmeleri için sporcularını gözlemlemeleri ve takip etmeleri gerekmektedir. Bu gözlem sporcuların iletişim şekillerinden sakatlanma sıklıklarına, duygu durumlarından (mod) yorgunluk indekslerine kadar pek çok farklı kavramı içine alan geniş bir yelpazede olmalıdır.

Kesin olarak belirtilmese de genel hatlarıyla; aşırı idealist olan, çalışmalarını çok yoğun ve uzun sürdüren, kendini fazla adayan, mükemmeliyetçi ve başkası odaklı sporcuların tükenmeye daha yakın sporcular oldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra, çok atılgan olan (her şey için gönüllü olan, çok fazla girişimde bulunan), maç, antrenman, sakatlık, transfer gibi pek çok farklı konuda sürekli endişelenen, kişiler arası ilişkileri zayıf olan ve zayıf sağlık alışkanlıklarına (kötü beslenme vb.) sahip sporcuların da fiziksel ve psikolojik olarak daha çabuk yorulmaları ve devamında da tükenmişlik yaşamaları daha olasıdır.

Tükenmişliğin belirlenmesinde süreç içinde gözlemlenebilecek olan durumlar; motivasyonun azalması, kronik yorgunluk, kaygı ve sıkılma, artan/geçmeyen fiziksel rahatsızlıklar (baş ağrısı, mide krampları, yaralanmalar vb.), yeme bozuklukları, uyku sorunları, aidiyet hissinin kaybolması, kafa karışıklığı ve unutkanlık/hatırlama sorunları olarak sıralanabilir.

Sporcuların oluşması için belirli bir süreç gerektiren, fiziksel, zihinsel ve sosyal bağlamda ve bireysel düzeyde değişebilen tükenme durumundan korunabilmesi mümkündür. Antrenörlere tükenmeyi önleme girişimlerinde yardımcı olabilecek uygulama önerileri şöyle sıralanabilir:

- Antrenman serilerinin ya da birimlerinin monoton hale gelmemesi, gereğinden fazla antrenman yapılmaması: “Fazla her zaman iyidir.” efsanesinin doğru olmadığının hatırlanması.
- Kısa bir mola vermek: Süregelen stresten uzaklaşmak zihinsel sağlık için çok önemlidir ve bu mola yorgunluğu heves/coşkuya çevirir.
- Bazı karar süreçlerine sporcuların da dahil edilmesi ve antrenman planına zihinsel antrenman periyotlarının eklenmesi.
- Yarışma öncesi gerginlik kadar yarışma sonrası gerginliğin ve rahatlama stratejilerinin yönetiminin ve eğlence faktörünün unutulmaması.

Bunun yanı sıra sporcu bağlılığının artırılmasının, tükenmişliğin önlenmesinde etkili bir yeri olduğu ispatlanmıştır. Bağlılık kavramı, içerisinde coşku, güven ve adanmışlık gibi unsurları içerir. Sporcuların branşlarına (yaptıkları işe) olan bağlılıklarının artırılması ya da bunun göz önüne alınması, sporcunun kendini sahaya ait hissetmesini, orada kalmak istemesini ve bunun gerekliliklerini yerine getirmek için çaba harcamasını sağlayacaktır. Sporcuların değerli hissetmesinin, ortaya konan çaba ve performans için içsel yada dışsal ödüller ile beslenmesinin ve sosyal olarak desteklenmesinin tükenmişliği önlemede önemli olduğu belirtilmiştir. Sporcunun yer aldığı takımın değerleri ile kendi değerleri örtüştüğünde; yaptığı antrenmandan, bulunduğu çevreden ya da branşını icra etmekten keyif aldığı sürece spor ortamında kalmak isteyecektir. Aksi takdirde sporcu kendini sosyal olarak iletişime kapatacak/geri çekecek, psikolojik olarak kaygı, net düşünememe, isteksizlik gibi olumsuz durumlarda kalacak ve fizyolojik olarak sakatlanmalara açık hale gelecektir.

Sporada Sağlıksız Davranışlar

Sporcularda gerek toparlanma gerek performans gerek de genel sağlık açısından beslenmenin çok önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Spor branşının gerekliliklerine, antrenman periyotlarına hatta sporculara özgü beslenme sistemlerinin olduğu; beslenmenin hem genel hem de turnuva, antrenman yükünün değişmesi, toparlanma gibi özel zaman aralıklarında sporcu için önemli bir değişken olduğu bilinmektedir. Bireysel veya sosyal ola-

rak artan performans beklentisi, antrenman yüklerinin artması, toparlanma sürelerinin kısalması, beden algısı ya da toplumun güzellik algısı (toplumsal cinsiyet yargıları dahil) sporcuların sağlıksız davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir.

Sporcularda Madde Kullanımı ve Yeme Bozuklukları

Sporcular, spora dair algıladıkları gereklilikleri yerine getirebilmek ve fiziksel açıdan güçlü olabilmek için dışarıdan destek alabilmektedirler. Ancak bu desteğin her zaman olumlu sonuçlanmadığı görülebilir.

Anoreksiya nervoza ve bulimia en çok bilinen iki yeme bozukluğudur. Anoreksiya nervoza obez olma korkusu, bozuk beden algısı, kilo kaybı ve normal vücut ağırlığını reddetme ile karakterize olurken, bulimia yeme kalıbının normal olmadığının farkında olarak yemeği gönüllü olarak bırakamama korkusu, tıkinarak yedikten sonra gelen kendini aşağılama duygusu ve depresif mod ile karakterize olur. Her iki yeme bozukluğu da ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Ancak bulimik bireyler bir problem olduğunun farkındayken, anoreksik bireyler bir sorun olduğunu kabul etmezler.

Yeme problemleri ilk bakışta fiziksel olarak görülse de psikolojik faktörler tarafından da kontrol edilebilmektedir. Yeme bozuklukları düşük özsaygısı olan, başkalarını memnun etmek için çok stres yaşayan ve beden algısı bozuk bireylerde daha sık görülmektedir. Yeme bozukluklarını tetikleyen iki önemli etmen, toplumun fiziksel görünüme olan odağı ve spora özgü veya antrenörler tarafından konulan kilo limitleri olarak ifade edilebilir. Yeme bozukluklarının hem fiziksel hem de psikolojik/davranışsal belirtileri olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmiştir. Alışılmadık yeme kalıpları ve yeme ile ilgili olağan dışı davranışlar yeme problemlerinin en somut belirtileridir. Fiziksel belirtiler çok düşük kilo, kilo kaybı ile ilgili endişe, vücut ağırlığında aşırı dalgalanmalar, sararmış avuç içleri, elin arkasında yaralar, düşük kan şekeri, elektrolit kaybına bağlı olarak baş ağrıları, sersemlik ve kas krampları, mide şikayetleri ve stres kırıkları olarak sıralanabilir. Bu semptomlara paralel olarak psikolojik/davranışsal belirtiler ise aşırı diyet uygulama, kilo alımı olmadan aşırı yemek, yoğun antrenmana rağmen enerji alımı ve vücut ağırlığında düşüş, egzersiz bağımlılığı, antrenman programına dahil

olmayan aşırı egzersiz, yeme konusunda suçluluk, toplum içinde yemekten kaçınma ve açlığı inkâr etme, besin stoklama, yemeklerden sonra ortadan kaybolma, tıknırcasına yemek ve ilaç kullanımı şeklinde gözlenebilir.

Antrenörlerin sporcudaki yeme bozukluğu sorunun çözümü için sergilemesi gereken yaklaşım önemlidir. Öncelikle bunun çok etkenli bir problem olduğunun farkına varılmalıdır. Destekleyici, empatik ve iletişime açık davranışlar sporcuya güven verecektir. Kurulan iletişim sadece problem (kilo, zayıflık, kusma vb.) üzerine değil; genel duygular, endişeler, uzun vadede kaliteli beslenmenin önemi ve yeme bozuklukları ile ilgili bilgiler/deneyimler üzerine olmalıdır. Bir uzmandan alınan destek her zaman için daha güvenilir, uzun vadeli sonuçlar gösteren ve durumu daha iyi gözlenen bir hale getirecektir.

Yeme problemlerinin yanı sıra egzersiz alanında ele alınması gereken bir diğer konu da yardımcı besinler/ilaçlardır. Fiziksel performans çerçevesinde ilaçların tümü için “kötü” ifadesi kullanılmamaktadır. Bedenin toparlanma ve gelişmesi için bazı zamanlarda belirli yardımcı maddelerin (besin, enzim, kas gevşetici, ağrı kesici vb.) dışarıdan takviyesine ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Kötüye ya da aşırı kullanım ile suiistimal edilmediği sürece, ilaçlar problem olarak görülmemektedir. Ancak ilaçların performans arttırıcı olarak ya da sosyallik amacı ile farklı şekillerde kullanılmaya başlanmasıyla, bu durum uzun vadede fiziksel ve psikolojik sağlık problemleri ve madde bağımlılığı içeren, hatta ölüme kadar gidebilen negatif sonuçları olan bir hale gelmektedir. İlaç, nikotin ve alkol kullanımı, bir süre sonra kullanan için bırakması zor bir alışkanlık haline almaktadır. Sporcuların madde kullanımı, arkadaş baskısı/kabul görme, performans arttırma ya da özsaygı ile ilişkili nedenlerle olabilmektedir. Steroidler, sinir ve sindirim sistemine etki eden ilaçlar ve ağrı kesiciler, fiziksel performans alanında en çok kullanılan ilaçlardır. Madde kullanımının kısa vadede performans arttırma, gelişme/ilerlemede etkili olduğu düşünülse de uzun vadede hem fizyolojik (deformasyon, hormonal bozukluklar, organ işlevlerine olumsuz etkiler vb.) hem psikolojik (net düşünememe, algısal problemler, kaygı bozuklukları vb.) hem de sosyal (iletişimsizlik, sosyal çevrede yaşanan yakınlık problemleri, güvensizlik, etik sorunlar vb.) açıdan istenmeyen etkileri göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Bu

bağlamda madde kullanımı pek çok açıdan sağlıksız davranış olarak değerlendirilmektedir.

dikkat

Sporcularda bariz davranış değişimleri, performans, kişilik ve arkadaş çevresindeki değişim, cansız/isteksiz mod, karar verme ve yargılamada zayıflık, azalan koordinasyon ve kassal titremeler madde kullanımının belirtileri olabilmektedir.

Mücadeleci fiziksel aktiviteler, özsaygı gelişimine destek olmak, “ne olursa olsun kazanmak” temasının kurulmaması, besin takviyesi, madde kullanımı, etik problemler ve yaptırımlar konusunda bilgilendirme ve iyi örnek olma sporcuları madde kullanımından uzak tutmada yardımcı olabilmektedir.

Sporcularda Kas Yoksunluğu

Kas yoksunluğu, kas oranının azlığı ile ilgili algıdır. Bu algı, kas kitlesi veya yoğunluğu ile ilgili bilişsel ve sosyal işlevlerde bozulma olarak nitelendirilmektedir. *Kas yoksunluğu, kas kitlesini arttırmaya yönelik sergilenen kaygı temelli davranışlar ya da bu davranışlara güdülenme olarak tanımlanmıştır.* Yapısal olarak yeme bozukluğu gibi değerlendirilmekte, ancak bu duruma eklenen farklı olgular olduğu da ifade edilmektedir.

Yapılan araştırmalarda, bu algı bozukluğunun kadın sporcularda daha fazla görüldüğü, estetik ya da kiloya bağlı sporlarda görülme sıklığının arttığı belirlenmiştir. Vücut ağırlığı/beden ölçüsü hakkındaki baskı, incelik/zayıflığın içselleştirilmesi, beden hoşnutsuzluğu ve model alınan davranışlar bu rahatsızlığın ortaya çıkmasında etkindir. Kas yoksunluğu yaşayan sporcular, bedenlerini beğenmedikleri ve daha fazla kasa sahip olmak istedikleri için çok fazla antrenman yapmak ve takviye besin/ilaç kullanmak gibi davranışlar sergilemektedirler. Sergilenen bu davranışlar hala zayıf olduğu ya da yeteri kadar kaslı olmadığı düşüncesi ile desteklendikçe sporcu fiziksel ve sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Egzersize, beslenme programına ya da dışarıdan alınan takviye/ilaçlara olan bu aşırı bağımlılık sporun içerisinde yer alan sağlıksız davranışlardan biri olarak nitelendirilmektedir.

Öğrenme Çıktısı

- 7 Sporda tükenmişlik ve aşırı antrenman durumunu tanımlayabilme
 8 Sporda tükenmişlik durumundan korunma önlemleri ve bu durumla baş etme stratejilerini sıralayabilme
 9 Sporda sağlıklı olarak nitelendirilen davranışları tanımlayabilme

Araştır 3

Sporcuların yaşadığı aşırı yüklenme nedenlerinin neler olabileceğini araştırınız.

İlişkilendir

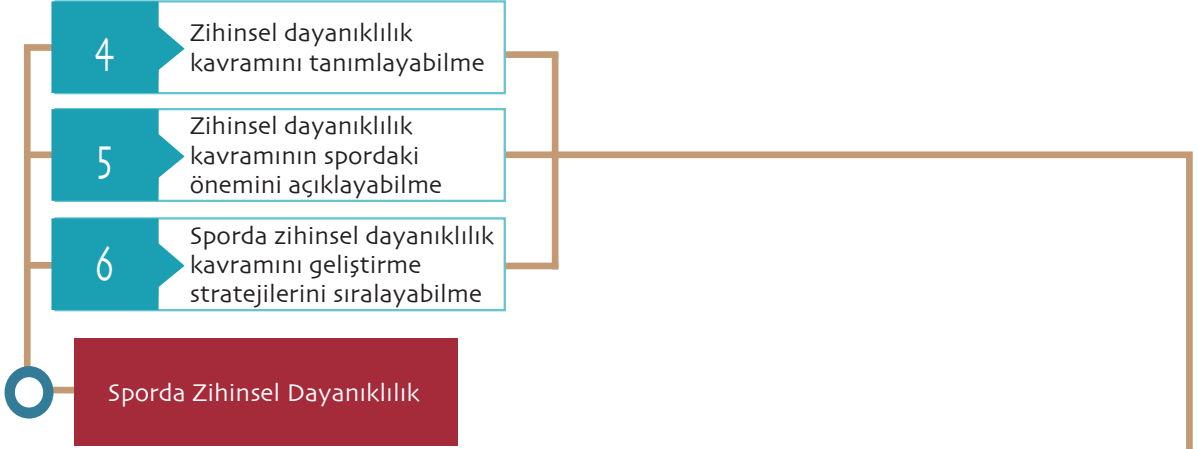
Spordan soğumanın nedenlerini inceleyerek bu bölümde öğrendiklerinizle ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

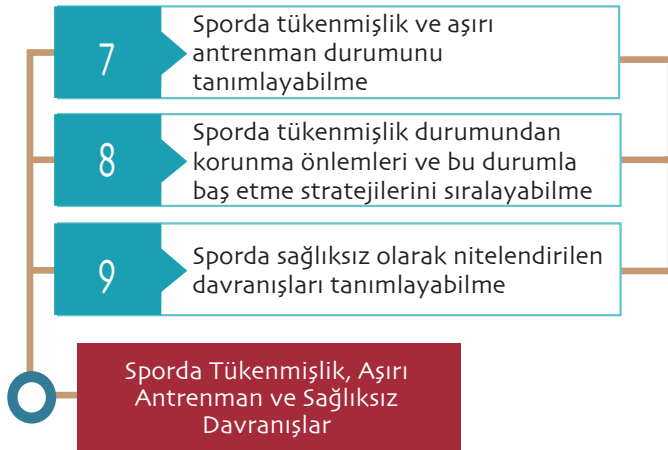
Tükenmişlik ve aşırı antrenman kavramlarını çevrenizle paylaşınız.

Gruplar, gerek örgütsel gerekse sosyal ortamlarda iki ya da daha çok bireyin belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmesi ile oluşmakta ve takım kavramına göre daha genel bir çerçevede değerlendirilmektedir. Takımlar ise, ortak hedefleri bulunan bireylerin, bu hedeflere ulaşmak üzere etkinliklerini dayanışma içerisinde koordine ettikleri örgütsel gruplardır. Grup sargınlığı yapısı, gruplar ile ilgili süreçler göz önüne alındığında en önemli küçük grup özelliklerinden biri olarak ifade edilmektedir. Sargınlık kelimesi sözlük anlamı olarak birliktelik, bütünlük ve ayrılmamak gibi anlamlara gelmektedir. Grup sargınlığı kavramı ise en temel tanımıyla, üyelerin grup içinde kalmalarını sağlayan güçlerin toplamı iken, sosyal ve görevsel anlamda grubun bütünlüğünü ve bir arada kalma eğilimini güçlendiren dinamik bir süreç olarak bilinmektedir. Kavramın kökleri Freud ve Durkheim'ın bilimsel eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sargınlık yapısı günümüzün psikolojik yöntemleriyle ilk defa Kurt Lewin ve çalışma arkadaşları tarafından incelenirken, grup sargınlığı sosyal psikoloji alanında ilk defa kavramsallaştırılarak "güçler toplamı" tanımlaması geliştirilmiştir. 1980 ile 1990 yılları arasında grup sargınlığı araştırmalarındaki günümüz eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu eğilime göre, grup sargınlığı kavramı grup ve birey düzeyinde farklı olarak ele alınması gereken çok boyutlu bir yapıdır. Carron ve çalışma arkadaşları tarafından ortaya konulan bu çok boyutlu yapı, özellikle spor bilimlerinde çabuk kabul görmüştür. Grup sargınlığı üç düzeyli hiyerarşik bir model yapısına sahiptir. Görgül çalışmalarla desteklenen bu hiyerarşik modelde grup sargınlığı en üst düzey yapıdır. Bu üst düzey yapının hemen altında grup ve birey ayrımı yer alır. Bu ayrıma göre grup sargınlığı gerek grup düzeyinde gerekse bireysel düzeyde unsurlar içerir. Grup düzeyindeki unsurlar "grup bütünleşmesi" olarak, birey düzeyindeki unsurlar ise "grup çekiciliği" olarak ifade edilmektedir. Üçüncül düzey ise grup sargınlığının temel boyutları olan görev ve sosyal boyutlar ile ilgilidir. Bu boyutlar sosyal sargınlık ve görev sargınlığı olarak adlandırılmakta olan birbirinden bağımsız yapılardır. Grup sargınlığının kavramsal çerçevesi Carron tarafından oluşturulmuştur. Grup sargınlığına yönelik yapmış olduğu çok boyutlu tanımlama bu kavramsal çerçevenin dayanağıdır. Kavramsal çerçeve içerisinde grup sargınlığını etkileyen faktörler ve grup sargınlığının sonuçları yer almaktadır. Bu faktörler bireysel faktörler, çevresel faktörler, takım faktörleri, liderlik faktörleri ve grup sargınlığının çıktılarıdır. Antrenörler/liderler ve sporcular arasında açık ve etkili bir iletişim süreci var olmalıdır. Yüksek düzeyde takım sargınlığı inançları için sporcuların içerisinde bulundukları takıma bireysel anlamda bağlanmış olmaları gerekir. Antrenörlerin takımdaki rolleri açıkça belirtmesi ve sporculara bu rolleri çerçevesinde takıma katkı sağlama imkânı tanınmalıdır.

İnsanlar karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında başlangıçta olumsuz duygu durumları yaşamakla birlikte, stres yaratan olaylar ile hayatlarını değiştirebilen durumlara, zaman içerisinde çoğunlukla uyum sağlayabilmektedirler. Bu uyumun sağlanmasında zihinsel dayanıklılık en temel faktör olarak kişileri harekete geçiren, çaba ve zaman gerektiren devamlı bir süreçtir. Bu zor dönemlerde, insanların zihinsel dayanıklılık düzeyleri kendini toparlama gücü ve eski haline gelebilmek için geliştirilebilir pozitif psikolojik kapasite olarak ortaya çıkmaktadır. Sporcuların performanslarının büyük ölçüde belirleyicisi olan zihinsel dayanıklılık, mükemmel performansı ve sporda başarıyı destekleyen kişisel bir özelliktir. Diğer bir deyişle, zihinsel dayanıklılık sporcuların stresle daha kolay başa çıkabilmelerini, kararlı olmalarını, odaklanmalarını, kendine güvenen ve baskı altında kontrollü kalmada rakiplere göre daha devamlı ve iyi olmalarını sağlayan psikolojik üstünlüktür. Bu bağlamda, zihinsel dayanıklılık düzeyi sporcuların performanslarının belirleyicisidir. Zihinsel dayanıklılık ile ilgili geliştirilen modellere bakıldığında, temelde üç kavramın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar, güven, kontrol ve devamlılık kavramlarıdır. Bu kavramların geliştirilmesi aynı zamanda genel zihinsel dayanıklılık düzeyinin de yükselmesi anlamına gelmektedir. Spor ortamında zihinsel dayanıklılığın geliştirilmesine yönelik farklı stratejiler bulunmaktadır. Zihinsel dayanıklılığın geliştirilebilmesi için sporcuların antrenman programlarına mutlaka psikolojik beceri antrenmanlarının eklenmesi gerekmektedir. Zihinsel dayanıklılık; güdülenme, konsantrasyon, özgüven gibi pek çok kavramla ilişkisi olması nedeni ile hayal etme, gevşeme, hedef belirleme gibi psikolojik beceri antrenmanları ile desteklenmeli ve geliştirilmelidir.

İnsan temelli meslek gruplarında araştırılmaya başlayan tükenmişlik kavramı, sporcular özelinde de çalışılmıştır. Sporcu tükenmişliği, en temelde gerçekliğe ters düşen başarı bağlanımı ile gelen zihinsel, duygusal ve fiziksel bitkinlik durumu olarak tanımlanır. Tükenmişliği deneyimlemek için belirli bir spor deneyimine sahip olmak ya da lig düzeyi gibi kriterler yoktur. Tükenmişlik etkileşimsel bir deneyimdir ve farklı faktörler ile ilişkilendirilir. Bu etkileşim bireysel ve sosyal yapılarda, fizyolojik ve psikolojik bağlamlarlarda meydana gelmektedir. Bu bitkinlik durumu sporcu fazla yük hissettiğinde, kontrolü kaybettiğini hissettiğinde, ödüllendirilmediğinde ve farklı değerler ile karşılaştığında ortaya çıkmaya başlar. Sporcuların bireysel olarak başarı algıları, kendilerini bulundukları ortama ait hissetmeleri, takım ile ortak çıkarlara sahip olmaları tükenmişliği etkilemektedir. sporcu sosyal çevresinden gelen talepleri gerçekleştiremediğini düşündüğünde, toparlanma süreci yetersiz kaldığında ve spora olan motivasyonunu kaybetmeye başladığında tükenmişliği deneyimlemeye yaklaşmaktadır. Artan antrenman yükü ile başa çıkamama, fiziksel gücün yetersizliği, psikolojik olarak olumsuz düşünceler ve beklentilerin karşılanamaması zamanla sporcuların beslenmelerinde bozulmalara yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadın ve erkek sporculara atfedilen fiziksel özellikler, branşın gereklilikleri ve performans kaygısı, sporcular üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu baskı sporcuların beslenme düzenlerinin, beden algılarının ve zihinsel dayanıklılıklarının bozulmasına yol açabilmektedir. Sporculardaki davranış değişimleri, performans düşüşleri, sakatlanmalar ve aşırı endişe bu tip bozulmaların habercisi olarak görülmektedir. Antrenörler sporcuları gözlemleyerek tükenmişlik, yeme bozukluğu ve kas yoksunluğu gibi istenmeyen durumların işaretlerini fark edebilirler. İlgili literatür nicelik ve nitelik bakımından dengeli antrenman planlamaları, mola verme, güdülenmeyi artırma, bağlılığın oluşturulması, zihinsel dayanıklılık üzerinde çalışılması, eğlence faktörünün unutulmaması ve sosyal desteğin oluşturulması gibi stratejilerin yukarıda bahsedilen olumsuz durumları önlemede gerekli olduğunu göstermektedir.

1 Aşağıdakilerden hangisi grup sargınlığının boyutlarından biri **değildir**?

- A. Grubun görevde bütünleşmesi
- B. Grubun görev çekiciliği
- C. Grubun sosyal çekiciliği
- D. Grubun sosyal bütünleşmesi
- E. Sosyal bağlılık

2 Futbol, voleybol ve basketbol gibi sporlarda sezon öncesi takım yeterliğine yönelik gerçekleştirilen çalışmalar aşağıdakilerden hangisi üzerinde etkilidir?

- A. Grubun görevde bütünleşmesi
- B. Grubun görev çekiciliği
- C. Grubun sosyal çekiciliği
- D. Grubun sosyal bütünleşmesi
- E. Öz-yeterlik

3 ----- kişilerarası çekicilik olarak ifade edilirken, grup üyelerinin birbirlerine karşı olan beğenme ve birliktelik hislerini yansıtır.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A. Görev sargınlığı
- B. Grup bütünleşmesi
- C. Grup çekiciliği
- D. Sosyal sargınlık
- E. Sosyal etkileşim

1. Güven	A. Sporcunun belirlenen hedefler doğrultusunda sorumluluk alması
2. Kontrol	B. Sporcunun mücadele gerektiren zor durumlarda hedefe ulaşmak için yeteneklerine inanması
3. Devamlılık	C. Sporcunun baskı altında veya beklenmedik durumlar karşısında rahat olması

4 Yukarıda zihinsel dayanıklılık kavramları ve tanımların doğru eşleştirmesi aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

- A. 1-A, 2-B, 3-C
- B. 1-B, 2-A, 3-C
- C. 1-C, 2-A, 3-B
- D. 1-A, 2-C, 3-B
- E. 1-B, 2-C, 3-A

5 Aşağıdakilerden hangisi sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerini geliştirmeye yönelik kullanılan stratejilerdendir?

- A. Sporculara ulaşılamaz hedeflerin belirlenmesi
- B. Devamlı aynı ortamlar sunarak yeni zorluklar oluşturulması
- C. Antrenman ortamının müsabaka ortamına uzak uyarlanması
- D. Değişen durumlara adaptasyonun azaltılması
- E. Dikkat dağıtıcı unsurların varlığında antrenman yapılması

6 -----; terslik, başarısızlık, çatışma ve artan sorumluluk gibi bir takım olumsuz olaylarda kendini toparlama gücü ve eski haline gelebilmek için geliştirilebilir pozitif psikolojik kapasite şeklinde ifade edilebilmektedir.

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yeri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A. Güdülenme
- B. Dikkat
- C. Güven
- D. Zihinsel Dayanıklılık
- E. Devamlılık

7 Zihinsel dayanıklılığın 4C modeline göre; sporcunun zorlayıcı ve olumsuz bir durumda soğukkanlılığı koruması (1), spor ortamındaki problemleri tehdit olarak algılamak yerine bunları fırsat olarak görmesi (2), sporcunun görevi başarılı bir şekilde yürütme becerisine sahip olması (3) ve spor ortamında işler yolunda gitmediğinde kendine olan inancını sürdürmesi (4) olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki parçada numaralandırılmış yerleri aşağıdakilerden hangisi doğru şekilde tamamlar?

- A. (1) Bağlılık – (2) Mücadele – (3) Kontrol – (4) Güven
- B. (1) Mücadele – (2) Bağlılık – (3) Kontrol – (4) Güven
- C. (1) Kontrol – (2) Mücadele – (3) Bağlılık – (4) Güven
- D. (1) Güven – (2) Mücadele – (3) Kontrol – (4) Bağlılık
- E. (1) Bağlılık – (2) Güven – (3) Kontrol – (4) Mücadele

8 Tükenmişlik kavramı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- A. Çok boyutlu bir kavramdır.
- B. Farklı yapıların etkileşimi sonucu oluşmaktadır.
- C. Sporcular belirli bir spor deneyimine ulaştıklarında tükenmişliği deneyimler.
- D. Tükenmişlik gözlenerek fark edilebilen ve önlem alınabilen bir olgudur.
- E. Tükenmişliği önlemede antrenörlerin etkisi büyüktür.

9 Aşağıdakilerden hangisi aşırı antrenmandan (fazla yüklemekten) kaçınmak için başvurulabilecek stratejilerden biri **değildir**?

- A. Mola vermek
- B. Az antrenman yapmak
- C. Monotonluktan kaçınmak
- D. Yeterli dinlenme aralıkları vermek
- E. Fizyolojik ve psikolojik faktörleri birlikte değerlendirmek

10 Aşağıdakilerden hangisi literatürde egzersiz bağımlılığı ile birlikte yeme bozukluğu kategorisinde yer almaktadır?

- A. Anoreksiya Nervoza
- B. Bulimia
- C. Kas Yoksunluğu
- D. Aşırı yeme
- E. Aşırı antrenman

1. E

Yanıtınız yanlış ise “Grup Sargınlığının Kavramsal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. B

Yanıtınız yanlış ise “Yüksek Grup Sargınlığı Oluşturmak İçin Kullanılabilecek Stratejiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. D

Yanıtınız yanlış ise “Grup Sargınlığının Boyutları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. E

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Zihinsel Dayanıklılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. E

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Zihinsel Dayanıklılığın Geliştirilmesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. D

Yanıtınız yanlış ise “Zihinsel Dayanıklılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. C

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Zihinsel Dayanıklılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. C

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Tükenmişlik ve Aşırı Antrenman” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. B

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Tükenmişlik ve Aşırı Antrenman” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. C

Yanıtınız yanlış ise “Sporda Kas Yoksunluğu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Koçlar ve liderler takım birlikteliğini arttırmak için: Etkili bir iletişim ağı/ ortamı oluşturabilir. Takımın başarısındaki bireysel rollerin açıklayabilir. Böylece takımın başarısı için her birey kendi rolünün önemini kavrayacaktır. Alt birimlerin birbirleri ile övünmelerini geliştirebilir. Özellikle kendi ile aynı pozisyonda oynayan bir oyuncudan gelecek pozitif bir yorum, oyuncunun özgüvenini ve motivasyonunu arttıracaktır. Zorlayıcı grup hedefleri belirleyebilir. Hedef belirlemenin en önemli özelliği ulaşılabilir, gerçekçi fakat zorlu hedefler belirlemektir. Bu sayede takımın görev sargınlığı da artacaktır. Grup kimliğinin korunmasını sağlayabilir. Takıma özel forma yaptırılması ya da özel bir marşa sahip olması gibi grup kimliğini artırarak, takımın diğer takımlardan ayrı olduğunu hissettirmelidir. Aşırı değişim hızından kaçınabilir. Çünkü takımın bir arada bulunma süresi arttıkça birlikteliği de artar. Düzenli takım toplantıları planlayabilir. Etkili iletişim ortamının da sağlanmasıyla birlikte yapılan buluşmaları çok daha etkili ve faydalı hale getirebilir.

Araştır 2

Spor ortamı rekabet yapısı itibari ile stres ve baskının yoğun olduğu bir ortamdır. Bu nedenle sporcuların bu baskı ve stres ortamında başarılı olabilmesi için zihinsel anlamda da hazırlıklı olması gerekmektedir. Örneğin, kalabalık bir taraftar önünde performans sergilemek, güçlü rakip, antrenör baskısı, müسابakanın kritik anları gibi etmenler sporcu için zihinsel dayanıklılığın ön plana çıktığı durumlardır.

Araştır 3

Sporcuların yaşadığı aşırı yükleme nedenleri şöyle sıralanabilir (1) Sporcuların kendilerini maksimum veya maksimuma yakın kapasitede çok fazla antrenman yüklerine maruz bırakmaları, (2) Belirsizlik ya da olayın önemi gibi stres oluşturu durumların var olması, (3) Sporcuların yaptıkları antrenman şiddetinin ve hacminin antrenörler tarafından iyi belirlenememesi, (4) Toparlanma süresinin yeterli olmaması, (5) Sporcunun aşırı motivasyona sahip olması, (6) Sosyal çevreden gelen beklentileri karşılamak için fazla çalışma.

Kaynakça

- Asamoah, B. (2013). *The role of mental toughness, psychological skills and team cohesion in soccer performance*. Thesis for the Degree of Master of Science, Stellenbosch University, Faculty of Education.
- Bull, S. J., Shambrook, C. J., James, W. ve Brooks, J. E. (2005). Towards an understanding of mental toughness in elite English cricketers. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17: 209-227.
- Carron, A. V. (1982). Cohesiveness in sport groups: Interpretations and considerations. *Journal of Sport psychology*, 4(2).
- Carron, A. V., Bray, S. R. ve Eys, M. A. (2002). Team cohesion and team success in sport. *Journal of sports sciences*, 20(2), 119-126.
- Carter, L. (2013). *Running in the zone: Mental toughness, imagery, and flow in first time marathon runners*. Phd. Thesis. A Dissertation Submitted to the Temple University Graduate Board.
- Castaneda, A. E., Suvisaari, J., Marttunen, M., Perälä, J., Saarni, S. I., Aalto-Setälä, T. vd. (2011). Cognitive functioning in relation to burnout symptoms and social and occupational functioning in a population- based sample of young adults. *Nordic Journal of Psychiatry*. 65(1), 32-39.
- Cattell, R. B. (1957). *Personality and Motivation Structure and Measurement*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Clough, P. J., Earle, K. ve Sewell, D. (2002) "Mental toughness: The concept and its measurement". In I. Cockerill (Ed.), *Solutions in Sport Psychology* (pp. 32-43). London: Thomson Publishing.
- Connaughton, D. ve Hanton, S. (2009). "Mental toughness in sport: Conceptual and practical issues". In S.D. Mellalieu ve S. Hanton (Eds.), *Advances in Applied Sport Psychology: A Review* (pp. 317-346). London: Routledge.
- Connaughton, D., Hanton, S. ve Jones, G. (2010). The development and maintenance of mental toughness in the world's best performers. *The Sport Psychologist*, 24: 168-193.
- Connaughton, D., Wadey, R., Hanton, S. ve Jones, G. (2008). The development and maintenance of mental toughness: Perceptions of elite performers. *Journal of Sports Sciences*, 26: 83-95.
- Cotterill, S. (2012). *Team psychology in sports: Theory and practice*. Routledge.
- Cresswell, S. L. ve Eklund, R. C. (2006). The convergent and discriminant validity of burnout measures in sport: A multi-trait/multi-method analysis. *Journal of Sports Sciences*, 24(2), 209-220.
- Crust, L. (2007). Mental toughness in sport: A review. *International Journal of Sport & Exercise Psychology*, 5(3): 270-290.
- Crust, L. (2008). A review and conceptual re-examination of mental toughness: Implications for future researchers. *Personality and Individual Differences*, 45: 576-583.
- Crust, L. ve Azadi, K. (2010). Mental toughness and athletes' use of psychological strategies. *European Journal of Sport Science*, 10: 43-51.
- Crust, L. ve Swann, C. (2013). The relationship between mental toughness and dispositional flow. *European Journal of Sport Science*, 13(2): 215-220.
- Curran, T, Appleton, P. R., Hill, A.P. ve Hall, H. K. (2013). The mediating role of psychological need satisfaction in relationships between types of passion for sport and athlete burnout. *Journal of Sport Sciences*, 31(6), 597 – 606.
- Danielsen, L., Rodahl, S., Giske, R. ve Hnigaard, R. (2017). Mental toughness in elite and sub- elite female soccer players. *International Journal Of Applied Sports Sciences*. 29(1).
- DeFreese, J. D. ve Smith, A. L. (2013). Teammate social support, burnout and self-determined motivation in collegiate athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 14, 258 – 265.
- Dion, K. L. (2000). Group cohesion: From "field of forces" to multidimensional construct. *Group Dynamics: Theory, research, and practice*, 4(1), 7.
- Eklund, R. C. ve Cresswell, S. L. (2007). "Athlete Burnout". G. Tenenbaum ve R. C. Eklund (Eds.) *Handbook of Sport Psychology* içinde (621-641). John Wiley & Sons, Inc.
- Fourie, S. ve Potgieter, J. R. (2001). The nature of mental toughness in sport. *South African Journal for Research in Sport. Physical Education and Recreation*, 23: 63-72.
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165.

- Golby, J., Sheard, M. ve Lavalley, D. (2003). A cognitive-behavioural analysis of mental toughness in national rugby league teams. *Perceptual and Motor Skills*, 96: 455-462.
- Gucciardi D. F. (2017). Mental toughness: Progress and prospects. *Current Opinion in Psychology*, 16, 17-23.
- Gucciardi, D. F. (2010). Mental toughness profiles and their relations with achievement goals and sport motivation in adolescent Australian footballers. *Journal of Sports Sciences*, 28(6): 615-625.
- Gucciardi, D. F. (2012). Measuring Mental Toughness in Sport: A Psychometric Examination of the Psychological Performance Inventory-A and Its Predecessor. *Journal of Personality Assessment*, 94(4): 393-403.
- Gucciardi, D., Gordon, S. ve Dimmock, J. (2008). Towards an understanding of mental toughness in Australian football. *Journal of Applied Sport Psychology*, 20: 261-281.
- Hanrahan, S. J. ve Andersen, M. B. (2010). *Routledge handbook of applied sport psychology: A comprehensive guide for students and practitioners*. Routledge.
- Hardy, L., Jones, G. ve Gould, D. (1996). Understanding Psychological Preparation For Sport: Theory and Practice of Elite Performers. John Wiley & Sons, Inc.
- Henschen, K. P. (1992). "Athletic Staleness and Burnout: Diagnosis, Prevention, and Treatment". J. M. Williams (Ed.) *Applied Sport Psychology Personal Growth to Peak Performance* içinde (328-337). Mayfield Publishing Company.
- Hill, A. P., Hall, H. K. ve Appleton, P. R. (2010). Perfectionism and athlete burnout in junior elite athletes: The mediating role of coping tendencies. *Anxiety, Stress & Coping*, 23(4), 415-430.
- Jones, G., Hanton, S. ve Connaughton, D. (2002). What is this thing called mental toughness? An investigation of elite sport performers. *Journal of Applied Sport Psychology*, 14: 205-218.
- Jones, G., Hanton, S. ve Connaughton, D. (2007). A framework of mental toughness in the world's best performers. *The Sport Psychologist*, 21: 243-264.
- Jones, J. W., Neuman, G., Altman, R. ve Dreschler, B. (2001). Development of the Sports Performance Inventory: A Psychological Measure of Athletic Potential. *Journal of Business and Psychology*, 15: 491-503.
- Jones, M. I. ve Parker, J. K. (2013). What is the size of the relationship between global mental toughness and youth experiences? *Personality and Individual Differences*, 54: 519-523.
- Kelly, G. A. (1955). *The Psychology of Personal Constructs*. New York, NY: Norton.
- Klag, S. ve Bradley, G. (2004). The role of hardiness in stress and illness: An exploration of the effect of negative affectivity and gender. *British Journal of Health Psychology*, 9: 137-161.
- Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality and health: An enquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37: 1-11.
- Lemyre, P. N., Hall, H. K. ve Roberts, G. C. (2008). A social cognitive approach to burnout in elite athletes. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 18, 221-234.
- Lemyre, P. N., Roberts, G. C. ve Stray-Gundersen, J. (2007). Motivation, overtraining, and burnout: Can self-determination predict overtraining and burnout in elite athletes?. *European Journal of Sport Science*, 7, 115-126.
- Loehr, J. E. (1995). *The New Mental Toughness Training for Sports*. New York: Plume.
- Madrigal L., Gill D. ve Willse J. T. (2017). Gender and the relationships among mental toughness, hardiness, optimism and coping in collegiate athletics: A structural equation modelling approach. *Journal of Sport Behaviour*. 40: 68-87.
- Maslach, C. ve Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.
- Maslach, C. ve Leiter, M. P. (1997). *The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What to do About It*. John Wiley & Sons, Inc.
- Mosley, P. E. (2008). Bigorexia: Bodybuilding and Muscle Dysmorphia. *European Eating Disorder Review*.
- Newland, A., Newton, M., Finch, L., Harbke, C., R. ve Podlog, L. (2012). Moderating variables in the relationship between mental toughness and performance in basketball. *Journal of Sport and Health Science*, 2: 1-9.
- Perry, J. L., Clough, P. J., Crust, L., Earle, K. ve Nicholls, A. N. (2013). Factorial validity of the Mental Toughness Questionnaire-48. *Personality and Individual Differences*, 54: 587-592.

- Petrie, T. A. ve Greenleaf C. A. (1992). "Eating Disorders in Sport: From Theory to Research to Intervention". G. Tenenbaum ve R. C. Eklund (Eds.) *Handbook of Sport Psychology* içinde (352-378). John Wiley & Sons, Inc.
- Pope, H. G., Gruber, A. J., Choi, P., Olivardia, R. ve Phillips, K. A. (1997). Muscle dysmorphia: An underrecognized form of body dysmorphic disorder. *Psychosomatics*, 38(6), 548-557.
- Pope, H. G., Katz, D. L. ve Hudson, J. I. (1993). Anorexia nervosa and "reverse anorexia" among 108 male bodybuilders. *Comprehensive Psychiatry*, 34(6), 406-409.
- Raedeke, T. D. ve Smith, A. L. (2001). Development and preliminary validation of an athlete burnout measure. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 23, 281-306.
- Sheard, M. (2013). *Mental Toughness: The Mindset Behind Sporting Achievement*. Second Edition, Hove, East Sussex: Routledge.
- Sheard, M. ve Golby, J. (2006). Effect of psychological skills training program on swimming performance and positive psychological development. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 2: 7-24.
- Sheard, M., Golby, J. ve Van Wersch, A. (2009). Progress towards construct validation of the Sports Mental Toughness Questionnaire (SMTQ). *European Journal of Psychological Assessment*, 25: 186-193.
- Tabei, Y., Fletcher, D. ve Goodger, K. (2012). The relationship between organizational stressors and athlete burnout in soccer players. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 6, 146-165.
- Weinberg, R. S. ve Gould, D. (1995). *Foundations of Sport and Exercise Psychology*. Human Kinetics.
- Weinberg, R. ve Forlenza, S. (2012). "Psychological skills". In: Tenenbaum, G., Eklund, R.C. Kamata, A. (Eds.). *Measurement in Sport and Exercise Psychology*. Human Kinetics, Champaign, IL.
- Weinberg, R. S. ve Gould, D. (2018). *Foundations of sport and exercise psychology*, 7E. Human Kinetics, 2018.
- Widmeyer, W. N., Brawley, L. R. ve Carron, A. V. (1992). "Group dynamics in sport". In T. S. Horn (Ed.), *Advances in sport psychology* (p. 163-180). Human Kinetics Publishers.

Bölüm 4

Bilimsel Araştırma Yöntemleri I

öğrenme çıktıları

Bilgi ve Bilim

- 1 Bilgi ve bilim kavramlarını tanımlayabilme
- 2 Bilimin doğası ve gelişim sürecini açıklayabilme

Bilimsel Yöntem

- 5 Bilimsel yöntemin önemini ifade edebilme
- 6 Bilimsel yöntemin aşamalarını açıklayabilme
- 7 Bilimsel yöntemin temel niteliklerini sıralayabilme

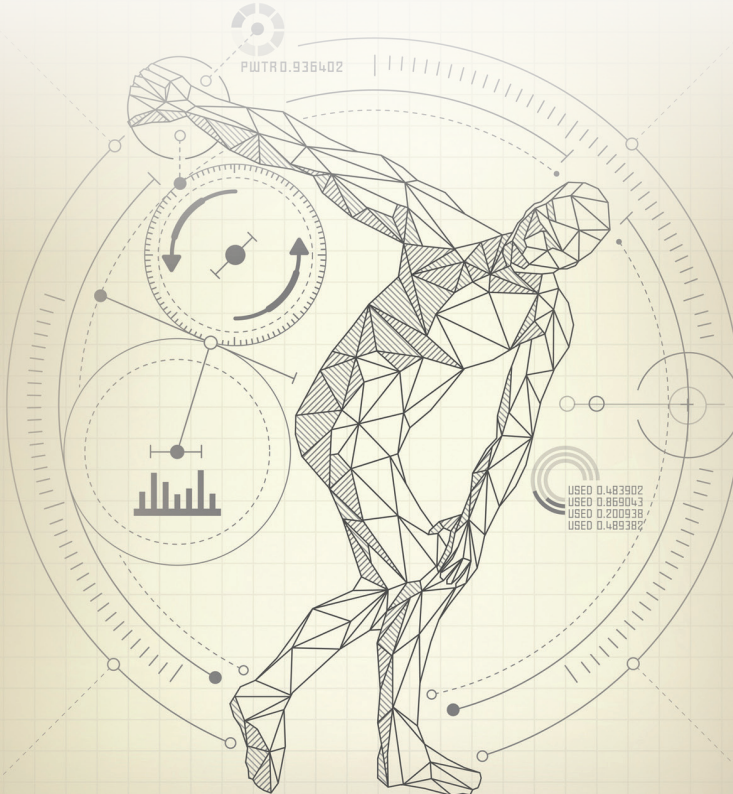
Bilim Felsefesi ve Bilimin Özellikleri

- 3 Bilim ve felsefe arasındaki ilişkiyi ifade edebilme
- 4 Bilimin temel özelliklerini açıklayabilme

Bilimsel Paradigmalar

- 8 Farklı paradigmaların bilgiye ve bilime bakış açılarını karşılaştırabilme

Anahtar Sözcükler: • Bilgi • Bilim • Bilim Felsefesi • Bilimsel Yöntem • Bilimsel Paradigmalar

GİRİŞ

Bu bölümde bilimsel araştırma yöntemlerini temellendirme noktasında öncelikle bilgi ve bilim kavramları ile yaklaşımları açıklandıktan sonra bilim felsefesinin cevap aradığı sorular ve bilimin temel özellikleri anlatılarak, bilimsel bilgiyi elde etmede kullanılacak yöntemlerin önemli aşamaları ve temel nitelikleri açıklanmıştır. Son olarak ise nicel ve nitel araştırmaların ortaya çıkış sürecinde de belirleyici rol oynayan bazı temel paradigmalara kısaca değinilmiştir.

BİLGİ VE BİLİM

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran en temel özelliği, en büyük olmasa da en özel beyine sahip olmasıdır. Tarihsel süreç içerisinde kendi sınırları-

nı zorlayarak etrafında olup bitenleri merak eden insanoğlu, farklı türden birçok bilgiye ulaşmış ve modern dünyanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Gündelik hayata, geçmişe, sanata, politikaya ilişkin birçok bilginin dışında kanıtlamaya dayalı olarak keşfettiği ya da ürettiği bilgi türleri birçok yeniliğin hayatımızın bir parçası haline gelmesine yol açmıştır. Francis Bacon'un "Bilgi güç kaynağıdır." sözü günümüz dünyasındaki gelişmeler dikkate alındığında çok daha anlamlı bir hale gelmiştir. Bilimsel yollarla elde edilen bilgiler, insanın hem çevresini kontrol altına almasını hem de olanakları kendi hayatını kolaylaştırma, güvenlik ve uzun yaşama gibi konularda kullanabilmesini sağlamıştır. Bu bölümde genel olarak bilgi ve bilim kavramına ilişkin tanımlara ve yaklaşımlara değinilecektir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Francis Bacon'un "Bilgi güç kaynağıdır." sözünün günümüz dünyasındaki yansımalarına şahit oluyoruz. Bu söz 21. yüzyılın gerçekliğinde çok daha farklı anlamlar barındırıyor. Bilgi çağı olarak nitelendirilen bu çağda bilgiyi üreten ve en etkin şekilde kullanan nesillere ihtiyaç duyulmaktadır. Bilgi toplumu olmak için eğitim her zaman olduğu gibi farklı bir yerde durmaktadır.

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, yıl: 2004, cilt: 37, sayı: 2, 61-82
Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, year: 2004, vol: 37, no: 2, 61-82

Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim

Refik BALAY*

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim hakkında daha önce ortaya konan görüşlerin bir analizini yapmak ve son gelişmeler ışığında eğitimde yaşanan değişimleri irdelemektir. Bu bağlamda küreselleşme, küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri, bilgi toplumu, eğitim sürecinde değişim, değişim sürecinde eğitim programları, okul, okul yöneticileri, öğretmen ve öğrenci konuları üzerinde yoğunlaşmış ve bunların eğitime yansısı biçimi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim.

Konuyla ilgili olarak yukarıda özeti verilmiş çalışmanın tamamına karekod bağlantısı üzerinden erişerek okuyabilirsiniz.

Bilgi ve Bilimin Tanımı

Bilgi, en basit anlamıyla, özne ile nesne arasında bağ kurma süreci sonucunda elde edilen ürün şeklinde tanımlanmaktadır. Bağ kurma süreci, algılama, anlama ve açıklama şeklinde olabilir. Bilgiyi apriori ve aposteriori olarak ayırmak mümkündür. Aposteriori bilgi duyular yoluyla elde edilen bilgilerdir. Sonradan gelen bilgi anlamında kullanılır ve deneyimle, algılarla ulaşılan bilgiyi ifade eder. Kant'tan günümüze kadar bilgi felsefesindeki temel kavramlardan birini oluşturur. Apriori bilgi ise duyularla gerçekleşen deneysel yollara başvurmada, yalnızca aklın düşünme yeteneği yoluyla türetilen bilgi anlamında kullanılır.

Klasik anlamda bilgi kavramı çerçevesinde tartışılan problemler dört ana başlık altında toplanabilir:

1. Bilginin Olanığı Problemi: Bu temel probleme ilişkin olarak bilginin herhangi bir şekilde olanaklı olmadığını savunan kuşkucu yaklaşım ve bilginin kesinlikle olanaklı olduğunu savunan gnostic yaklaşım bulunmaktadır.

2. Bilginin Doğruluğu Problemi: Doğruluk bir derecelendirme işi olarak kabul edilebilir. Farklı felsefi ekollerin doğruluk ölçütlerine ilişkin bakış açıları farklıdır. Dogmatikler herkes için geçerli ve doğru bilginin olduğunu savunurken; kuşkucular için duyularımız bizi kandırdığı için doğru bilgi olanaklı değildir. Bu temel probleme bağlı bazı farklı yaklaşımlar aşağıda sunulmuştur:

Bilginin doğruluğunun, düşünceyle gerçek durum arasındaki uyumdan geldiğini belirten düşünce,

- Bilginin doğruluğunun düşünceler arasındaki tutarlılıktan geldiğini belirten düşünce,
- Bilginin doğruluğunun bilginin apaçık olmasından meydana geldiğini belirten düşünce,
- Bilginin doğruluğunun yararlılığıyla, belli bir amaca hizmet etmesiyle belirlendiğini belirten pragmatik anlayış,
- Bilim insanlarının üzerinde anlaştığı, kabul ettiği önermelerin doğru olduğunu kabul eden düşünce.

3. Bilginin Kaynağı Problemi: Felsefede bilginin kaynağına ilişkin olarak incelenebilecek temel anlayışlar, bilginin kaynağının yalnızca aklın düşünme yeteneği olduğunu savunan akılcılık anlayışı ile bilginin kaynağının duyuların algılama yeteneği olduğunu düşünen ve bilgiye örnek olarak doğa bilimlerini gösteren deneycilik anlayışıdır.

Kant gibi bazı düşünürler ise bilginin kaynağının hem akıl hem de deney olduğunu savunmaktadır. Bunların dışında, doğru bilginin kaynağının sezgi olduğunu ifade eden düşünürler de (Gazali, Berkson) vardır.

4. Bilginin Sınırları Problemi: Bilginin sınırları konusunda da farklı görüşler vardır. Bu problem, bilginin kaynağı probleminin uzantısıdır. Bilginin sınırları problemi içerisinde yer alan farklı görüşler şu şekildedir:

- *İçkin Epistemolojik İdealizm:* İnsan varlığının sadece kendine has duysal verileri bilebileceğini ve insanın kendi zihninin dışına erişemeyeceğini kabul etmektedir.
- *İçkin Epistemolojik Realizm:* Öznenin bilme faaliyeti sırasında, kendine özgü içkin küresinin ötesine geçip nesnenin kendisine ulaşabileceğini savunmaktadır.
- *Aşkın Epistemolojik İdealizm:* Bilginin yalnızca deneyimlerle değil, düşüncenin kendi yapılarıyla ilgili olduğunu savunmaktadır.
- *Epistemolojik Realizm:* Bilginin gerçekten var olan nesnelere ulaşabileceğini savunmaktadır.
- *Pozitivizm:* Bilgilerimizin sınırlarının duyularımızın sınırları kadar olduğunu belirtmektedir.
- *Neo-Pozitivizm:* Bilgiyi yalnızca doğrulanabilir bilgiyle sınırlandırmaktadır.
- *Sezgicilik:* Bilginin sınırlarını sezginin gücünün belirleyeceğini savunmaktadır.
- *Pragmatizm:* Bilginin sınırlarını deneyimlerimizin belirleyeceğini ifade etmektedir.

Bilginin türleri ise gündelik bilgi, teknik bilgi, dini bilgi, sanat bilgisi ve **bilimsel bilgi** olarak sınıflandırılmaktadır. Tanilli (2006) gündelik bilgiyi “*dış dünyadan duyularla edindiğimiz gerçekliğin sıradan bir fotoğraf karesine kaydedilmesi*” şeklinde tanımlarken; bilimsel bilgiyi “*gerçekliğin sıradan bir fotoğraf karesini aşp, saptanan olayların arkasında onları birbirine bağlayan bağların araştırılması; gerçekliği örten kabuğun soyulup içerdeki genellik ve süreklilik çekirdeğinin ortaya çıkarılması*” şeklinde tanımlamıştır.

✓ **Bilimsel bilgi,** bilimsel yöntemler ile elde edilen bilgidir. Bilimsel yöntem akıl, deney ve gözleme dayalıdır.

dikkat

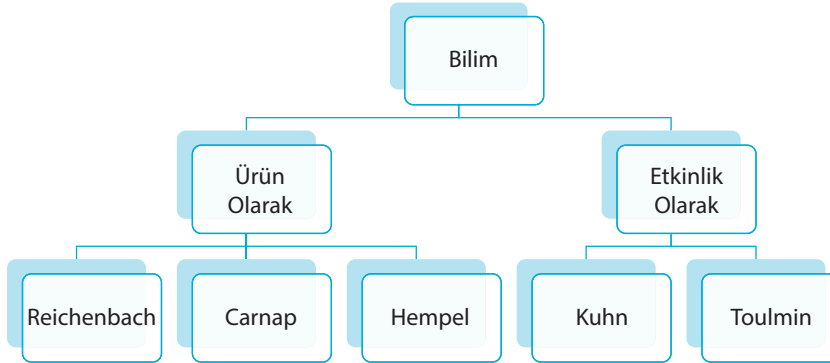
Bir bilginin bilimsel olmasının ölçütü, bilimsel yöntem ile ortaya çıkarılmış olmasıdır.

Bilimi tanımlamanın tek bir yolu yoktur. Tanımlar günümüzde hâlâ çeşitlenmeye devam etmektedir. Bunun temel sebepleri arasında bilimin sürekli, artan ve hızla değişen bir etkinlik olması ile bilimin kapsamı, sınırları ve yöntemi açısından çok yönlü ve sınırları değişken bir etkinlik olması gösterilebilir. Ancak bilim kavramı genel olarak “gerçeğin bir kısmıyla kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünü” şeklinde tanımlanabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2013: 22). Başka bir tanım ise bilim, teknikten ayrılarak “insanın dış dünyayı anlamasını ve açıklamasını mümkün kılan teorik bilgi yığını” olarak ifade edilmiştir (Cevizci, 2010: 74). Bilim diye tanımlandı-

ğımız bilimsel bilgi, insanın içinde yaşadığı dünya, hatta bir bütün olarak evren hakkında bir yöntem kullanarak edindiği bilgiden oluşur. Kısaca bilimsel bilgi, evren hakkında bilimsel ya da deneysel yöntem adı verilen bir yöntemle kazanılmış olan bilgi-dur. Bilim; evren, dünya ve dünyadaki şeyler hakkında gözlem ve deneye dayanan bilgi üretir. Bilim kavramının anlaşılması için önemli sayılabilecek iki tanımdan daha bahsedilebilir. Einstein’a göre bilim, “her türlü düzenden yoksun duyu verileri (algılar) ile mantıksal olarak düzenli düşünme arasında uygunluk sağlama çabasıdır”. Russell’a göre ise bilim, “gözlem ve gözleme dayalı uslama (akıl yürütme) yoluyla önce dünyaya ilişkin olguları, sonra bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma çabasıdır.”

Bilim Kavramı Üzerine Yaklaşımlar

Bilim kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde, iki genel yaklaşımın olduğu ve bu yaklaşımın çeşitli temsilcilerinin bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Bilim Kavramı Üzerine Yaklaşımlar.

Kaynak: Cevizci, 2010; Kuhn, 2008; Loose, 2001.

Bilime ürün olarak bakan fikir, bilimi ve kurallarını insanın yenilikçi ve yaratıcı çalışmasının bir sonucu olarak görmektedir. Bilim; bilimsel yöntem ile elde edilmiş teori ve yasalardan oluşan kesin, nesnel ve birikerek ilerleyen bilgiler bütünüdür. Bu yaklaşım, bilimi ürün olarak görür ve bilimin yapısını, dilini ve yöntemini açıklamaya çalışır. “Pozitivist Bilim Anlayışı” olarak da bilinen “Klasik Bilim Anlayışı”, 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vurmuştur. Pozitivist denmesinin nedeni bu anlayışa mensup olan bilim insanlarının, Comte’un pozitivist bilim anlayışını benimsemeleridir. Bu ekol, bilimsel önermelerin “doğrulanabilir” olduğuna inandığı için “doğrulamacı” bilim görüşü olarak da bilinir. Bu anlayışa göre bilimsel ilerleme bilginin birikmesiyle gerçekleşmektedir. Bilime ürün olarak bakan klasik anlayışa göre bilimin bazı özellikleri şu şekildedir (Cevizci, 2010: 85):

- Bilim, insan zihninden bağımsız bir gerçeklikle ilgili araştırma faaliyetidir. Bilimde ortaya konan bilgi nesnel bilgidir.
- Bilimin verdiği bilgi, olgusaldır. Değerle değil, olgularla ilgilidir.
- Bilim, bize nedenlerin bilgisini verir.

- Bilimin sağladığı bilgi genel bir bilgidir. Bilimsel bilgi tümel önermelerden meydana gelir.
- Bilimin ürettiği bilgi, doğruluğu sınanabilir veya test edilebilir bilgidir.
- Bilimdeki bilgi, eleştirel bir tavrın sonucu olan bilgidir.
- Bilim insanınluna tarihsel süreç içinde artarak gelişen bir bilgi sağlar.
- Bilimin düzgün ve doğrusal bir ilerleme süreci sergilediği söylenebilir.
- Bilimsel faaliyetin insandan tümüyle bağımsız olan bir iç işleyişi vardır.
- Bilimin, bilimde üretilen bilimsel bilginin sözkonusu hemen tüm özellikleri, onun “bilimsel” diye nitelenen bir yöntemle dayanılarak kazanılan bir bilgi olmasından kaynaklanır.

Ürün olarak bilim anlayışı 20. yüzyılın başlarında Viyana’da bir araya gelen bir grup bilim insanının ortaya koyduğu bir yaklaşımdır. “Viyana Çevresi” olarak anılan bu düşünürlerin en ünlüleri; Hans Reichenbach, Rudolph Carnap ve Carl Gustav Hempel’dir. Bunların yaklaşımları genel olarak mantıkçı pozitivism olarak şekillenmiştir. Bu yaklaşıma göre bilimsel süreçte öncelikle bir ölçüt geliştirilir ve daha sonra bu ölçüte dayanılarak bilim ve felsefe, metafizik kabul ve önermelerden ayrıştırılır. Mantıkçı pozitivist anlayışın bu ölçütlerinden ikisi, anlamlılık ve doğrulanabilirliktir. Doğrulama, araştırma yapılan alandaki sonuçları açıklamak amacıyla sınanabilir sonuçlar çıkarma ve sonuçları yeni gözlem verileri ile karşılaştırma işlemine denir. Doğrulanabilen bilgiler, yeni yöntem ve bilgilerle desteklenip olayları açıklamaya devam ediyorsa yasaya dönüşür. Reichenbach’a göre bilimselliğin ölçütü doğrulanabilirliktir. Doğrulanabilen önermeler anlamlıdır. Anlamlı önermeler doğrulanabilme ya da yanlışlanabilme özelliğine sahip olan önermelerdir. Bazı önermelerin doğrudan doğrulanabilmesi mümkün iken, bazı önermeler dolaylı olarak doğrulanabilmektedir. Mesela, “Kişinin boyu 180 cm’dir.” önermesi doğrudan doğrulanabilir bir önermedir. Uzunluk ölçen bir araç ile ölçülür ve sonuç 180 cm çıkarsa önerme doğrulanır, farklı bir sonuç çıkarsa yanlışlanır. Gözlem ile doğrulanamayan türden önermeler için ise, çeşitli araştırma ve belge incelemeleri gerekeceği için bu türden önermeler dolaylı olarak doğrulanır ya da yanlışlanır. Rudolf Carnap’a göre önermeleri doğrulayabilme-

nin en iyi yolu sembolik mantıktır. Onun düşüncesine göre, bir önermenin doğru olabilmesi için ya olgusal bir dille ya da sembolik mantık diliyle ifade edilmiş olması gerekir. Bu doğrulama durumsal olarak doğrudan ya da dolaylı olarak yapılabilir. Duyu organları tarafından direk anlaşılabilecek konular doğrudan doğrulanabilirken; duyuların yetersiz kaldığı durumlarda araçlara ve testlere ihtiyaç olacağı için doğrulama dolaylı olarak yapılır. Örneğin, “Dışarıda yağmur yağıyor.” önermesi camdan dışarıya bakılarak doğrudan doğrulanabilir fakat “Bu küpe gümüşten yapılmıştır.” önermesinin doğrulanabilmesi ancak gümüşü çeşitli testlere tabi tutarak anlaşılabileceğinden dolaylı olarak doğrulanabilir. Bu önermelerle ilgili deney ya da gözlemlerimiz olumlu sonuç verirse doğrulukları büyük oranda kesinlik kazanır ama tam kesinliğe hiçbir zaman ulaşamaz. Çünkü gözlemin tamamen yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda yapılan doğrulamalar kısmidir. Hempel’e göre bilimsel açıklama tümdengelimle ve tümevarımla yapılabilir. Ona göre bilimde önemli olan buluşun gerçekleşme yolu değil, ürünün bilimselliğinin nasıl ve hangi yöntemlerle kanıtlandığıdır.

Bilim felsefesinde 20. yy.da ortaya çıkan diğer görüş, bilimi “olmuş-bitmiş” bir üründen çok, bir etkinlik olarak değerlendirir. Bu yaklaşımı savunan filozoflara göre bilim; içinde bulunan dönemin inanç ve değerlerinden bağımsız bir ürün değildir. Bilim insanları topluluğu da o kültürün içinde bulunmaktadır ve toplumdaki inanç, değer ve kültürel değişimlerden etkilenmektedir. Etkinlik olarak bilim yaklaşımını destekleyen bilim insanlarından bazıları; Thomas Kuhn ve Stephen Toulmin’dir. Etkinlik olarak bilim anlayışında Thomas Kuhn tarafından *devrimci görüş*, Paul Feyerabend tarafından ise *çoğulcu görüş* öne sürülmüştür.

Devrimci bilim görüşü, bilimin “evrim” yoluyla değil, “devrim” yoluyla ilerlediğini savunur. Bu anlayışına göre bilim eski teorisin yıkılarak yerine yeni bir teorisin geçmesiyle ilerlemektedir. Bu yaklaşım, ikinci olarak, bilim insanlarının psikolojik ve meydana getirdiği bilimsel topluluğun sosyolojik özelliklerinin bilimi anlamada önemli bir rol oynadığını vurgular. Thomas Kuhn (1922-1996) tarafından öne sürülen devrimci görüş, 4 dönem olduğunu savunur (Cevizci, 2010: 89):

1. Birinci dönem; hazırlık dönemidir ki buna “bilim öncesi dönem” adı verilir. Bu dönemde bilim adamının belirginleşmiş bir

bakış açısı yoktur. Burada birçok bakış açısı ya da hipotez ortaya çıkar. Fakat bunlardan biri diğerinin önüne geçer. Kuhn bu bakış açısı ya da hipoteze “paradigma” adını verir. Yani paradigma, genel hipotez ve yasalarla bu hipotez ve yasaların uygulanma koşullarını sağlayan yöntem ve tekniklerden oluşur. Aslında paradigma bilim insanının dış dünyaya bakışını belirleyen bir kuramdır. Bu paradigma Newton’un mekaniği, dalga optiği vb. gibi bir kuram olabilir.

2. Bir paradigma yeterli sayıda bilim insanı tarafından kabul edilince söz konusu bilim dalı ilk bilimsel dönemine girer ve bir bilim topluluğu oluşur. Bilim topluluğu paradigmaya inanan bilim insanlarından oluşur. Bu dönem olağan ya da normal bilim döneminin başladığı anlamına gelir. Normal bilim döneminde alanın daha önce bilinmeyen yanları araştırılır.
3. Devrimci bilim anlayışı zamanla topluluğun anomalilerle, uyumsuzluklarla karşılaştığını söyler. Zaman geçtikçe paradigmanın çözemediği problemler ortaya çıkar. Bu anomaliler az sayıda ise normaldir çünkü bir paradigmadan alandaki bütün problemleri çözmesi beklenemez.

4. Anomaliler fazla ise bilim bunalım dönemine girer. Burada bilim topluluğunda bilim öncesi döneme benzer arayışlar başlar. Görüş ayrılıkları baş gösterir ve ortaya yeni paradigmlar atılır. Böylece devrim gerçekleşmiş olur. Bu yaklaşım bilimi, bilim insanları topluluğunun bir etkinliği olarak görür.

Diğer yaklaşım ise etkinlik olarak bilim anlayışını zirveye çıkaran çoğulcu bilim anlayışı olmuştur. Bu anlayışı geliştiren kişi Paul Feyerabend olmuştur. Çoğulcu bilim anlayışı öncelikle “çağdaş bilim ile bu bilimi dünyaya empoze etmeye çalışan bilim felsefesinin hasta olduğunu” söyleyerek işe başlar. Hasta olması nedeniyle bilim kendine özgü fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Feyerabend’e göre bilimin en temel işlevi insanı özgürleştirmektir. Yani bilim, insanın neden sonuç ilişkileri üzerinde düşünmesini sağlayarak onu özgürleştirir. Bilimin dogmalara teslim edilmemesi ve belirli grupların tekeline bırakılmaması için Feyerabend’in tavsiyesi “çoğulculuk” olmuştur. Feyerabend hem kuram hem metod hem de disiplin düzeyinde çoğulcu bir anlayışı benimsemektedir.

Öğrenme Çıktısı

- 1 Bilgi ve bilim kavramlarını tanımlayabilme
- 2 Bilimin doğası ve gelişim sürecini açıklayabilme

Araştır 1

Bilim kavramına ilişkin yaklaşımların zaman içerisinde değiştiği anlaşılmaktadır. Sizce kavrama ilişkin çok farklı bakış açılarının ortaya çıkmasının nedenleri neler olabilir?

İlişkilendir

Bilgi, felsefe ve bilim kavramlarını inceleyerek bu bölümde öğrendiklerinizle ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Bilimsel bilgiyi diğer bilgi türlerinden ayıran özellikleri çevrenizle paylaşınız.

BİLİM FELSEFESİ VE BİLİMİN ÖZELLİKLERİ

Bilim felsefesinin amacı kısaca bilimi anlamaya çalışmaktır. Hem bilimin hem de felsefenin amacı evreni ve insanı anlamaktır. Aralarındaki temel fark yöntem bakımındandır. Bilim felsefesi, bilimi tarihsel süreç içindeki değişimden ziyade olgu, yöntem ve nitelik açısından incelemeyi hedefleyen bir alandır. Bilim, doğada bir düzen olduğunu, onda evrensel bir nedenselliğin geçerli olduğunu varsayarken, “Bilim Felsefesi” doğaya birinci dereceden sorular soran bilime, ikinci dereceden sorular sorar. Bilim felsefesi, bilimin veya bilim insanının sormadığı ya da sormasının pek mümkün olmadığı soruları sorar. Bu alan, bilim insanının tartışmadığı bilimsel bilginin özellikleri üzerinde durur. İşte bu yüzden felsefeyle bilim arasındaki çok eski zamanlardan beri yakın bir ilişki olmuştur. Düşünce tarihi boyunca süregelen bu ilişki bilim felsefesi alanını ortaya çıkarmıştır.

✓ **Bilim felsefesi;** bilimin temelleri, yöntemleri ve sonuçları ile ilgili felsefenin bir alt alanıdır. Bu alanın temel soruları, bilim olarak nitelendirilen şey, bilimsel teorilerin güvenilirliği ve bilimin nihai amacı ile ilgilidir.

Bilim Felsefesinin Konusu

Eski zamanlarda aslında bilim ve felsefe arasında bir ayrım yoktu. Batılı anlamda ilk filozof kabul edilen Thales aynı zamanda astronom ve matematikçiydi. Bilime felsefe açısından “sistemli” diyebileceğimiz ilk yaklaşımı Aristoteles’in ortaya koyduğu söylenebilir (Yıldırım, 1991). Aristoteles doğa, gökyüzü ve nesnelerin devinimine ilişkin açıklamaları ile fizik alanında çalışmalar yapmıştır. O, Antik Yunan’ın ve daha sonraki dönemlerin birçok düşünürü gibi fiziği bilimlerin başlangıç noktası olarak görüyordu. Galileo’ya kadar Aristoteles ve fikirleri bilim ve felsefe dünyasında tartışılmaz bir noktada olmasına rağmen özellikle 16. ve 17. yy.da Avrupa’da çok büyük bilimsel devrimler olmuştur. Devrimin temelinde, Aristoteles’ten gelen niteliksel bilim anlayışıyla teleolojik dünya görüşünün yıkılması olgusu bulunur. Niteliksel bilim anlayışı, bir şeyi nitelikleriyle açıklar, oysaki modern bilim nicelikselidir. Deney ve matematiğin önemi bilim

alanında Galileo, felsefede ise Bacon ve Descartes tarafından savunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde iki büyük değişim yaşanmıştır. Birincisi, bilimlerin felsefeden ayrılması ile başlayan süreçte başta fizik ve astronomi olmak üzere hemen hemen tüm doğa bilimleri felsefeden kopmuşlardır. Sosyal bilimlerin kopması ise 19. yüzyılda başlamıştır. Felsefeden ayrılan en son bilimler sosyoloji ve psikoloji olmuştur. İkinci büyük değişiklik ise bilgi anlayışında gerçekleşmiştir. Eski zamanlarda bilim insanları bilgiyi hiçbir çıkar gözetmeden dünyayı ve evreni anlamak için elde etmek isterlerken; bu dönemlerdeki bilim insanları bilgiyi güç için istemişlerdir.

Niceliksel bilim anlayışı düşüncesinin pozitivizm olarak ortaya çıkışı Auguste Comte (1798-1857) ile birlikte olmuştur. Pozitivistler tek gerçek bilginin bilimsel bilgi olduğunu savunmuşlar ve tüm sorunların da yalnızca bilimsel yöntemle çözülebileceğini belirtmişlerdir. Bu akım daha sonra Viyana Çevresi olarak bilinen düşünürlerle birlikte mantıkçı pozitivistliğe dönmüş ve felsefi temellendirmesi daha doyurucu noktaya gelmiştir. Bilim ve felsefenin gelişme mantığı içinde pozitivistliğe karşı çıkışlar ise Popper (1902-1994) ile başlamıştır. Popper’ın ardından Kuhn ve Feyerabend ile post-pozitivist akım da bilim ve felsefe tarihindeki yerini almıştır.

Bilim ile felsefenin yakın ilişkisine rağmen bilimin felsefenin konusu olması 20. yy.da gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni, 19. yy.da gerçekleşen bilimsel buluşlar ve fiziğin farklı alanlarında ortaya çıkan alternatif kuramlar olmuştur. Özellikle sanayi devrimi sonucu ortaya çıkan ihtiyaçların da etkisiyle bilim insanları bilimin gelişiminin ancak şu iki şekilde olabileceğini düşünüyorlardı (Cevizci, 2010: 81):

1. Doğa bilimcilerin tasarımlarını tamamlayacak yeni verilerin elde edilmesi,
2. Daha kesin ölçümlerin yapılması.

Bu yaklaşım; 19. yy.ın ikinci yarısından itibaren bilimin görünümünü ve insan yaşamını kökten değiştiren evrim teorisi, elektriğin ve motorun icadı, psikanaliz gibi büyük buluşlarla tamamen değişmiştir. Genel olarak bakıldığında bilim felsefesi alanının cevap aradığı konular şu şekilde belirtilebilir (Aslan, 2004):

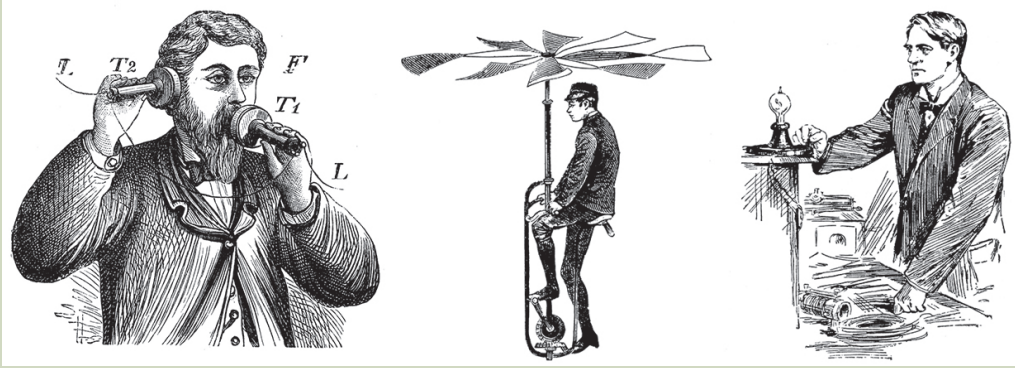
- Bilimin diğer alanlardan hangi bakımlardan ayrıldığını, sınırlarını, kapsamını inceleyerek bilimin doğasını göstermeye çalışır.

- Bilim insanlarının doğayı incelerken ne türden yollar izlediğini inceleyerek bilimsel yöntemin ne olduğunu sorgular.
- Bilim insanlarının bilimsel soruları nasıl ileri sürüp doğruladıklarını inceleyerek bilimsel bilginin ne olduğunu anlamaya çalışır.
- Bilimsel yasalar ile olgular arasında kurulan ilişkiyi ele alıp bilimsel açıklamanın diğer açıklama biçimlerinden nasıl ayrıldığını inceler.
- Bilimsel kuramların zamanla nasıl değiştiklerini, eski kuramlar ile yeni kuramlar arasındaki ilişki bağlamında bilimsel ilerlemenin ve bilimsel gelişmenin ne olduğunu anlamaya çalışır.
- Bilimin bilişsel içeriğini ve mantıksal yapısını inceleyerek bilimsel rasyonalitenin ne olduğunu, nasıl sağlandığını inceler.

Yaşamla İlişkilendir

Etrafımızda hayatımızı değiştiren devrim niteliğinde icatlara baktığınızda insanın merak duygusunun bilim ile buluştuğunda nelere yol açabileceğine şahit oluyoruz. Ortaya konulan her türlü yeniliğin hayatımıza çok önemli yansımaları olmaktadır. Görsellerde paylaşılan telefon, uçma aracı, ampül ve bunun gibi birçok icadın sonraki dönemlerde günlük hayatımıza giren teknolojilere nasıl bir temel oluşturduğunu düşünün. Günümüzde hayatımızın vazgeçilmezi olan teknolojilere bir de bu gözle baktığınızda bilimin ürün olarak ortaya koyduğu araçların insanların davranışları ve yaşam biçimleri üzerinde ne denli büyük etkileri olduğuna şahit olacaksınız.

Bilimin Temel Özellikleri

Bilim kavramını anlamak için bazı temel niteliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu temel nitelikler şu şekilde özetlenebilir (Yıldırım, 1991: 16-21):

- Bilim olgusaldır. Bilimin en önemli ve ayırt edici özelliği olgusal oluşudur. Bunun kısaca anlamı, bilimsel önermelerin ya doğrudan ya da dolaylı olarak gözlenebilir ve olguları dile getirebilir nitelikte olmasıdır. Bilimde hiçbir hipotez veya kuram gözlem ya da deney sonuçlarına dayanılarak kanıtlanmadıkça doğru olarak kabul edilemez.
- Bilim mantıksaldır. Bu özellik iki yönden açıklanabilir. İlk olarak bilim ulaştığı sonuçların her türlü çelişkiden uzak ve kendi içinde tutarlı olmasını ister. Birbiriyle çelişen iki önermeyi doğru kabul etmez. Diğer yönden ise bilim, bir hipotez ya da teoriyi doğrulama işleminde mantıksal düşünme ve çıkarsama kurallarından istifade eder.
- Bilim nesneldir. Bilimde nesnellik bilimsel olma iddiası taşıyan her sonuç veya “doğrunun” güvenilir olması, bir kişi veya grubun tekelinde değil, toplumun sorgulamasına açık ve elverişli olacak biçimde dile getirilmesi demektir.

- Bilim eleştiricidir. Bilim, ne denli akla uygun görünürse görünsün, her hipotez ya da kuram karşısında eleştirici tavrını sürdürür. Bilim bu tavrını yalnız bilim dışı görüşlere karşı değil, kendi içinde de sürdürür. Bilimde her teori veya görüş olgular tarafından desteklendiği sürece “doğru” kabul edilir.
- Bilim seçicidir. Evrende olup bitenler her açıdan çok fazladır. Bilimin tüm gerçeklere cevap bulması imkânsızdır. Bir konunun çalışılması için ya inceleme konusu bir probleme ilişkin olması, ya da bir hipotez veya teorinin test edilmesinde kanıt değeri taşıması gerekir. Bu bakımdan bilimsel araştırmaya konu olan konular, tüm konuların küçük bir bölümü kapsamaktadır.
- Bilim de bütün diğer tüm girişimlerimiz gibi, açık veya gizil bazı temel inançlara dayanır. Varsayım ya da sav denen bu inançlarımız düşünme ve hareketlerimizin altında yatan nedenleri oluşturur.
- Bilim “var olan her şeyin bir miktarda var olduğu” ilkesine bağlıdır. Bu nedendir ki bilim insanları elde ettikleri bulguları nicelik türünden dile getirmeye büyük önem verirler.

Bu sınıflandırmanın dışında tanımlardan da anlaşılacağı gibi bilime ait en temel özelliklerden birisi kanıtlamaktır. Kanıtlama ileri sürülen önermenin öyle olup olmadığını gösterme işi olarak ifade edilebilir. Bu yönüyle bilimsel araştırmalar deney, gözlem, belgeleme, araştırma-soruşturma ve akıl yoluyla kanıtlanabilir.

Öğrenme Çıktısı

3 Bilim ve felsefe arasındaki ilişkiyi ifade edebilme
4 Bilimin temel özelliklerini açıklayabilme

Araştır 2

Bilim ve felsefe ilk zamanlar iç içe geçmiş durumdayken zaman içerisinde net şekilde ayırmaya başlamıştır. Sizce bu ayrışmanın temel nedenleri neler olabilir?

İlişkilendir

Bilim ve felsefenin cevap aradığı sorular arasındaki benzerlik ve farklılıkları ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Bilimin temel özelliklerini ve günümüzde duyulan ihtiyacı arkadaşlarınıza anlatınız.

BİLİMSEL YÖNTEM

Yöntem kavramı; özneyi, doğruya en kısa yoldan götüren zihinsel ve dirik işlemler süreci olarak tanımlanabilir. Bilimin konu edindiği amaçlara ulaşmak için izlediği yola “**bilimsel yöntem**” adı verilir. Bilimsel yöntem, tümevarım ile tümdengelim yaklaşımları bir araya getirilerek iki yaklaşımın bütünleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bilimsel yöntemin farklı disiplinlerin konu alanlarında geçerli bir yöntem olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bugünkü anlamda bilimsel yöntemin şekillenmesini John Dewey ile başlatmak mümkündür. Bilimsel bilgi ortaya koymada yararlandığımız bilimsel yöntem, genelde, problemi çözmek için izlenen sistematik yol olarak tanımlanmaktadır.

✓ **Bilimsel yöntem**, hipotez oluşturmayı ve test etmeyi içeren bilgi arayışına yönelik bir yaklaşımdır. Bilimsel yöntem soruları cevaplamak için mantıklı ve sistematik bir yol sağlar ve her bir cevabın yeniden üretilebilecek nesnel kanıtlarla doğrulanmasını gerektirerek öznelliği ortadan kaldırır.

Bilimsel Yöntemin Önemi

Bilimsel yöntem olguları betimlemek ve açıklamak amacıyla izlenen sistemli bilgi edinme yoludur. Bilimsel yöntem genel olarak olguların saptanması, gözlem, hipotez (denence), deney, kuram (teori) ve yasa aşamalarından oluşmaktadır. Bilimsel yöntem

min ilk aşamasında, olgu, gözlem, hipotez ve deney aşamalarını kapsayan betimleme gerçekleşir. İkinci aşamasında ise teori ve yasa aşamalarını içine alan açıklama süreçleri gerçekleşir. Betimleme aşamasında önce problem tanımlandıktan sonra konu ile ilgili olgular gözlemlenir ve bilgiler toplanır. Bu bilgilerin ışığında hipotez oluşturulur. Ortaya konulan hipotezler deneylerle test edilir. Açıklama aşamasında ise hipotez deneyle doğrulanmış ise kurama dönüşmüş olur. Ulaşılan bu kuram bilim insanları topluluğu tarafından da yinelenir, doğrulanır ve matematiksel olarak formüle edilirse yasa aşamasına ulaşılmış olunur. Örneğin; “Su 0 derecede donar.” bir yasadır. Eğer deneylerle test edilen hipotezler doğrulanamaz ve kuram düzeyine geçemez ise hipotez yeniden kurulur.

Bilimsel Yöntemin Aşamaları

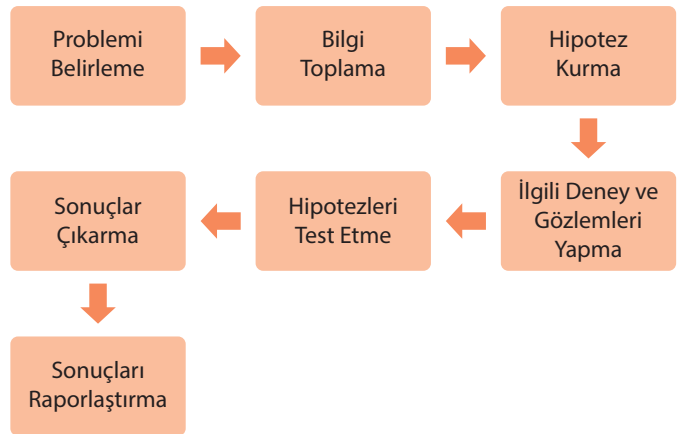
Bilimsel yöntemin tanımı ve amacı konusundaki farklı görüşlere göre bilimsel yöntemin aşamaları da değişebilmektedir. Bazı aşamalar şu şekilde özetlenebilir (Sönmez ve Alacapınar, 2013:32-36):

- Viyana Çevresi olarak tanınan bilim insanlarına göre bilimsel araştırmaların aşamaları; 1. Gözlem ve Deney, 2. Tümevarımsal bir genelleme, 3. Hipotez, 4. Hipotezi doğrulama çalışması, 5. Doğrulama, 6. Bilgi şeklindedir.
- Viyana Çevresi’ne karşı çıkan Popper ise bilimsel araştırma aşamalarını; 1. Problem, 2. Önerilen çözüm, 3. Önerilen çözümden tümdengelim yoluyla elde edilen öneriler, 4. Sınama, deney ve gözlem yoluyla yanlışlama, 5. Karşıt kuramlar arasından birini tercih etme şeklinde sıralamıştır.
- Pragmatik felsefeye göre ise bilimsel araştırma aşamaları; 1. Güçlük yaratan durumla karşı karşıya kalma, 2. Denenceler kurma, 3. Denenceleri test etme, 4. Denenceleri kabul ya da reddetme veya düzeltme, 5. Bu döngüyü problem çözülene dek sürdürme.

Bir başka sınıflandırmaya göre bilimsel yöntemin aşamaları aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (Karasar, 2009):

- *Güçlüğün sezilmesi:* Bu aşamada araştırmacı merak ettiği, kendisini rahatsız eden fakat ne olduğunu tam olarak kestiremediği bir güçlükle karşı karşıyadır.
- *Problemin tanımlanması:* Bu aşamada kişi, yaptığı gözlemler ve topladığı veriler ile problemin ne olduğunu anlamıştır.
- *Çözümün tahmin edilmesi:* Birey bu aşamada eski yaşantılarından yola çıkarak problemin çözümüne yönelik tahminlerde bulunmaktadır.
- *Gözlenebilir sınavıcıların belirlenmesi:* Bu aşamada, olası uygulama sonuçları düşünülüp tartışılır.
- *Deneme ve değerlendirmelerin yapılması:* Bu aşamada birey olay ya da olgulara bakarak, kanıtlar toplayarak ileri sürdüğü hipotezlerin doğru olup olmadığını belirlemeye çalışır. Böylece hangi hipotezlerin gözlenen olaylarla uyduğu, problemin çözümü olduğu ortaya çıkmış olur.
- *Raporlaştırma:* Elde edilen sonuçlar yazılarak anlamlı bir bütün haline getirilir.

Bu tür farklı aşamaları standart hale getiren ve bilim insanlarının da uymasını beklediği sıralamalar olmakla birlikte, araştırma aşamalarının tek tip olamayacağına bilinmesinde yarar bulunmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Bilimsel Yöntem Olarak Adlandırılan Olayların Klasik Sıralaması.

Kaynak: McComas, 1998.

Bilimsel Yöntemin Temel Nitelikleri

Klasik olarak bakıldığında bilimsel yöntemin bazı temel nitelikleri şu şekilde özetlenebilir (Karasar, 2009):

- Açık seçiktir.
- Bilinen belli süreçlerden oluşur.
- Denetlenebilir.
- Herkese, her türlü denetime açıktır.
- Yansızdır.
- Eleştirici ve düzelticidir.
- Deneyicidir.
- Seçicidir.
- Akla uygundur.
- Duyarlılığı yüksektir.
- Olgusal düzeyde bilinen en güvenli problem çözme yöntemidir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bilimsel bilgiyi elde edebilmek için bilimsel yöntemin kullanılması şarttır. Süreç sistematik bir şekilde yönetilmediğinde ortaya çıkan ürünün niteliği de sorgulanır. Ürünün niteliğini belirleyen temel unsur yöntemin niteliğidir. Nitelikli araştırmalar nitelikli metodoloji ile mümkündür.

MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi MSKU Journal of Education
ISSN 2148-6999 Cilt-Volume 5, Sayı- Number 2, (2018) Kasım

Nitel Araştırmalarda Nitelik Sorunu

Mustafa YAŞAR

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mustafaxyasar@yahoo.com

DOI: 10.21666 muefd.426318

Özet

Nitel araştırmacının popülerliğinin bilim camiasında son yıllardaki hızlı yükselişi, epistemolojik, felsefi ve yöntemsel alanlarda tartışmaları beraberinde getirmiştir. Nitel araştırmaya getirilen eleştiriler özellikle üç konuda yoğunlaşmaktadır: Nesnel olamama, geçerlik ve güvenilirlik konusunda titiz olamama, genellenememe. Bu eleştiriler, bir yandan nitel araştırmaların ne kadar özen ve titizlik içerisinde yapıldığına yönelik geçerli kaygıları dile getirirken, bir yandan da altında yatan nicel/pozitivist bir felsefi yaklaşımı ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Nitel araştırmaları eleştirenler çoğunlukla, pozitivist deneysel yöntemi temel kabul ederek ve sadece bir araştırma yönteminin ya da desenin bilim anlayışına uyduğunu varsayarak bu eleştirileri yapmaktadırlar. Nitel araştırmaların öznel yönünü vurgulayan pek çok araştırmacı, nicel nitelik ölçütlerinin nitel araştırmaya uygun olmadıkları ve nitel araştırmaların niteliği belirlemede kendi ölçütlerinin olması gerektiği görüşündedirler. Nitel araştırma sürecinin doğru ve uygun bir şekilde yapılmasının bir formülü ya da bir reçetesi yoktur. Ayrıca nitel araştırmaların güvenilir ve geçerli olmasını garantilemek için tek bir test ya da kontrol listesi bulunmamaktadır. Nitel araştırmalarda geçerliliği ve niteliği artırmada alanyazında üçgenleme, ek kodlayıcı, katılımcı onayı, gömülü kuram, araştırma ortamında uzun zaman geçirmek, ayrıntılı betimleme, olumsuz durum analizi ve kontrollü öznellik gibi pek çok öneri sunulmaktadır. Fakat, yapılandırmacı/yorumlamacı paradigma içselleştirilmeden, pozitivist bakış açısını yansıtan niteliği arttırmaya yönelik geçerlik stratejilerinin kullanıldığı durumlarda ortaya çıkan sonuç tatmin edicilikten uzak olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Üçgenleme; Nitelik; Geçerlilik; Güvenirlik

Konuyla ilgili olarak yukarıda özeti verilmiş çalışmanın tamamına karekod bağlantısı üzerinden erişerek okuyabilirsiniz.

Öğrenme Çıktısı

- 5 Bilimsel yöntemin önemini ifade edebilme
- 6 Bilimsel yöntemin aşamalarını açıklayabilme
- 7 Bilimsel yöntemin temel niteliklerini sıralayabilme

Araştır 3

İnsan kendisi ve çevresi hakkında bilgi toplamak ve merakını gidermek gibi amaçlarla araştırma yapmaktadır. Araştırma sorulara cevap bulma sürecidir. Buna göre, bilimsel bilgiye nasıl ulaşılır?

İlişkilendir

Bilimsel bilginin hızla artması ile bilimsel yöntem arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Anlat/Paylaş

Bilimsel bilgiye ulaşma yollarını ve önemini çevrenizle paylaşınız.

BİLİMSEL PARADİGMALAR

Paradigma, “doğruluk ve gerçekliğin doğasına ilişkin varsayımları, araştırılabilecek nitelikteki soruları ortaya koyan ve bunların nasıl yapılacağına ilişkin bir bilim felsefesi ya da çerçevesidir.” (Glesne, 2013:8). Bu kavram Thomas Kuhn’un 1962 yılında yayınladığı “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı kitabıyla yaygınlaşmıştır. Kuhn’a göre paradigma, genel kuramsal varsayım ve yasalar ile bu yasaların uygulanmaları için belirli bir bilim topluluğunun üyeleri tarafından benimsenen yöntem ve tekniklerden oluşur. Başka bir ifadeyle, paradigma, bilim insanlarının çevresine bakış açılarını belirleyen, çalışılan bilim dalındaki araştırma faaliyetlerinin çerçevesini belirleyen bir kuramdır. Kuhn’a göre, bilimsel etkinlikte tek bir paradigmaya duyulan sonsuz güven, bilimsel araştırma alanının sınırlarını daraltan bir görüş kısıtlılığına neden olur. Olağan bilimin araştırma alanının çok dar olması bu görüş kısıtlılığından kaynaklanır. Bu bölümde bilim tarihinde çok önemli yerleri olan ve dönemsel olarak önceliği değişen bazı paradigmalardan bahsedilecektir.

Yaşamla İlişkilendir

Varsayalım ki bir bilimsel araştırma kapsamında futbol maçı sırasında olup bitenleri takip etmeniz ve veri toplamamız istenmektedir. Maç sırasında hangi olayları takip edeceğinize ilişkin bir çerçevenin sunulmadığı bir durumda herkes maç sırasında gerçekleşen farklı olaylara yoğunlaşacaktır. Bu durumun önüne geçmenin en temel unsurlarından biri odaklanılacak olan konuların ve o konulara hangi bakış açısıyla bakacağınızın belirlenmesidir (Paradigma). Çerçeve netleşmediğinde karmaşa ortaya çıkar.

Rasyonalizm

Rasyonalizm (akılcılık) bilginin tek kaynağı ve ölçütünün akıl olduğunu, aklın ilkelerinin bazı kavramlardan tümdengelim yoluyla türetildiğini öne süren çeşitli fikirleri ifade eder. Epistemolojik bir görüş olarak akılcılığın temelleri antik Yunan düşünürleri Parmenides ve Platon'a kadar uzanır. Tarihi çok eskiye dayanmasına rağmen, rasyonalizm kavramı ile kastedilen daha çok 17. yüzyılda Descartes tarafından başlatılan ve sonrasında Spinoza ve Leibniz tarafından devam ettirilen epistemolojik gelenektir. Akılcılık, deneyciliğe tamamen karşıt olan bir düşünce yapısını belirterek; bazı düşünce, kavram ya da ilkelerin doğuştan var olduğunu savunur. Örnek olarak, Descartes tanrı, zihin ve madde kavramlarının, deneyim yoluyla değil doğuştan olduğunu savunur. Bu görüş dünya ve evrene ilişkin önemli olan bilgilerin sadece deney dışında yöntemlerle elde edilebileceğini savunur. Rasyonalizm her bireyin eşit ve sabit mantıksal muhakeme yeteneklerine sahip olduğunu kabul ederek, çeşitli önsel bilgilerin var olduğunu kabul eder. Hakikate ve eşyanın bilgisine sadece akıl ile erişilebileceğini savunur.

✓ **Rasyonalizm**, bilginin doğruluğunun duyum ve deneyimde değil, düşüncede ve zihinde temellendirilebileceğini öne süren felsefi görüştür.

Rasyonalistler bilgiye ulaşmada genelde mantıksal ispat yöntemini kullanırlar. Mantıksal ispat yaparken argüman öyle kurulur ki öncüller doğru ise, sonuç da zorunlu olarak doğrudur. Örneğin, "Tüm insanlar ölümlüdür," "Socrates insandır" önermelerinden şu üçüncü önermeye ulaşılır: "Socrates ölümlüdür." Bu çıkarıma dedüktif çıkarım denir. Rasyonalist yaklaşım insan zihninin boş bir levha olarak dünyaya gelmiş olduğu anlayışını şiddetle reddeder. Rasyonalizme göre insanda apriori yani doğuştan gelen ve hiçbir yerden öğrenilmemiş olan bilgiler bulunmaktadır. Socrates bu düşüncesini somut bir şekilde ortaya koymak için hiç matematik dersi almamış bir köleye geometrik bir ispat yaptırır. Çözüm için kullanılan geometrik ilişkileri o kişiye açıklamaz ve ona sadece bu ilişkileri görmesi için sorular sorar. Platon bu güzel sahneyi, geometrik doğruluğu akılla kavrayışa, deneyime dayanmayan doğuştan bilgiye bir örnek olarak göstermiştir.

Özet olarak rasyonalizm, aklın zorunlu, kesin ve genel geçer doğruları bilme gücüne sahip olduğu iddiasıyla ortaya çıkar. Bu bakış açısına göre bazı kesin doğruları deneyler hiçbir zaman veremez. Çünkü deney ya da gözlem şu anla sınırlıdır. Gerçek bilgiyi oluşturan doğruların ise her zaman geçerli evrensel hakikatler olması gerekmektedir.

Empirist Yaklaşım (Deneycilik)

Empirist yaklaşım, bilginin duyumlar sayesinde ve deneyimle kazanılabileceğini öne süren görüştür. John Locke, George Berkeley, David Hume, John Stuart Mill ve Russell gibi ünlü filozoflar tarafından savunulan deneycilik, başlangıçta boş bir levha olan zihin üzerine konan işaretlerin önce birer izlenimden başka hiçbir şey olmadığını ileri sürer. Akılcılığa karşıt bir anlayış olarak deneycilik, gözlem ve deney yoluyla temellendirilen bilgileri doğru olarak kabul etmiştir. Deneyci görüşü benimsemiş düşünürler, bu bağlamda bilgi modeli olarak doğa bilimlerini, araştırma yöntemi olarak da tümevarımsal akıl yürütme yöntemini kullanmışlardır. Locke'un empirist anlayışına göre zihnimizde oluşan tüm kavramlar (matematik ve mantık kavramları dahil) deneyimden gelmektedir. Bacon ise, bilginin empirist anlayışı yönünden, aklın vazgeçilmezliğini açıkça görmüştür.

Empiristler yeterli sayıda yapılacak olan gözlemlerden sonra bir çıkarıma gidilmesi gerektiğini savunur. Buna indüktif çıkarım denir. Örneğin: "Şu ana kadar gözlemlediğimiz bütün kargalar siyahtı; o zaman, kargaların hepsi siyahtır." Bu örnekte çıkan sonuç öncülün ne tümü ne de bir parçasıdır. Öncülü aşan bir durumu da yansıtarak henüz gözlenmemiş kargaları da kapsayarak onları gözlemlenmiş kargaların bir özelliği ile nitelemektedir.

Pozitivizm

Pozitivizm başta teolojik ve metafizik düşünce olmak üzere, farklı düşüncelere karşı çıkmıştır. Comte, özellikle pozitif/bilimsel bilginin önemini vurgulayarak bilim dışı düşünceleri safsata olarak değerlendirmiştir. Bir bilginin bilimsel nitelik taşıyabilmesi için her zaman gözleme ve somut verilere dayandırılması gerektiğini savunmuştur. Comte'a göre, sosyal hayatta karşılığı olmayan teolojik bakış açısı insana hem fayda sağlamamakta hem de dünyayı keşfetme fırsatları sunmamaktadır. Bu nokta-

da çözüm sosyal hayatta pratik fayda sağlayan ve dünyanın doğru bir şekilde anlamlandırılabilmesini sağlayan akıl temelli pozitivist paradigmadır. Comte'a göre pozitif bilimler hayatın her zaman içinde ve ön planda olmalıdır. Ona göre insanlık 3 aşamalı bir tarihsel süreçten geçmektedir. Dinsel dönem olarak görülen bu süreçte insanlar şamanlardan ve rahiplerden etkilenmektedir. İkinci süreç ise metafizik dönemdir. Bu aşamada bilim gelişme göstermiş ancak soyut düşüncenin etkisi tam olarak azalmamıştır. Çeşitli varsayımlar ve kişisel yorumlarla bilime yön verilmiştir. Son süreç ise pozitif süreçtir. Bu süreç, olguların yine olgularla açıklanabildiği tamamen bilimsel aşamadır. Çevremizde olup bitenleri anlamada Comte; matematik, fizik, kimya, psikoloji, astronomi ve sosyoloji olarak belirlediği altı bilim dalını ön plana çıkarmış ve bunlar arasında da özellikle sosyoloji üzerinde durmuştur. Sosyolojinin kurumsallaşması aşamasında da önemli çalışmalar gerçekleştiren Comte, pozitif bilim bakış açısından dolayı ortaya koyduğu toplum bilimine sosyal fizik adını vermiştir.

Pozitivist görüş, 'metodolojik birlik' ilkesini kabul eder. Bu düşünceye göre, tek bir bilim mantığı (doğa bilimleri) vardır ve bilim adını taşıyan her etkinlik bu mantığa uymalıdır. Sosyal bilimlerde eğer bilim adını taşımak istiyorlarsa doğa bilimlerinin mantığına uymak zorundadır. Dolayısıyla, bilimin gelişmesindeki hâkim yaklaşım olarak pozitivism, sosyal bilimlerin tarihsel gelişiminde de hakimiyetini sürdürmüştür. Pozitivist paradigmanın devam eden hakimiyetinin sosyal bilimlerde metodolojisine yansması nicel araştırma yöntemlerinin kullanımıyla kendini göstermiştir. Pozitivist paradigma, doğa bilimlerinden sosyal bilimlere uyarlanmış, ancak söz konusu paradigma sosyal bilimlerde egemen bir paradigma durumuna geldiği sıralarda doğa bilimlerindeki geçerliliği sorgulanmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Schwartz ve Ogilvy'ye (1979) göre, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanında bilimsel düşünme ve araştırmaya yol gösteren pozitivist paradigma aşağıdaki özellikleri sergilemektedir:

1. *Gerçeklik basittir:* Evren, etkileşimsiz ve kendine özgü sistemlerin bir toplamıdır.
2. *Hiyerarşi düzenin ilkesidir:* Sistemler, en basitten karmaşığa kadar hiyerarşik bir sırada sınıflandırılabilir.

3. *Evren mekaniktir:* Evren, saat gibi çalışan mekanik bir obje ya da bir makinadır. Enerjisi bitinceye kadar belli bir düzende devinimini sürdürür.
4. *Gelecek ve yön bellidir:* Eğer evren saat ya da makina gibi çalışan bir nesne ise, evrenin geleceği, en kesin biçimiyle, önceden yordanabilir. Yeterli sayıda matematiksel formül ve hesaplama ile herhangi bir sistemin davranışı önceden tahmin edilebilir.
5. *Nedensellik ilişkisi:* Evrende parçalar arasında nedensellik ilişkisini biliyorsak, bu ilişkinin sonuçlarını da açıklayabiliriz.
6. *Değişim, niceliksel ve birikimlidir:* Sistemler, birikim yoluyla gelişirler. Bu bağlamda her değişim, sisteme yeni bir parça ya da boyut ekler. Niceliksel veya sıçramalı değişim nadirdir.
7. *Nesnellik zorunludur:* Evrende bilme akıl yoluyla anlama ile olasıdır. Bu süreçte gözlemci ve gözlenen kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır.

Pozitivist paradigmanın araştırma yöntemini nicel araştırma geleneği temsil etmekte, ortaya konulan pozitivist temeller üzerinde nicel araştırmalar yapılmaktadır. Nicel araştırma, araştırmacı ile araştırılan konu arasındaki etkileşimin ya çok az olduğu ya da hiç olmadığı varsayımından hareket etmekte; araştırmacının konuya katılımını objektifliğin sarsılması olarak görmektedir. Birçok alandan sosyal bilimciler pozitivist yöntem ve kavramlarını kullanmışlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:10).

Post-pozitivism

Post-pozitivist bilim anlayışı, pozitivistin deneye verdiği aşırı önemin getirdiği sorunların eleştirisi üzerinde yükselir. Pozitivism, bilimi sadece akılcılık biçimine sokarak, bilim dışı ve akıl dışı öğeleri tamamen dışarıda bırakması nedeniyle post-pozitivist filozoflar tarafından daha en başından ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Pozitivistin eleştirisini yapan Lakatos'a göre, bilimde nihai doğrulama ve nihai yanlışlama yoktur. Bilimde kesin doğrularla, kesin yanlışların olamayacağını söyleyen Lakatos'a göre, bilimde gerçekliği kesin, her zaman doğruya ulaştıracak, evrensel ve rasyonel yöntemler yoktur. Pozitivizme yine çok ağır eleştiriler getiren Popper ise, mutlak bilgiye

asla ulaşamayacağını belirtmiştir. Ona göre doğrular, kendinden önceki doğruları yanlışlayabilir. Bu düşünce, pozitivistlerin doğrunun tek olduğu düşüncelerinin tam tersidir. Yeterli bilimsel deneyler yapılır ve bir teori kanıtlanırsa, o teori artık doğru kabul edilirdi. Bu yeni doğru her yerde her zaman geçerli olurdu. Bu durumun değişmesinde en önemli basamaklardan bir tanesi 19. yüzyıl boyunca doğrulanan Newton'un teorilerinin 20. yüzyılda Albert Einstein tarafından yanlışlanması olmuştur. Bu gelişme kesin denilen hatta ispatlanan şeylerinde zamanla yanlışlanabileceğini göstermiştir. Post-Pozitivizm, mutlak tartışmasız evrensel doğru kavramını reddederek, bilmede bilen etkisine ve buna bağlı olarak ortaya çıkabilecek farklılıklara vurgu yapmaktadır.

dikkat

Post pozitivism, 20. yüzyılın başından itibaren pozitivistliğe yönelik geliştirilen eleştirilerle birlikte biçimlenen pozitivism sonrası bilim düşüncesini belirten kuramsal/felsefi bir akımdır.

Pozitivizme en çok eleştiri yapan okul Marksist eğilimli Frankfurt Okulu olmuştur. Frankfurt Okulu kendi teorisine "Eleştirel Teori" adını vermiştir. Onlara göre, pozitivist sosyoloji verili gerçekliğin sınırları içerisinde kalmakta ve bu gerçekliğin tarihsel olarak geçici doğasını göz ardı etmektedir. Pozitivist ve eleştirel teoriler mantıksal veya bilişsel yapıları bakımından da birbirinden farklıdır. Pozitivist teoriler nesneleştiricidirler. Bu, teori ve teorisinin işaret ettiği 'nesneler' alanı arasında net bir ayrım yapılabileceği anlamına gelir. Teorisinin kendisi, tanımladığı nesne alanının bir parçası değildir. Eleştirel teori, aksine, nesneyle diyalektik bir diyalog içindedir. Bu teori, tanımladığı nesne alanının (toplumsal dünyanın) bir parçası olduğunun farkındadır.

Pozitivist felsefenin çizmiş olduğu tartışmasız bilim çevresinde diğer etkili eleştiri Kuhn'un yazılarında görülmektedir. Thomas Kuhn bilimin nesnel, sistematik ve değerden bağımsız olarak gösterildiği

bir dönemde veri ve gözlemlerin kuram, kuramın paradigma kaynaklı olduğuna ve bu paradigmalara da tarihsel ve kültürel olarak yerleşmiş olduğuna ilişkin bir argüman geliştirmiştir. Kuhn, doğru kavramı üzerinde durmuş ve 'bugün doğru olarak kabul ettiğimizi yarın yanlış olarak kabul edebiliriz' diyerek pozitivist felsefenin tartışılmaz, genel geçer doğru, gerçek kavramına eleştirel bir bakış getirmiştir. Kuhn'un öne sürdüğü fikirler pek çok alandan farklı bilim insanı ve düşünür tarafından destek bulmuş ve özellikle sosyal bilimcilerin kendi paradigmalarını yeniden sorgulamalarının yolunu açmıştır. Kuhn'a göre, her paradigma doğru olanı farklı görür ve tanımlar, bu açıdan evrensel bir paradigma birliği olamayacağı için evrensel bir doğrudan bahsetmek mümkün değildir. Post-pozitivist paradigma, bilgiyi bireylerin anlam dünyalarıyla üretilmiş ve yorumlanabilir olarak görmektedir. Birey, bilgi oluşturma sürecinde aktif olarak yer almaktadır. Tümevarımsal bir anlayışın benimsendiği yorumlayıcı felsefede, değişkenlerin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi esastır. Post-pozitivist felsefenin ortaya koyduğu temel ilkeleri Yıldırım ve Şimşek (2013:35) şöyle ifade etmektedir;

- Gerçek karmaşıktır.
- **Heterarşi** düzendir.
- Evren holografiktir.
- Gelecek ve yön belirsizdir.
- İlişkilerde nedensellik vardır.
- Araştırmacının belli bir perspektifi vardır.

Heterarşi, karşılıklı ilişki ve bağımlılık halindeki etkinliklerin koordinasyonunu ve kendi kendine organize olma durumunu ifade etmektedir.

Bu anlayışa göre gerçek, bilgi ya da doğru sosyal kurgulardır ve insanlar anlamların oluşturulması sürecine aktif olarak katılır. Pozitivist anlayışta yer bulan büyük söylemler ve tek doğru anlayışı post pozitivist anlayışta çoklu gerçeklikle yer değiştirir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:33).

Öğrenme Çıktısı

8 Farklı paradigmaların bilgiye ve bilime bakış açılarını karşılaştırabilme

Araştır 4

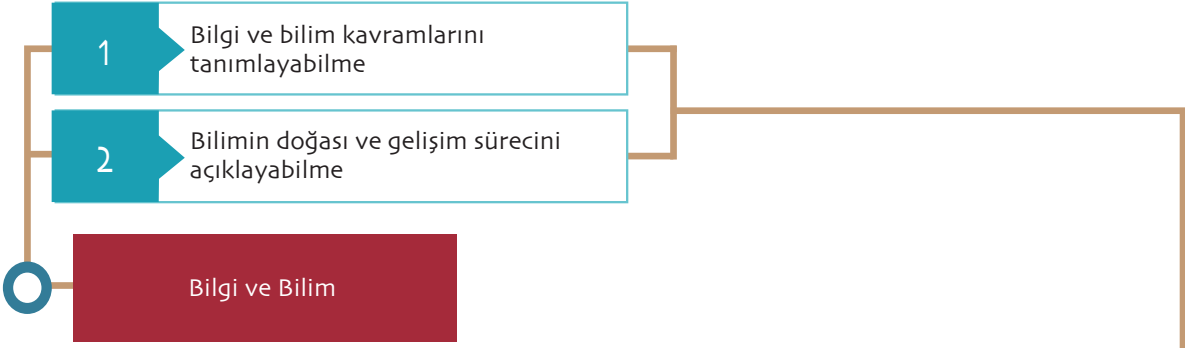
Hayata ve olaylara bakış açımız anlamlandırma noktasında belirleyici bir faktördür. Bilim insanın yaklaşımını belirleyen unsur ise paradigmadır. Farklı paradigmaların bilime ilişkin bakış açılarını karşılaştırınız.

İlişkilendir

Rasyonalist paradigma ile pozitivist paradigmayı ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

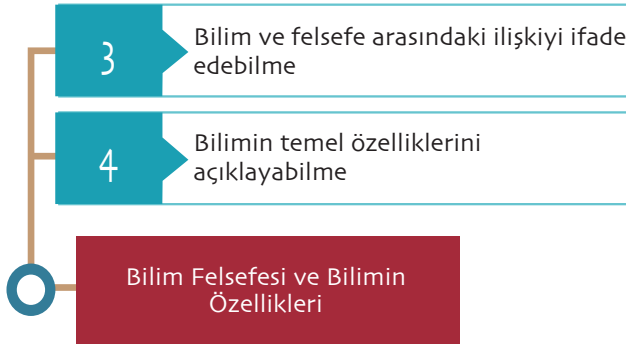
Okuduklarınızdan yola çıkarak araştırma yapacak insanın paradigmaları bilmesinin önemini yakın çevrenize anlatınız.

Tarihsel süreç içerisinde kendi sınırlarını zorlayarak etrafında olup bitenleri merak eden insanoğlu farklı türden birçok bilgiye ulaşmış ve modern dünyanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Gündelik hayata, geçmişe, sanata, politikaya ilişkin birçok bilginin dışında kanıtlamaya dayalı olarak keşfettiği ya da ürettiği bilgi türleri birçok yeniliğin hayatımızın bir parçası haline gelmesine yol açmıştır. Bilginin tanımı en basit anlamıyla özne ile nesne arasındaki bağ kurma süreci sonucunda elde edilen ürün şeklindedir.

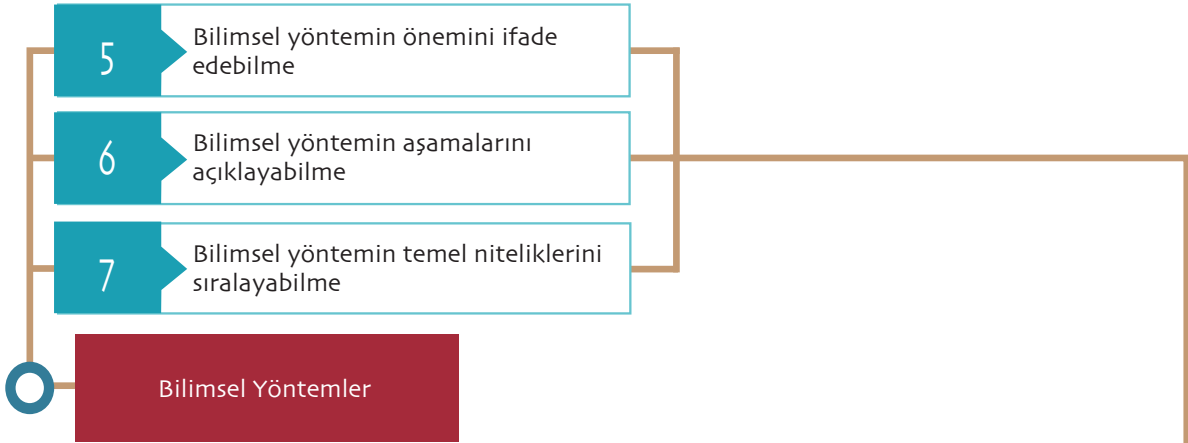
Bilim kavramı ise genel olarak “gerçeğin bir kısmıyla kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünü” şeklinde tanımlanabilir. Bilim kavramı üzerine iki temel yaklaşım olduğu görülmektedir. Reichenbach, Carnap ve Hempel gibi bazı bilim insanları bilime ürün olarak bakarken; Kuhn ve Toulmin gibi bazı bilim insanları bilime etkinlik olarak bakmaktadırlar. Bilime ürün olarak bakan fikir bilimi ve kurallarını insanın yenilikçi ve yaratıcı çalışmasının bir sonucu olarak görmektedir. Etkinlik olarak bilim görüşünü savunan filozoflara göre ise bilim; o dönemin değerlerinden, inançlarından bağımsız bir ürün değildir. Bilim adamları topluluğu da o toplum içinde yaşamaktadır ve toplumdaki inanç, değer ve kültürel değişimler onları da etkilemektedir.

Bilimin gelişim süreci içerisinde devrimci biliş görüşü ve çoğulcu bilim görüşü anlayışları da önemli yer tutmaktadır. Devrimci görüş, bilimin eski teorisinin yıkılarak yerine yeni bir teorisinin geçirilmesiyle ilerlediğini söyler. Çoğulcu görüş ise öncelikle “çağdaş bilim ile bu bilimi dünyaya empoze etmeye çalışan bilim felsefesinin hasta olduğunu” söyler. Hasta olması nedeniyle bilim kendine özgü fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Feyerabend’e göre bilimin en temel işlevi “insanı özgürleştirmektir.” Yani bilim, insanın neden sonuç ilişkileri üzerinde düşünmesini sağlayarak, ona eleştirel bir zihniyet kazandırır, böylelikle de onu özgürleştirir.

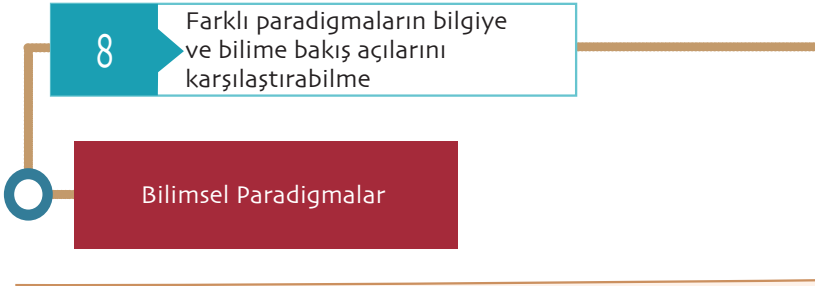

Hem bilimin hem de felsefenin amacı evreni ve insanı anlamaktır. Bilim felsefesinin amacı ise kısaca bilimi anlamaya çalışmaktır. Aralarındaki temel fark yöntem açısındandır. Bilim felsefesi, bilimi kavram, yöntem ve ürettiği bilginin niteliği açısından ele alarak da incelemeyi hedefleyen bir uğraştır. Bilim felsefesi, bilimin veya bilim insanının sormadığı ya da sormasının pek mümkün olmadığı soruları sorar. Galileo'ya kadar Aristoteles ve fikirleri bilim ve felsefe dünyasında tartışılmaz bir yerdedi. Fakat özellikle 16. ve 17.yy.da Avrupa'da çok büyük bilimsel devrimler olmuştur. Devrimin temelinde, Aristoteles'ten gelen niteliksel bilim anlayışıyla teleolojik dünya görüşünün yıkılması olgusu bulunur. Niteliksel bilim anlayışı, bir şeyi nitelikleriyle açıklar, oysaki modern bilim nicelikselidir. Bu dönemde iki büyük değişim yaşanmıştır. Birincisi, bilimlerin felsefeden ayrılması ile başlayan değişimdi. Başta fizik ve astronomi olmak üzere hemen hemen tüm doğa bilimleri felsefeden koptular. İkinci büyük değişiklik ise bilgi anlayışında gerçekleşti. Eski zamanlarda bilim insanları bilgiyi hiçbir çıkar gözetmeden dünyayı ve evreni anlamak için elde etmek isterken bu dönemde güç için istediler.

Bilimin temel özellikleri ise olgusalılık, mantıksallık, nesnellik, eleştiricilik, seçicilik gibi kavramlar üzerinden açıklanabilir.

Bilimin amaçlarına ulaşmak için izlediği yola “bilimsel yöntem” adı verilir. Bilimsel yöntem, tümevarım ile tümdengelim yaklaşımlarının ayrı ayrı yeterli olamayışları sonucu, her ikisini de kapsayacak biçimde iki yaklaşımın bütünleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bilimsel yöntem genel olarak olguların saptanması, gözlem, hipotez (denence), deney, kuram (teori) ve yasa aşamalarından oluşur. Bilimsel yöntemin bu aşamalarını betimleme ve açıklama şeklinde ayırabiliriz. Betimleme aşamasında önce problem tanımlanır, konu ile ilgili olgular gözlenir ve bilgiler toplanır. Bu bilgilerin ışığında hipotez oluşturulur. Formüle edilen hipotezler deneylerle test edilir. Açıklama aşamasında ise hipotez deneyle doğrulanmış ise kurama ulaşılmış olur. Ulaşılan bu kuram bilim insanları topluluğu tarafından da yinelenir, doğrulanır ve matematiksel olarak formüle edilirse yasa aşamasına ulaşılmış olunur. Klasik anlayışa göre bilimsel yöntem aşamaları; problemi belirleme, bilgi toplama, hipotez kurma, ilgili deney ve gözlemleri yapma, hipotezleri test etme, sonuçlar çıkarma ve raporlaştırma basamaklarından oluşmaktadır. Temel nitelikleri ise genel olarak; açık seçik olması, denetlenebilir olması, yansız olması, eleştirel olması, deneyici olması, seçici olması ve akla uygun olması şeklinde özetlenebilir.

Paradigma, doğruluk ve gerçekliğin doğasına ilişkin varsayımları, araştırılabilecek nitelikteki soruları ortaya koyan ve bunların nasıl yapılacağına ilişkin bir bilim felsefesi ya da çerçevesidir. Thomas Kuhn'a göre paradigma, genel kuramsal varsayım ve yasalarla, bu yasaların uygulanmaları için, belirli bir bilim topluluğunun üyeleri tarafından benimsenen yöntem ve tekniklerden oluşur. Bölüm içerisinde açıklanan dört paradigma şu şekilde özetlenebilir:

- Akılcılık bilginin yegâne kaynağı ve sınama ölçütünün akıl olduğunu, onun malzemesinin temel ya da ilkel birtakım kavramlardan tümdengelimsel olarak türetildiğini öne süren görüş ya da tutumu ifade eder. Bu görüş dünya hakkındaki mühim olan bilginin sadece deney ötesi yöntemlerle elde edilebileceğini savunur. Akılcılık her bireyin eşit ve değişmez mantık ilkelerine sahip olduğunu vurgular. Akılcılar bilgiye ulaşmada genelde mantıksal ispat yöntemini kullanırlar.
- Empirist yaklaşım, bilginin duyular sayesinde kazanılabileceğini öne süren görüştür. Akılcılığa karşı olarak deneycilik, duyum ve deneyimle temellenen bilgileri doğru bilgi olarak kabul etmişlerdir. Deneyci görüşü benimsemiş düşünürler, bu bağlamda bilgi modeli olarak doğa bilimlerini, araştırma yöntemi olarak da tümevarımsal akıl yürütme yöntemini benimsediler.
- Pozitivizmin kökenlerine baktığımızda aydınlanma düşüncesini görürüz. Comte'a göre bilim dışı düşünceler safsata olarak değerlendirilir. Bir bilginin bilimsel nitelik taşıyabilmesi için gözleme ve somut verilere dayandırılması gerektiği ısrarla vurgulanır. Pozitivist görüş, 'metodolojik birlik' ilkesini kabul eder. Tüm bilim dalları bu ilkeye uymak zorundadır.
- Post-pozitivist bilim anlayışı, pozitivizmde akla ve bilimin ayrıcalıklı özelliği olarak deneye verilen konumun eleştirisi üzerinde yükselir. Pozitivizm, bilimi tarih-dışı salt bir akılsallık biçimine sokması, bilim-dışı ve akıl-dışı öğeleri tamamen dışta bırakması nedeniyle post-pozitivist düşünürler tarafından daha en başından bu noktalara yönelik ciddi itirazlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu anlayışa göre gerçek, bilgi ya da doğru sosyal kurgulardır ve insanlar anlamların oluşturulması sürecine aktif olarak katılır. Pozitivist anlayışta yer bulan büyük söylemler ve tek doğru anlayışı post pozitivist anlayışta çoklu gerçeklikle yer değiştirir.

1 Aşağıdakilerden hangisi geleneksel anlamda felsefede bilgiye ilişkin olarak tartışılan temel sorunlardan birisi **değildir**?

- A. Bilginin olanağı problemi
- B. Bilginin doğruluğu problemi
- C. Bilginin varlığı problemi
- D. Bilginin kaynağı problemi
- E. Bilginin sınırları problemi

2 Aşağıdaki bilim insanlarından hangisi bilimi bir etkinlik olarak görmektedir?

- A. Reichenbach
- B. Carnap
- C. Hempel
- D. Kuhn
- E. Newton

3 Aşağıdakilerden hangisi bilim felsefesinin cevap aradığı sorulardan biri **değildir**?

- A. Bilimsel tutarlılık nedir?
- B. Bilimin doğası nedir?
- C. Bilimsel yöntem nedir?
- D. Bilimsel bilgi nedir?
- E. Bilimsel gelişmeler nelerdir?

4 Aşağıdakilerden hangisinin biliminin temel özelliklerinden biri **değildir**?

- A. Bilimin olgusal olması
- B. Bilimin mantıksal olması
- C. Bilimin eleştirel olması
- D. Bilimin seçici olması
- E. Bilimin öznel olması

5 Klasik sıralamaya göre bilimsel yöntemin ilk aşaması aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Bilgi toplama
- B. Problem belirleme
- C. Hipotez kurma
- D. Deney yapma
- E. Sonuç çıkarma

6 Aşağıdakilerden hangisi bilimsel yöntemin temel nitelikleri arasında **gösterilemez**?

- A. Açık seçiktir.
- B. Denetlenebilir.
- C. Herkese açıktır.
- D. Kapsayıcıdır.
- E. Deneyicidir.

7 Paradigma kavramının yaygınlaşmasındaki öncü isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Karl Marx
- B. Karl Popper
- C. Thomas Kuhn
- D. Georg Wilhelm Friedrich Hegel
- E. Auguste Comte

8 Rasyonalistlerin bilgiye ulaşmada genellikle kullandıkları yöntem aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Mantıksal İspat
- B. İndüktif Çıkarım
- C. İlişkilendirme
- D. Deney
- E. Eleştirel Sorgulama

9 (I) bilginin duyular sayesinde ve deneyimle kazanılabileceğini öne sürer.

(II) Zihnimizde oluşan tüm kavramlar deneyimden gelmektedir.

(III) Her insan mantıksal ilkelere doğuştan sahiptir.

Empirist yaklaşıma göre, yukarıdakilerden hangileri doğrudur?

- A. Yalnız I
- B. I ve II
- C. I ve III
- D. II ve III
- E. I, II ve III

10 Aşağıdakilerden hangisi post pozitivist anlayışın temel ilkelerinden biri **değildir**?

- A. Gerçek basittir.
- B. Heterarşi düzendir.
- C. Evren holografiktir.
- D. Gelecek ve yön belirsizdir.
- E. İlişkilerde nedensellik vardır.

1. C	Yanıtınız yanlış ise “Bilgi ve Bilim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. D	Yanıtınız yanlış ise “Bilimsel Yöntemin Nitelikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise “Bilim Kavramı Üzerine Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Bilimsel Paradigmalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. A	Yanıtınız yanlış ise “Bilim Felsefesinin Konusu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. A	Yanıtınız yanlış ise “Rasyonalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise “Bilimin Temel Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. B	Yanıtınız yanlış ise “Empirist Yaklaşım” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise “Bilimsel Yöntemin Aşamaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Post-Pozitivizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Bilimin sürekli, artan ve hızla değişen bir etkinlik olması ile bilimin kapsamı, sınırları ve yöntemi konusunda çok yönlü ve sınırları değişken bir etkinlik olması yaklaşımların zaman içerisinde değişmesinin temel nedenleri arasında gösterilebilir. Bunun dışında özellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan ya da popüler olan bilim dallarının çeşitlenmesi de farklı bakış açılarının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır.

Araştır 2

Antik çağ ve sonraki belirli dönemler bilim ve felsefe arasında bir ayrım yoktu. Batılı anlamda ilk filozof kabul edilen Thales aynı zamanda astronom ve matematikçiydi. Benzer şekilde İbn-i Sina bir tıp adamı olmasının yanı sıra aynı zamanda filozoftu. Galileo dönemine kadar devam eden bu süreç sonrasında bilime bakış açısının daha çok niceliksel bilime doğru kayması bilgiye bakış açısının da değişimine yol açmıştır. Bu dönemden sonra bilim insanları sadece olup bitenleri anlamlandırmak için değil bunu ürüne dönüştürmek için bilgiyi üretmeye başlamışlardır. Bu ve benzeri gelişmeler bilim ve felsefenin birbirinden kopmasına neden olmuştur.

Araştır 3

Bilimsel bilgiyi diğer bilgi türlerinden ayıran temel unsur ispatlamaya dayalı olmasıdır. Bir bilgi türünün ispatlama gerekliliği demek kendine özgü yollar izlemesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bilimsel bilgiye ulaşmanın yollarına bilimsel yöntem denmektedir. Bu süreci belirli bir düzende yürütmezsek sonunda ulaşacağımız bilgi bilimsel özellik taşımayacaktır. Farklı yaklaşımlar olsa da bu süreç öncelikle kişinin merak ettiği ya da problem olarak tanımlanabilecek bir durumun çıkmasıyla başlar.

Araştır 4

Paradigma kavramı doğruluk ve gerçekliğin doğasına ilişkin varsayımları, araştırılabilir nitelikteki soruları ortaya koyan ve bunların nasıl yapılacağına ilişkin bir bilim felsefesi ya da çerçevesidir. Gerçekliğe ilişkin farklı ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik sorgulamalar farklı kuramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Elbette bilim tarihinde yer alan ve günümüzde hâlâ devam eden çok önemli paradigmlar bulunmaktadır fakat akılcılık, deneycilik bilgiye bakış açılarıyla, pozitivizm ve post pozitivizm ise bilimsel bilgiye bakış açılarıyla iz bırakmış önemli paradigmalardır. Akılcılık bilginin yegâne kaynağı ve sınama ölçütünün akıl olduğunu, deneycilik bilginin duyular sayesinde kazanılabileceğini, pozitivizm bilimsel bilginin gözleme ve somut verilere dayandırılması gerektiğini, post-pozitivizm ise bilginin insanlar tarafından anlamlandırılan sosyal kurgular olduğunu belirtmektedir.

Kaynakça

- Arthur, J. (Ed.). (2012). *Research methods and methodologies in education*. Sage publications.
- Aslan, H. (2004). Bilim Felsefesinin Tarihi. *Felsefe Ansiklopedisi*, 2, 423-453.
- Balkız, B. (2004). Frankfurt Okulu ve eleştirel teori: Sosyolojik pozitivistizmin eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, (12).
- Can, Y. (2005). Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramlarını Paradigma Temelli Bir Sınıflandırma Denemesi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 1-11
- Cevizci, A. (2010). *Felsefeye giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dagitim.
- Erdoğan, E. (2011). *Bilim ve metafizik üzerine: tarihsel bir soruşturma*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. Anı Yayıncılık.
- Hesse-Biber, S. L. ve Leavy, P. L. (2005). *The Practice of Qualitative Research*. Sage
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma teknikleri* (18. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuhn, S. T. (2008). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (5. baskı). Çev: Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları. (Özgün çalışma, 1962).
- Losee, J. (2001). *A historical introduction to the philosophy of science*. OUP Oxford.
- McComas, W. F. (1998). *The principal elements of the nature of science: Dispelling the myths*. In *The nature of science in science education* (pp. 53-70). Springer, Dordrecht.
- Peca, K. (2000). *Positivism in Education: Philosophical, Research, and Organizational Assumptions*. 1, 1-35.
- Schwartz, P. ve Ogilvy, J. A. (1979). *The emergent paradigm: Changing patterns of thought and belief* (p. 13). Menlo Park, CA: SRI International.
- Skirbekk, G. ve Gilje, N. (2001). *History of western thought: An introduction to the philosophical roots of modernity*. Routledge.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (2.Baskı). Anı Yayıncılık.
- Tanilli, S. (2006). *Yaratıcı aklın sentezi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Topdemir, H. G. (2002). Bilim, Bilim Tarihi ve Felsefe ilişkisi. *Düşünen Siyaset*, 16, 53-66.
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? Bilgi nedir?. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133.
- Yıldırım, C. (1991). *Bilim Felsefesi* (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.